

Eerste weg links

**Stem voor
sociale
wederopbouw**

Stem SP

Concept actieprogramma SP
2003-2007

Inhoud

1	Eerste weg links: stem voor sociale wederopbouw	3
2	Democratie	6
3	Werk en inkomen	9
4	Zorg	13
5	Voedselveiligheid en landbouw	20
6	Dierenwelzijn	22
7	Natuur en milieu	24
8	Onderwijs	28
9	Verkeer en vervoer	32
10	Wonen en ruimtelijke ordening	35
11	Veiligheid, recht en rechtsbescherming	38
12	Cultuur	42
13	Sport en spel	44
14	Migratie	46
15	Integratie en samen leven	49
16	Kinderen en jongeren	52
17	Ouderen	55
18	Mensen met een handicap	57
19	Vrede, veiligheid en ontwikkeling	60
20	Middelen	65

1 Eerste weg links: stem voor sociale wederopbouw

Na twintig jaar rechtse, neoliberale politiek in vier varianten (CDA/VVD, CDA/PvdA, PvdA/VVD/D66 en het kortstondige avontuur van VVD en CDA met nieuwkomer LPF) blijkt dat deze weg doodloopt op maatschappelijke tweedeling, publieke uitverkoop en sociale verbrokkeling. Dit actieprogramma, waarmee de Socialistische Partij (SP) in 2003 naar de kiezers wil, is een radicale én realistische keuze voor sociale wederopbouw, voor eerlijker delen van de welvaart en voor een centrale plaats voor ecologie. In plaats van rechtsaf te slaan met VVD en LPF of rechtdoor te gaan met PvdA en CDA, in plaats van Paars en Pimpelpaars, bieden wij de kiezers ons alternatief: de eerste weg links, een stem voor sociale wederopbouw!

Natuurlijk: het gaat goed met heel veel mensen

Tijdens twintig jaar neoliberale politiek groeiden in het bedrijfsleven de bomen tot in de hemel. En ook nu er sprake is van een tijdelijke terugval in de economische groei, gaat het nog steeds heel goed met veel mensen, althans materieel. Niet alleen met de snel gegroeide groep van miljonairs, maar ook met een groot aantal anderen. Veel mensen hebben een kans op een leuk leven.

Maar het gaat helemaal niet goed met veel te veel anderen

Er wordt steeds meer betonrot zichtbaar in de sociale fundamenteën onder onze samenleving. Wezenlijke elementen van een beschaafde maatschappij takelen af: de democratie hapert; de natuur en het milieu leggen het af tegen oncontroleerbare machten die economie stellen boven ecologie; de vrije toegang tot publieke diensten als zorg en onderwijs versmalt; de cultuur vervlakt; de veiligheid van de burgers staat onder druk; de samenleving splitst, onder meer langs sociaal-economische en etnische lijnen, en onze nationale soevereiniteit verwatert, ten voordele van ondemocratische supranationale organen. Daarom loopt de rechtse weg van het neoliberalisme dood. En daarom wordt het tijd voor de eerste weg links.

Diepe sporen

De sociale, politieke en culturele ontwikkeling van de afgelopen twintig jaar heeft diepe sporen achtergelaten, in de samenleving, maar ook in de mensen. Veel mensen zijn calculerende burgers geworden, met een 'ieder voor zich'-mentaliteit. 'Als het met mij goed gaat, waarom zou ik me dan zorgen maken over een ander?' denken velen. Zij zijn daartoe aangemoedigd door politici die jaar op jaar beweerden dat de democratisch gecontroleerde overheid niet bij machte was en is de publieke zaak overeind te houden en dat de markt dat maar moest doen. Dit zijn dezelfde politici die niet willen begrijpen dat beschaving niet afgemeten kan worden aan de mate waarin het goed gaat met diegenen die toch al weinig reden tot klagen hadden. Beschaving blijkt veel meer uit de mate waarin mensen die het minder goed getroffen hebben uitzicht op een beter bestaan wordt geboden. Veel politici hebben hun eigen verantwoordelijkheid uit het oog verloren. Achtereenvolgende regeringen hebben met hun neoliberale politiek heel wat calculerende, wantrouwende burgers voortgebracht. Zij kregen daarmee – cynisch gesproken – de burgers die zij verdienden. Ook daarom loopt hun weg nu dood. Gelukkig zijn er ook veel burgers die zich niet aangetrokken voelen tot het 'ikke, ikke en de rest kan stikken'. Zij maken zich zorgen over de maatschappelijke ontwikkelingen op tal van terreinen en zoeken een alternatief. Dat is er: de eerste weg links.

Kunnen en willen

Hoe die weg, dat alternatieve beleid, er volgens ons uitziet, staat in dit programma. In de afgelopen jaren

is hard gewerkt om onze voorstellen voor de sociale wederopbouw uit te werken. We denken dat door uitvoering ervan het leven in ons land de komende vier jaar beduidend beter kan worden. 'Beter' meten we af aan drie criteria: menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit – begrippen die een centrale plaats hebben in ons beginselprogramma 'Heel de mens', dat we op ons congres in december 1999 vaststelden. In het beginselprogramma staan onze kernvisie, taken en alternatieven voor de toekomst geformuleerd. In dit actieprogramma 'Eerste weg links' laten we de kiezers zien wat wij, op basis van onze kernvisie uit 'Heel de mens', in de periode 2003 tot 2007 willen en hoe we dit willen doen, met optimale gebruikmaking van de beschikbare middelen. Met deze voorstellen nodigen we onze politieke opposanten uit aan te geven op welke punten ze met ons instemmen. En waarom ze op andere punten niet willen wat wij kunnen.

■ **Dit is de eerste weg links:**

We pleiten ervoor dat we nu beginnen met de sociale wederopbouw door de strijd aan te gaan met de sociale tweedeling, zoals die in de achterliggende jaren gegroeid is. Daarvoor zijn drie koerswijzigingen nodig:

- Geef de publieke sector weer de plaats die ze verdient: in het hart van onze beschaving.
- Kies voor drastische verkleining van de enorme verschillen in inkomens en vermogens, nationaal en internationaal.
- Reken af met de kortzichtigheid om natuur en milieu als ondergeschoven kindje te beschouwen.

■ **Dit zijn de hoofdlijnen van onze voorstellen:**

- 1 We investeren grootschalig in de sociale wederopbouw, met name in de verbetering van zorg, onderwijs, milieu en veiligheid. De privatiseringsprojecten worden bevroren en de regie van de overheid komt terug op belangrijke terreinen als zorg, vervoer, telecommunicatie en ruimtelijke ordening. We geven niet méér uit dan we binnenkrijgen, maar geven voorrang aan het inlossen van de maatschappelijke schuld boven de staatsschuld. We herverdelen lasten en lusten. Spreiding van kennis, inkomen en macht wordt kernpunt van beleid. Mensen met lage inkomens gaan er flink op vooruit, door meer inkomen en minder lasten. We helpen ten minste 100.000 WAO'ers weer aan het werk en remmen de instroom door betere begeleiding van werknemers. Mede daardoor kunnen de sociale uitkeringen omhoog. Grootverdieners mogen vanaf 226.890 euro (500.000 gulden) 72% gaan betalen en er komt een vermogenswinstbelasting met een tarief van 35%. Het minimumloon gaat gelden vanaf 18 jaar. Pensionering met 65 jaar blijft een onaantastbaar recht. De AOW gaat omhoog.
- 2 De uitverkoop van de democratie moet stoppen. Er komt een brede maatschappelijke discussie over bescherming en bevordering van de democratie. Jongeren krijgen een opleiding tot 'democraat'. Migranten krijgen eerder stemrecht voor de gemeente en voortaan ook voor de provincie. Nederland stopt met het overdragen van nog meer bevoegdheden aan de ondemocratische Europese Unie.
- 3 We garanderen zorg aan iedereen. Er komt een nationale zorgverzekering, gebaseerd op solidariteit. De gezondheidsverschillen tussen arm en rijk worden aangepakt en de jeugdzorg verbeterd. De verslavingszorg wordt meer gericht op preventie en maatschappelijk herstel. We brengen alle daklozen onderdak, met een 'Nederland Onder Dak-plan', waarin huisvesting wordt gekoppeld aan verzorging, begeleiding, bescherming en herstel van eigen waardigheid.
Maatschappelijke betrokkenheid van ouderen blijft in de toekomst cruciaal en wordt dan ook bevorderd. Er komen meer en betaalbare ouderenwoningen. En ouderen krijgen een eerlijke kans om deel te nemen aan nieuwe technologische ontwikkelingen. Mensen met een handicap of een chronische ziekte moeten gelijkwaardig kunnen deelnemen aan het maatschappelijk leven.
- 4 Economische aanslagen op natuur en milieu tolereren we niet. De Noordzee, de Wadden, de Biesbosch en de Veluwe verdienen extra bescherming. De IJzeren Rijn mag niet door de Limburgse Meinweg. We steunen het Nationaal Natuur Offensief. De uitstoot van broeikasgassen gaat omlaag overeenkomstig het Kyoto-verdrag en ook grootverbruikers van energie gaan voortaan 'ecotaks' betalen. Kernenergie (ook uit het buitenland) wordt verboden en de luchtvaartprivileges worden afgeschaft. Ruim baan wordt gegeven aan het bevorderen van duurzame energie en het indammen van afvalstromen, en beperkingen worden opgelegd aan het gebruik van milieuschadelijke stoffen. We kiezen voor voedselveiligheid 'van boer tot bord'. We geven voorrang aan duurzaam boeren boven grootschalige landbouw en bio-indus-

- trie, en rekenen eerlijke, kostendeekkende prijzen voor boerenproducten. In 2006 dient ten minste 10% van alle landbouwproducten biologisch te zijn.
- 5 We kiezen vóór samen leven en tégen het opsplitsen van de samenleving langs lijnen van afkomst en etniciteit. Het falend integratiebeleid van de achterliggende jaren moet grondig bestudeerd worden teneinde het toekomstig beleid wél effectief te maken. Met een deltaplan voor integratie bestrijden we de groeiende scheiding in witte en zwarte scholen en de segregatie in de wijken en bevorderen we de integratie.
Leefbare buurten en wijken vereisen een evenwichtige opbouw en voldoende groen, winkels, postkantoren, buurthuizen. Huivering dient voor iedereen betaalbaar te zijn. Daarom verdwijnt de automatische huurverhoging en wordt de huursubsidie verbeterd. De hypotheekrenteaftrek blijft gegarandeerd tot 200.000 euro (440.000 gulden), daarboven verdwijnt hij. De overheid neemt weer de regie bij de ruimtelijke ordening, gaat grondspeculatie tegen en kiest voor een socialere grondpolitiek. Er komt een belasting op waardevermindering van grond door overheidsinvesteringen.
 - 6 Het recht moet op alle punten weer zijn loop hebben. De toegang tot de rechtshulp wordt voor iedereen gegarandeerd. De overheid mag haar verantwoordelijkheid niet langer ontlopen als het gaat over de veiligheid in de samenleving. Ze moet zorgen voor bescherming van de burgers en voor opsporing, vervolging en berechting van criminelen. De beste maatregelen daarbij zijn die welke gericht zijn op het voorkómen van misdaad en ander asociaal gedrag. Straffen dienen effectiever te worden en slachtoffers beter geholpen.
 - 7 We garanderen de vrijheid van vervoer voor iedereen. Daarvoor is het nodig dat het openbaar vervoer in overheidshanden is. Trein, tram, metro en bus krijgen de ruimte om adequaat mensen op een comfortabele en milieuvriendelijke wijze naar hun plaats van bestemming te brengen. Om de ergste ellende te bestrijden komen er een 'Noodplan Spoor' en een bevrozing van de openbaar-vervoertarieven. De communicatie-infrastructuur moet uit de greep van het grote geld.
 - 8 Onderwijs moet als investering in de toekomst gezien worden en daarom veel ruimer bemeten worden met middelen dan nu het geval is. Gelijke toegang voor iedereen moet worden gegarandeerd. Onderwijspersoneel krijgt betere arbeidsvoorwaarden, de klassen worden kleiner en de scholen schoner en veiliger.
 - 9 We zeggen nee tegen tweedeling in de toegang tot spel, sport en cultuur. In elke wijk komt een gegarandeerde hoeveelheid speelruimte. Kinderen krijgen een 'sportstrippenkaart', jongeren mogen kosteloos de musea ontdekken en één dag per week zijn alle musea gratis. De amateursport krijgt meer middelen. Voetbalfans krijgen hun vrijheid terug, voetbalvandalen worden harder aangepakt. De publieke omroep wordt versterkt en één zender reclamevrij gemaakt. De pluriformiteit van de media moet beter beschermd worden. Kunstenaars mogen weer kunstenaars zijn, in plaats van ondernemers.
 - 10 Spreiding van kennis, inkomen en macht betekent afwijzen van de neoliberale globalisering, door schuldkwijtschelding aan de Derde Wereld en een betere machtsverdeling binnen de Verenigde Naties, het Internationaal Monetair Fonds en de Wereldbank. Nederland kiest voor steun aan vreedzame oplossingen van conflicten, gaat uit de overleefde NAVO en verkleint haar leger. Terrorisme moet niet bestreden worden met allerlei nieuwe oorlogen maar met het aanpakken van de voedingsbodem ervoor: armoede, uitbuiting en onderdrukking, gekoppeld aan het effectief opsporen, vervolgen en berechten van misdaden tegen de menselijkheid. Een ruimhartig asielbeleid voor politieke vluchtelingen is een hoeksteen van een beschaafde samenleving. Nederland verhoogt zijn bijdrage aan de opvang van vluchtelingen in de regio waar ze vandaan komen. Het budget voor ontwikkelingssamenwerking verhogen we naar 1% van het Bruto Nationaal Product, als bewijs van internationale solidariteit.

2 Democratie

In 2019 vieren we het eeuwfeest van de Nederlandse democratie. Dan zal het honderd jaar geleden zijn dat onder druk van grote delen van de bevolking het algemeen kiesrecht werd ingevoerd en het principe van 'één mens, één stem' ging gelden. Burgers kregen het recht én de plicht zich periodiek uit te spreken over de samenstelling van de volksvertegenwoordiging. Of het een opwekkend eeuwfeest zal worden valt nog te bezien. We zien juist een zorgwekkend dalende trend in de opkomst bij verkiezingen sinds in 1970 de opkomstplicht werd afgeschaft. We zien ook dat de gemiddelde leeftijd van de kiezers stijgt en jonge mensen veel minder vaak stemmen dan ouderen, die te maken hebben gehad met de opkomstplicht. We constateren tevens dat mensen met een lagere opleiding en zij die minder verdienen vaker niet stemmen dan hoog opgeleiden en zij die een hoog inkomen hebben. Toenemende sociaal-economische opkomstverschillen verkleinen de representativiteit van de volksvertegenwoordiging en de betrokkenheid van de burgers bij de democratische besluitvorming. Bovendien zien we dat de democratische overheid in hoog tempo zaken en taken afschuift naar de volstrekt niet democratisch controleerbare 'markt'. Hetzelfde geldt voor de overdracht van bevoegdheden naar 'Europa'. Al deze ontwikkelingen tasten de vitaliteit van onze democratie in ernstige mate aan. Het revitaliseren van de democratie moet hoofddoel zijn van beleid.

■ Brede maatschappelijke discussie over democratie

Er dient een brede maatschappelijke discussie te komen over het functioneren van de democratie. De deelname aan de democratische processen moet bevorderd worden. In een levende en levendige democratie is stemmen geen luxe, maar veeleer een plicht, die mensen uiterst serieus horen te nemen. Kiezers mogen voor hun inzet positief gewaardeerd worden. Om het belang van stemmen te benadrukken en het mensen gemakkelijker te maken om te gaan, zou voor verkiezingen een vrije dag gegeven kunnen worden. Er moet onderzoek komen naar de mogelijkheden om ook op andere manieren te kunnen stemmen, bijvoorbeeld stembureaus op scholen, werkplekken en stations of stemmen via Internet. Verdere overdracht van taken en zaken van overheid naar markt en van ons land naar supranationale instanties dient te stoppen. Om de kwaliteit van de samenleving te verbeteren is juist uitbreiding van de democratie, met name in de economie, hard nodig.

■ Versterking van politieke partijen

Politieke partijen vormen, samen met de kiezers en de gekozenen, de hoekstenen van onze parlementaire democratie. Zij dienen mensen weer een overtuigende reden tot het uitoefenen van hun stemrecht te geven. Om hen daarin te stimuleren is het verstandig om de verdeling van het bestaande budget aan overheidssubsidiering mede te koppelen aan ledental en ledengroei. Sponsoring van politieke partijen moet bij wet verboden worden.

■ Onafhankelijker parlement

De Tweede Kamer dient zich onafhankelijker op te stellen ten opzichte van de regering. Coalitiepartijen doen er verstandig aan in regeerakkoorden slechts afspraken op hoofdlijnen vast te leggen en de inbreng van oppositiepartijen serieus te nemen. De parlementaire democratie heeft niet alleen een regeringscoalitie, maar ook een regeringsoppositie nodig. Over belangrijke kwesties dient het parlement veel vaker debatten op hoofdlijnen te houden, liefst door de fractievoorzitters en rechtstreeks op televisie uitgezonden. Het parlementair onderzoek moet vaker en ruimer kunnen worden ingezet, ook door een parlementaire minder-

heid (bijvoorbeeld 1/5 deel van de Kamer, zoals in Duitsland), en niet alleen voor controle achteraf, maar ook ten behoeve van onderzoek naar grote maatschappelijke problemen. Verder moet het eigen verificatiebureau van de Kamer, dat onderzoeksgegevens van ministeries en andere instanties controleert, worden versterkt.

Ook kleine fracties moeten de kans krijgen een kandidaat voor het Kamervoorzitterschap te leveren. Daarvoor moet er één extra Kamerzetel (zonder stemrecht) komen, voor de gekozen Kamervoorzitter. De vrijkomende zetel mag ingenomen worden door een kandidaat van de fractie die de voorzitter levert. Het verouderde tweekamerstelsel, waarbij de Tweede Kamer de dienst uitmaakt en de Eerste Kamer erbij hangt en de onduidelijke aanduiding 'Kamer van overdenking' niet eens wil of kan waarmaken, kan beter vervangen worden door een énkamerstelsel, waarin de volksvertegenwoordigers volledig verantwoordelijk zijn voor hun besluiten en de gevolgen ervan – en zich daarvan ook bewust dienen te zijn.

De te luxe wachtgeldregeling voor Kamerleden en voor bewindslieden moet worden aangepast aan hetgeen elders in de samenleving gebruikelijk is, zowel in hoogte als duur als in bijbehorende verplichtingen (waaronder een sollicitatieplicht).

Meer zeggenschap via het referendum en het volksinitiatief

We zijn voor invoering van het referendum op landelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau. Een referendum dient ook door burgers aangevraagd te kunnen worden, zonder al te hoge drempels. Ook volksinitiatieven moeten mogelijk zijn, waardoor (groepen) mensen – als aanvulling op de parlementaire democratie – het oordeel van de bevolking kunnen vragen over specifieke kwesties.

Normen en waarden

Een overheid die de tweedeling vergroot, mensen op zichzelf terugwerpt en de sorrydemocratie accepteert draagt bij aan normvervaling en verliest mede daarom haar moreel gezag ten opzichte van de burgers. De overheid hoort zelf het goede voorbeeld te geven, door zich sociaal te gedragen, door haar verantwoordelijkheid te nemen in plaats van te ontlopen en door respect te tonen voor de burgers en hun zorgen. Alleen dan is een effectieve discussie over de publieke moraal, over passende omgangsvormen en over de eigen verantwoordelijkheid van elke burger in de samenleving mogelijk.

Integriteit

Burgers hebben recht op een integer overheidsapparaat. De overheid dient daarom corruptie en machtmisbruik actief op te sporen en te bestrijden. De parlementaire enquête naar de bouwfraude heeft laten zien hoe hard dat nodig is. Er dienen heldere gedragsregels te komen voor ambtenaren op alle niveaus om ongeoorloofde beïnvloeding te voorkomen. De klokkenluidersregeling voor overheids personeel moet verbeterd worden door instelling van een onafhankelijke beroepscommissie.

Vergroting openbaarheid bestuur

Openbaarheid moet de norm zijn in het openbaar bestuur. Burgers moeten het beleid en de bestuurders kunnen controleren. Alle communicatie tussen burgers en ambtenaren en alle documenten die ambtenaren met andere ambtenaren uitwisselen horen in beginsel openbaar te zijn. De huidige uitzonderingsgronden in de Wet Openbaarheid van Bestuur dienen te worden ingeperkt en de procedures versneld.

Lokaal bestuur

De gemeenteraad hoort het hoogste orgaan in de lokale democratie te blijven. Daartoe dienen de bevoegdheden van raad en raadsleden te worden uitgebreid, met name waar het gaat om controle op de uitvoering van raadsbesluiten door het college van burgemeester en wethouders en het ambtelijk apparaat. De 'dualisering' van het gemeentelijk bestuur tast de positie van de raad als hoogste orgaan aan en kan daarom beter worden teruggedraaid. In ieder geval dient de mogelijkheid van benoeming van wethouders van buiten de raad te worden teruggedraaid. Deze mogelijkheid bedreigt de binding van wethouders met de gemeente waarvoor zij werken en kan leiden tot rondreizende gemeentemanagers, voor wie het vertegenwoordigen van burgers eerder bijzaak dan hoofdzaak is.

De invoering van het burgemeestersreferendum vergroot de zeggenschap van de plaatselijke bevolking over de keuze van de burgemeester. Beter nog in ons vertegenwoordigende stelsel zou het zijn de burge-

meester te laten kiezen door en uit de gemeenteraad.

De huidige provincies kunnen beter vervangen worden door kleinschaliger regioprovincies, de huidige waterschappen kunnen worden opgeheven en hun taken overgeheveld naar het provinciale bestuur.

■ **Uitbreiding zeggenschap werknemers**

Werknemers moeten meer zeggenschap krijgen over het bestuur van de onderneming waarin ze werken, bijvoorbeeld door hun invloed op de samenstelling van de Raad van Commissarissen van vennootschappen uit te breiden. De helft van het aantal commissarissen zou voortaan door de werknemers benoemd moeten worden. De bevoegdheden van de ondernemingsraad dienen te worden uitgebreid. Het aantal ondernemingscommissariaten per persoon dient beperkt te worden.

■ **Gekozen staatshoofd**

Het is tijd om ons staatshoofd voortaan te kiezen. De monarchie, waarin het staatshoofd via erfopvolging aangewezen wordt, past niet bij een democratische rechtsstaat. In een democratie moeten alle vertegenwoordigers en bestuurders gekozen worden, dus ook het staatshoofd. Dat is beter voor het land en beter voor degenen die nu in de gouden kooi van de monarchie gevangen zitten. Onze voorkeur gaat uit naar een door het parlement gekozen staatshoofd, dat belast is met belangrijke ceremoniële en representatieve functies. In afwachting van de komst van een gekozen staatshoofd dient in ieder geval snel een einde te komen aan haar politieke taken (medewetgever, deel van de regering). Ze hoort niet langer een rol te spelen in de kabinetsformatie. Veel beter is het om de Tweede Kamer na de verkiezingen in een openbaar debat een kabinets(in)formateur te laten aanwijzen. De minister-president kan voortaan beter de door hemzelf geschreven Troonrede als jaarlijkse kabinetsrede uitspreken. Democratie is geen theater, maar een voorwaarde voor een beschaafde samenleving.

3 Werk en inkomen

Werk is belangrijk, voor mensen om de kost te verdienen en voor de samenleving om overeind te blijven. Een fatsoenlijk loon en optimale werkomstandigheden zijn nodig om je werk goed en met plezier te kunnen doen. Omdat we werken om te leven hoort er ook voldoende tijd te zijn om andere belangrijke dingen te doen. Tijd om elkaar te zien, te helpen, lief en leed te delen. Tijd om je te ontwikkelen, bij te leren en op tijd te kunnen rusten en relaxen. Daarom moeten we af van de trend naar een doldwaze 24-uurseconomie, waarin iedereen elkaar over de rooie helpt. We hebben juist alle belang bij een eerlijke verdeling van het werk, van ál het werk. Dus ook meer ruimte en waardering voor werk dat niet met geld beloond wordt, maar vaak minstens net zo belangrijk is: zorgen voor mensen in je omgeving, meehelpen op de sportclub, dingen in de buurt organiseren – het leven daarmee een stuk waardevoller voor jezelf en aangenamer voor anderen maken. Arbeidstijdverkorting, vervroegde (deel)pensionering, het recht op werken in deeltijd en meer en betere ouderschaps-, zorg- en studieverlofregelingen passen bij deze opvatting over samen werken en samen leven. Net als optimale bescherming van mensen die nog niet of niet meer kunnen of hoeven te werken. Iedereen moet over een redelijk inkomen kunnen beschikken. Onredelijke inkomensverschillen dienen geen doel en moeten worden tegengaan. Schrijnende armoede en zinloze rijkdom zijn beide uitwassen van het huidige marktdenken.

Meer tijd om voor elkaar te zorgen

Er moeten meer mogelijkheden komen om voor elkaar te zorgen. Met het accent op ‘werk, werk, werk’ worden belangrijke zorgtaken ondergewaardeerd. De wettelijke zorgverlofregelingen verdienen daarom uitbreiding. Er moet bekeken worden hoe bij langdurig zorgverlof ten minste 70% van het minimumloon doorbetaald kan worden. Bij opname van ouderschapsverlof dient de werknemer het wettelijk recht te krijgen op doorbetaling van 70% van het laatstverdiende loon. De overheid betaalt daarvan de helft, tot een maximum van 70% van het wettelijk minimumloon. Een alleenstaande ouder moet het recht hebben op dubbel ouderschapsverlof. De spaarloonregeling kan worden gebruikt voor extra verlofmogelijkheden en dient daarom gehandhaafd en verbeterd te worden. Niet alle nuttig werk is betaald werk – maar vrijwilligerswerk is wel van onschatbare waarde voor ons allen. Daarom moeten we mensen die onbetaalde – en onbetaalbare – arbeid verrichten, niet overvragen of misbruiken. En ook niet op de kast jagen met beperkende of dwingende regels die mensen alleen maar minder motiveren. Zo moeten we alleenstaande ouders in de bijstand wel alle mogelijkheden bieden om betaald te gaan werken, bijvoorbeeld door te zorgen voor voldoende kinderopvang, maar hen niet achtervolgen met een sollicitatieplicht, zolang de kinderen nog leerplichtig zijn. Bijstandsgerechtigden die, als ze een baan hadden recht zouden hebben op (langdurig) zorgverlof, moeten ook worden vrijgesteld van een sollicitatieverplichting.

Geen aantasting van positie werknemers en vakbonden

De minimale arbeidsvoorwaarden (minimumloon, maximumarbeidsduur, recht op rust en vrije tijd, veiligheid, ontslagbescherming) moeten voor iedereen wettelijk vastgelegd zijn en blijven. Voor de rest kunnen lonen en andere arbeidsvoorwaarden het beste geregeld worden via CAO's en het algemeen verbindend verklaren van CAO's. Dat biedt de meeste bescherming aan werknemers, stelt hen in staat collectief verbeteringen af te dwingen en helpt om mensen die hetzelfde werk doen ook vergelijkbare beloning en werkomstandigheden te bieden. Het recht van vakbonden om CAO's te sluiten moet dan ook onverkort gehandhaafd blijven. Iedereen die in Nederland in loondienst werkt – of hij nu van binnen of buiten de Europese Unie komt – dient onder de toepasselijke CAO te vallen. De organisaties van werknemers dienen in de gelegenheid gesteld te worden om daadwerkelijk als ‘brede vakbond’ te opereren en niet gedwongen te

worden zich strikt te beperken tot lonen en andere arbeidsvoorwaarden. Bij massaontslagen dienen de vakbonden en ondernemingsraad aan de rechter om inhoudelijke toetsing van het ontslag te kunnen vragen.

■ **Ziekteverzuim en WAO-instroom omlaag**

De Arbo-diensten moeten zorgen voor veel betere begeleiding van (zieke) werknemers en advisering over veilige werkomstandigheden. Daarmee kan het ziekteverzuim drastisch worden teruggedrongen en de WAO-instroom ingrijpend worden verminderd. Om hun werk goed te kunnen doen dienen Arbo-diensten collectief gefinancierd te worden en onafhankelijk en regionaal te kunnen opereren. Herinvoering van de Ziektewet van vóór 1996 is nodig, omdat de doorgevoerde privatisering gedeeltelijk arbeidsongeschikten vaak belemmert om nog ergens aan de bak te komen. Datzelfde geldt voor de ingevoerde premiedifferentiatie bij de WAO. De loondoorbetalingsplicht van werkgevers bij ziekte dient te worden beperkt tot maximaal zes weken voor grote bedrijven en twee weken voor kleine bedrijven.

■ **WAO'ers weer aan de slag**

Om mensen die nu in de WAO zitten weer aan het werk te helpen, moeten er veel meer (aangepaste) arbeidsplaatsen komen. Daarvoor dient er een einde te komen aan de huidige vrijblijvendheid, waardoor het aandeel van (arbeids)gehandicapten in het totale personeelsbestand veel te laag is. Als middelgrote en grote werkgevers verplicht worden 5 resp. 7% van hun arbeidsplaatsen open te stellen voor (arbeids)gehandicapten, kunnen ten minste 100.000 (arbeids)gehandicapten aan de slag – die daarmee een extra bijdrage leveren aan de economie en de samenleving. De overheid dient de kosten van noodzakelijke werkplekaanpassingen te vergoeden. De aanpassingen kunnen het beste aan de werknemer worden verstrekt, als ze meegenomen kunnen worden naar een volgende werkgever. Voor arbeidsgehandicapten met onvoldoende kwalificaties voor de arbeidsmarkt dienen aanvullende scholing en combinaties van werken en scholing beschikbaar te zijn.

■ **Garanties voor WAO'ers**

De WAO-rechten mogen niet worden aangetast of beperkt tot alleen mensen die volledig arbeidsongeschikt zijn. Eerdere onrechtvaardige beperkingen van de rechten van WAO'ers moeten worden opgeheven. Het WAO-gat – ontstaan als gevolg van de laatste grote ingreep in de WAO – moet weer collectief worden gerepareerd, zodat iedere arbeidsongeschikte werknemer blijvend recht heeft op een uitkering gerelateerd aan zijn laatstverdiende loon. Onderzocht moet worden op welke wijze het uitkeringspercentage weer naar 80 procent opgetrokken zou kunnen worden, rekening houdend met de positieve effecten van het weer aan de slag helpen van mensen die nu in de WAO zitten.

■ **Veilig stellen sociale werkvoorziening**

Voor werknemers die door hun specifieke handicap(s) niet productief genoeg zijn om in het particuliere bedrijfsleven rendabel te kunnen werken, dient de sociale werkvoorziening gehandhaafd en waar nodig uitgebreid te worden. Deze sociale taak van SW-bedrijven botst met de huidige budgetfinanciering. Die dient daarom te verdwijnen. Ter voorkoming van ongewenste uitval moeten werknemers in de sociale werkvoorziening meer worden betrokken bij het bepalen van een acceptabel werktempo. De (re)integratie van werknemers met een WSW-indicatie naar een reguliere arbeidsplaats mag uitsluitend op basis van vrijwilligheid geschieden; bij uitstroom moet voor hen een terugkeergarantie gelden.

■ **Gesubsidieerde banen ombouwen naar regulier werk**

Mensen die langdurig werkloos zijn kunnen momenteel in aanmerking komen voor een gesubsidieerde baan, veelal in de publieke sector. Deze mensen hebben doorgaans een volwaardige baan, echter tegen een minimale beloning. Dat moet veranderen. Dat kan door de middelen die nu besteed worden aan loonkostensubsidies rechtstreeks toe te kennen aan lagere overheden, zorg- en onderwijsinstellingen. De huidige Wiw- en ID-banen moeten binnen een bepaalde tijd worden omgezet in reguliere banen tegen een normaal CAO-functieloon. Mensen die langer dan een jaar werkloos zijn dienen aanspraak te kunnen maken op de faciliteiten van de wet REA.

■ **Veiliger werk**

De controle op werkomstandigheden moet beter. De Arbeidsinspectie moet sterker worden. Werknemers moeten wettelijk beter beschermd worden tegen blootstelling aan gevaarlijke stoffen op werkplekken. Een

algeheel verbod op het gebruik van schadelijke oplosmiddelen is nodig.

Om RSI (na werkdruk het grootste arbeidsrisico van deze tijd) tegen te gaan dient er een registratieplicht te komen van beeldschermwerktijden. Beeldschermwerkers horen elk uur ten minste tien minuten verplicht iets anders te doen. Voor de RSI-risico's van kassa- en lopendebandwerk moeten vergelijkbare normen gelden. Ook werknemers dragen verantwoordelijkheid voor hun eigen arbeidsomstandigheden en die van collega's en horen hun mond open te doen als dat nodig is. Een wettelijk vastgelegde 'klokkenluidersregeling' voor werknemers kan daarbij helpen.

Verlaging werkdruk

Er zijn meer maatregelen nodig voor verlaging van de werkdruk. Bijna twee miljoen werknemers werken regelmatig onder te hoge tijdsdruk. Werkdruk is daarmee het grootste arbeidsrisico van dit moment. Verlenging van de werkweek moet worden tegengegaan. Dat geldt ook voor de doorgesloten flexibilisering van de arbeidsmarkt. De Arbeidsinspectie moet scherper gaan toezien op handhaving van de Arbeidstijdenwet en voortaan ook op de CAO-bepalingen inzake werkdruk en overwerk. Er dient betere reglementering van en controle op flexwerk te komen.

Vrij weekeinde en vijf extra vrije dagen

Voor werken op zaterdag moet weer 'nee, tenzij' gaan gelden. Dat kan door in de Arbeidstijdenwet het recht op een vrij weekeinde van twee dagen op te nemen (met vergelijkbare uitzonderingsregels als nu voor de zondag). Er moet paal en perk worden gesteld aan de koopzondagen. Hoofregel dient te zijn dat op zondag de winkels dicht zijn, waarbij uitzonderingen mogelijk zijn. We willen vijf verplichte extra vrije dagen, waardoor Nederland op het Europese gemiddelde komt. Nu heeft Nederland met slechts zeven feestdagen en een wettelijk verplicht minimum van twintig vakantiedagen de minste verplicht vrije dagen in de Europese Unie. Zo zou – net als elders in Europa – de eerste mei gevierd kunnen worden. Maar ook zou bevrijdingsdag elk jaar een vrije dag kunnen zijn. En waarom zouden we naast de verschillende christelijke feestdagen niet ook de belangrijkste islamitische feestdagen vrij geven, zoals het suikerfeest en het offerfeest? Tot slot stellen we voor als nieuwe vrije dag een dag van de democratie in te voeren. Op deze dag zouden bij voorkeur ook eventuele verkiezingen moeten worden gehouden.

Bemiddeling van arbeid

Arbeidsbemiddeling is primair een overheidstaak. Koppelbazerij dient verboden te blijven en uitzendbureaus dienen vergunningplichtig gemaakt te worden.

Gelijk loon voor gelijk werk

Aan het gedogen van salarisdiscriminatie van vrouwen dient een einde te komen. Daarnaast verdienen nog steeds veel vrouwen slechter dan mannen, omdat ze meer dan gemiddeld werken in slecht betalende sectoren als zorg en onderwijs. Een inhaalslag in deze sectoren is sowieso nodig, om de aantrekkelijkheid van deze beroepen te herstellen. Deze maatregel helpt ook de algemene beloningsachterstelling van vrouwen op te heffen.

CAO voor iedereen

Iedereen in een bedrijf hoort voortaan te vallen onder een tussen vakbonden en werkgevers af te sluiten CAO. Daarin dienen alle salarisaanpassingen geregeld te worden, ook voor het management. Zo kan een halt worden toegeroepen aan de exorbitante verrijking van degenen die het toch al het beste getroffen hadden. Het algemeen verbindend verklaren van CAO's mag niet worden ingeperkt. De overheid dient zich verre te houden van prestatiebeloning en andere 'nieuwigheden' die werkende mensen tegen elkaar uitspelen, de inkomensverschillen vergroten en voor werknemers per saldo niet veel meer betekenen dan sigaren uit eigen doos.

Werk moet lonen: 'terugtaks'

Wij stellen voor dat mensen die een baan aannemen met een loon van 100% tot 115% van het minimumloon, van de overheid een 'terugtaks' krijgen. Bij lonen tussen 115% en 150% kan een aflopend bedrag worden uitgekeerd. Met dit voorstel wordt de huidige armoedeval voor mensen met de laagste lonen effec-

tief bestreden. Verder komen door deze maatregel 50.000 mensen weer aan het werk. Wij denken dat onze 'terugtaks' beduidend effectiever is dan de bestaande regeling voor werkgevers, de Specifieke Afdrachtkorting (SPAK). We stellen dan ook voor die regeling op te heffen en de vrijkomende middelen te gebruiken voor de financiering van de 'terugtaks'. Ook een groot aantal andere afdrachtverminderingen die de afgelopen jaren tot stand zijn gekomen hebben weinig effect en kunnen beter verdwijnen.

■ **Meer aandacht voor kleine ondernemers**

Waar de overheid voortdurend ruimte biedt aan grote ondernemingen, is het met de belangstelling van diezelfde overheid voor de positie van kleine ondernemers, onder wie veel kleine zelfstandigen, heel wat slechter gesteld. Veel en hard werken voor per saldo weinig inkomen en een groot gebrek aan bestaanszekerheid is vaak hun lot. De overheid dient te bezien hoe ook aan deze groep werkers voldoende mogelijkheden nu en bescherming in de toekomst geboden kan worden, in de vorm van onder andere haalbare en betaalbare pensioenregelingen, sociale zekerheid en fiscale voorzieningen. Afschaffing van regelingen als de Pemba is geboden, omdat die in hun uitwerking averechts uitpakken voor zowel werknemers als vooral kleine ondernemers. Daar waar hun bedrijvigheid een waardevolle voorziening vormt in buurten en wijken (buurtwinkels, reparatiebedrijven) dient onderzocht te worden op welke wijze en onder welke voorwaarden van overheidswege hulp bij instandhouding geboden kan worden.

■ **Uitvoering sociale zekerheid publieke taak**

De publieke sector moet de sociale zekerheid uitvoeren: WAO en WW door het Uitvoeringsorgaan Werknemersverzekeringen en de ABW door de gemeentelijke sociale diensten. De veiling van 'kavels WAO'ers' aan particuliere reïntegratiebedrijven is een beschamende vertoning, die met name moeilijker bemiddelbare mensen eerder schaadt dan baat. De (re)integratie dient weer in publieke handen te komen. In de gehele uitvoering van de sociale zekerheid moet op alle niveaus goede inspraak voor cliënten gegarandeerd worden. Ter voorkoming van rechtsongelijkheid dienen sociale wetten die decentraal worden uitgevoerd zoals de Algemene Bijstandswet en de Wet Voorzieningen Gehandicapten, landelijk genormeerd te worden.

■ **Armoedebestrijding**

In de komende vier jaar moeten we de minimuminkomens met ten minste 10% netto extra verhogen om structureel iets te doen aan de in de afgelopen jaren opgelopen achterstand. Met zo'n verhoging helpen we meer dan 10% van alle huishoudens. Dat doen we door het minimumloon en de minimumuitkeringen bruto met 5% te verhogen en door aanvullende belastingmaatregelen. Die bestaan uit de hiervoor genoemde 'terugtaks' voor werkenden en een 'solidariteitskorting' in de belasting voor uitkeringsgerechtigden onder de 65 jaar, gelijk aan de helft van de arbeidskorting. Het minimumloon en de minimumuitkeringen moeten in de toekomst gekoppeld blijven aan de gemiddelde loonontwikkeling. Bij meevallende economische groei moeten ze extra verhoogd worden om versneld de opgelopen achterstand in te lopen.

■ **Inkomensafhankelijke ouderenkorting en kinderbijslag**

De inkomens van ouderen met alleen AOW of een klein aanvullend pensioen moeten fors omhoog, door een koppeling aan de stijging van het minimumloon met 5% plus het inkomensafhankelijk maken van de huidige ouderenkorting. De AOW hoort welvaartsvast te zijn en te blijven. De kinderbijslag voor gezinnen met de laagste inkomens moet met gemiddeld ten minste 272 euro (600 gulden) per jaar omhoog. Daarvan profiteren ruim een half miljoen kinderen. Dat kan door de 2,9 miljard euro (6,4 miljard gulden) kinderbijslag voortaan inkomensafhankelijk te verdelen. Huishoudens met een gezinsinkomen boven de 45.378 euro (100.000 gulden) per jaar krijgen geleidelijk minder en leveren gemiddeld de helft in. Vanaf een gezinsinkomen van 90.756 euro (200.000 gulden) per jaar vervalt het recht op kinderbijslag.

■ **Betere bescherming nabestaanden**

De Algemene Nabestaandenwet geeft alleen nog een uitkering aan nabestaanden die geboren zijn voor 1950, kinderen beneden de 18 jaar hebben of arbeidsongeschikt zijn. Nabestaanden die niet tot deze groepen behoren, dienen gedurende een jaar een nabestaandenuitkering te krijgen om niet in een financieel gat te vallen. Korting op deze uitkering wegens ontvangen loon of arbeidsongeschiktheidsuitkering dient te worden beperkt.

4 Zorg

Ons uitgangspunt is dat zorg gebaseerd moet zijn op solidariteit: kwalitatief goede en gelijk beschikbare zorg voor iedereen. De huidige ontwikkelingen ondermijnen dit uitgangspunt. Tweedeling in de zorg rukt op, door marktwerking en particuliere, op winst gerichte zorg voor diegenen die het zich kunnen permitteren. Mensen met weinig geld gaan gemiddeld eerder dood en leven vele jaren korter gezond dan mensen met meer geld en mogelijkheden. Deze ontwikkeling moet gekeerd worden. Door middel van een nationale zorgverzekering worden de omstandigheden waarin mensen opgroeien en zich ontwikkelen meer gelijk en kan goede zorg voor iedereen worden gegarandeerd.

Nationale zorgverzekering naar draagkracht

Er moet een brede nationale zorgverzekering komen voor alle burgers, om de zorg beter op orde te krijgen en tweedeling op dit terrein tegen te gaan. Dit is een zorgverzekering gebaseerd op solidariteit, met premies geheel naar draagkracht en inning via de belastingen, zonder eigen bijdragen en nominale premies. Met deze inkomenssolidariteit binnen het stelsel wordt solidariteit het beste gegarandeerd en onnodige bureaucratie om inkomenseffecten te compenseren, voorkomen. De werkgevers worden belast voor dat deel dat zij ook nu bijdragen aan de zorg. Het pakket moet alle medisch noodzakelijke en maatschappelijk gewenste zorg bevatten. Dat betekent alles wat nu vanwege de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten verstrekt wordt en het ziekenfonds, dus inclusief de tandzorg, zelfzorgmiddelen op recept en eerstelijnspsychologische zorg. Ook voorzieningen voor mensen met een handicap en ouderen, zoals vervoersvoorzieningen, dieetkosten, woningaanpassing, maaltijdservice en alarmeringen, vallen onder deze volksverzekering, die wordt uitgevoerd door publieke organen. Aanzienlijke kostenbesparing treedt op door het vervallen van de beheerskosten van de particuliere verzekering, de dure en ingewikkelde premie-inning door fiscalisering van de premieheffing en van de eigen bijdragen voor onder andere thuiszorg en kraamzorg. Door één landelijke organisatie van zorgverzekering kunnen geneesmiddelen en hulpmiddelen goedkoper worden ingekocht en effectiever gedistribueerd.

Eigen bijdragen afschaffen

Alle eigen bijdragen moeten worden afgeschaft, met uitzondering van bijdragen voor kost en inwoning voor bijvoorbeeld langdurige opname in een instelling. Deze eigen bijdragen dienen zodanig te zijn dat de bewoners en, voor zover aanwezig, de partner een fatsoenlijk besteedbaar inkomen overhouden.

Uitgaan van reële zorgbehoefte

De uitgaven voor zorg horen voortaan te worden afgestemd op de reële zorgbehoefte. De individuele zorgbehoefte moet 'objectief' worden vastgesteld, maar deze indicatiestelling mag niet losstaan van de zorgverlener. Zij moet kleinschaliger worden georganiseerd. De regionale indicatieorganen (RIO's) moeten daarom worden afgeschaft. De indicatiestelling is nu te veel op afstand gezet, waardoor niemand ervoor verantwoordelijk is dat de benodigde zorg ook daadwerkelijk wordt gevonden.

Marktwerking leidt, zeker in combinatie met de schaarste in de zorg, tot tweedeling. Er is geen enkel bewijs dat marktwerking leidt tot lagere kosten (in de VS, waar de marktwerking het verst is doorgevoerd, zijn de kosten voor de zorg het hoogste). Wel is sanering van de zorgbureaucratie dringend geboden. De overdaad aan regeltechnische rompslomp en de versnipperde aansturing moeten bestreden worden.

■ **Wettelijk recht op snelle hulp en zorg**

De wachtlijsten moeten snel worden weggewerkt. Iedereen heeft recht op tijdige hulp en zorg. De kans op gezondheidsschade door uitstel van opname of behandeling moeten we voorkomen. Wachten kan leiden tot risico's en extra psychische belasting voor zowel de patiënt als diens familie en soms zelfs tot onnodige sterfte. Het mag niet meer gebeuren dat iemand overlijdt omdat hij te lang op een wachtlijst staat of omdat er een tekort aan intensive care-capaciteit is. De tijd waarbinnen hulp en zorg geboden moeten worden, dienen we wettelijk vast te leggen.

■ **Geen voorrangzorg toestaan**

Alle vormen van voorrang, anders dan op medische gronden, dienen te worden uitgebannen. Nieuwe privaatgefinancierde zorg naast het bestaande gereguleerde systeem van overheidszorg en particulier initiatief is ongewenst. Dit draagt bij aan de versnippering van de zorg en leidt tot hogere kosten. Verder is het onrechtvaardig als mensen met veel geld betere zorg voor zichzelf kunnen inkopen dan anderen. Dergelijke initiatieven ondermijnen de solidariteit en gaan ten koste gaan van de reguliere zorg (door personeel weg te lokken en wachtlijsten te omzeilen).

■ **1 op de 20 verplegenden en verzorgenden erbij**

Verpleegkundigen en verzorgenden moet het perspectief worden geboden dat ze weer menswaardige zorg kunnen bieden en meer tijd voor hun patiënten krijgen. Om de werkdruk te verlagen moet er in 2006 ten minste één extra verzorgende / verplegende per 20 bijgekomen zijn. Op termijn is zelfs 1 op de 10 gewenst. Verlaging van de werkdruk is, in combinatie met hogere lonen, een eerlijker loongebouw, betere secundaire arbeidsvoorwaarden, betere arbeidsomstandigheden, scholingsfaciliteiten en meer zeggenschap, van groot belang om medewerkers voor de zorg te behouden en om nieuwe mensen aan te trekken. Ook door betere stagevergoedingen en hogere leerling- en aanvangssalarissen kan de instroom van nieuwe mensen worden bevorderd. Herintreders of mensen die willen overstappen naar een beroep in de zorg moeten gratis een opleiding kunnen volgen en kunnen rekenen op een tegemoetkoming voor onkosten en een volwaardig salaris bij aanvang van de om- of nascholing.

Het is niet aanvaardbaar om onze problemen op te lossen door verpleegkundigen en artsen elders weg te halen. Daarom dient actieve werving in landen als Zuid-Afrika en Suriname niet te worden toegestaan.

■ **Meer invloed werkers in de zorg**

Naast meer geld moet er vooral meer zeggenschap komen voor de mensen die in de zorg werken. Beter luisteren naar degene die het werk doet zorgt voor betere zorg en meer praktische oplossingen. Mensen op de werkvloer moeten ook meer carrièreperspectief krijgen. Het aantal managers 'van buiten' de zorg moet worden gereduceerd. Om een 'carrière aan het bed' aantrekkelijker te maken dienen deze functies meer gecombineerd te worden met leidinggevende verantwoordelijkheden, met bijpassende salarissen.

■ **Gezondheidsverschillen verkleinen**

De sociaal-economische gezondheidsverschillen moeten worden verkleind. Nu sterven armere mensen gemiddeld 3,5 jaar eerder en leven zij twaalf jaar langer in slechtere gezondheid dan rijke mensen. Om daar verandering in te brengen zullen we slechte woon-, werk- en leefomstandigheden moeten aanpakken. De openbare gezondheidszorg speelt hierbij een belangrijke rol. De gemeentelijke gezondheidsdiensten moeten, in samenwerking met de eerstelijnszorg, een actievere rol spelen in het opsporen en bestrijden van gezondheidsbedreigende woon- en werkomstandigheden. De gezondheidszorg moet extra worden ingezet voor mensen met gezondheidsachterstanden, bijvoorbeeld in de (preventieve) jeugdgezondheidszorg en tandzorg.

■ **Voorkomen is beter**

Voorkomen is beter dan genezen. Daarom moet er meer geïnvesteerd worden in preventie. Voor de versterking van de openbare gezondheidszorg inclusief het uitvoeren van het basispakket van de GGD moet extra geld naar de gemeenten, evenals voor uitbreiding van de preventie in huisartsenpraktijken. Voor ouderen dienen ouderenconsultatiebureaus te komen ter voorkoming van ziekte en gebrek. Deelname aan preventieprogramma's moet worden bevorderd, met name onder risicogroepen. Het bevolkingsonderzoek op borst-

kanker dient gratis toegankelijk te zijn, ook voor vrouwen boven 75 jaar. Verder moeten programma's voor alcoholpreventie en -hulpverlening en 'stoppen met roken' worden uitgebreid.

Ziekenhuiszorg op menselijke maat

Kleine (streek)ziekenhuizen moeten open blijven. Met de schaalvergroting dreigt de menselijke maat verloren te gaan. Basisvoorzieningen, zoals verloskunde en kindergeneeskunde (waardoor ook bevallingen thuis mogelijk blijven) en spoedeisende hulpverlening, moeten in ieder ziekenhuis beschikbaar blijven.

Ook in ziekenhuizen moeten de zorg afgestemd worden op de zorgbehoefte. Omzetting van de budgettering naar een opende-financiering moet voorkomen dat er wachtlijsten zijn terwijl operatiekamers niet gebruikt worden en specialisten niet meer kunnen behandelen omdat de financiering ontoereikend is. Om onnodige verrichtingen te voorkomen moet de betaling van specialisten worden losgekoppeld van het aantal behandelingen. In plaats daarvan kunnen 'abonnementen' (een vast bedrag per patiënt per jaar) of loondienst worden ingevoerd. Voor ambulancezorg moeten voldoende middelen beschikbaar zijn om te kunnen voldoen aan de norm 'binnen 15 minuten na melding' ter plekke te zijn.

Patiëntenbelangen

Patiënten- en consumentenorganisaties, cliënten- en bewonersraden moeten meer inspraak krijgen, die zich niet moet beperken tot de zorg maar ook dient te gelden voor afstemming met onder andere wonen, welzijn, mobiliteit en sociale zekerheid. De medezeggenschapsraden horen niet afhankelijk te zijn van de verschillende opvattingen van individuele instellingen en moeten daarom een aparte financiering krijgen. Het adviesrecht hoort te worden versterkt, het instemmingsrecht uitgebreid.

Zorg, ook voor illegalen

Mensen die geen wettige verblijfstitel hebben, maar feitelijk wel in Nederland wonen, mogen niet uitgesloten worden van medisch noodzakelijke hulp. De zorgverlener bepaalt of de te verlenen zorg medisch noodzakelijk is.

Betere eerstelijnszorg

Er moeten snel meer huisartsen komen om de schrijnende tekorten in de eerstelijnszorg op te heffen en meer aandacht voor de patiënten te krijgen. Op termijn is praktijkverkleining naar 2000 patiënten wenselijk. De numerus fixus in de artsenopleiding dient te worden opgeheven. Om op korte termijn aan verkleining van het huisartsentekort te werken moeten samenwerking, praktijkondersteuning en groepspraktijken worden gestimuleerd. Door invoering van een volksverzekering en afschaffing van marktwerking in de zorg wordt de administratieve last van huisartsenpraktijken aanzienlijk verlicht. Huisartsenposten horen kleinschalig te werken. Er moeten betere voorwaarden gesteld worden aan de bereikbaarheid, de toegankelijkheid en de kwaliteit van deze posten. Ook de tekorten aan tandartsen, met name in armere wijken en bij de jeugdtandzorg, moeten worden aangepakt, onder andere door praktijkondersteuning en invoering van een regeling zoals die nu al bestaat voor huisartsen in achterstandswijken.

De werkdruk voor verloskundigen moet omlaag. De marktwerking in de kraamzorg dient te worden teruggedraaid.

Meer mogelijkheden voor zorg thuis

Er moeten integrale wijkteams komen (samenwerkingsverbanden van huisartsen, fysiotherapeuten, thuiszorg, maatschappelijk werk, wijkverpleegkundigen en ouderadviseurs) voor preventie, indicatiestelling en begeleiding. Mensen die familie, vrienden of burens verzorgen verdienen meer ondersteuning en waardering, onder andere door uitbreiding van de mogelijkheden voor zorgverlof. De mogelijkheden van respijtzorg zoals oppas- en logeerdiensten dienen te worden uitgebreid zodat mantelzorgers de kans krijgen om even op adem te komen. Verder dienen er overal in het land goede steunpunten voor mantelzorg te komen. De subsidies voor vrijwilligers in de zorg moeten worden uitgebreid. In de woningbouw en woningtoewijzing moet meer rekening worden gehouden met wensen om te leven in grotere familie- en groepsverbanden. Er moet een onderzoek komen naar financiële drempels bij de keuze om iemand voor verzorging in huis te nemen. Eventuele drempels moeten worden weggenomen.

■ **Meer aandacht voor stervensbegeleiding**

In de beroepsopleidingen en in de beroepspraktijk van verpleegkundigen en artsen dient meer aandacht te komen voor stervensbegeleiding. Er moet in elke regio een ‘palliatief’ team beschikbaar komen ter ondersteuning en advisering van artsen bij de begeleiding van terminale patiënten.

■ **Euthanasie mag nooit ‘normaal’ worden**

Mensen moeten bij ondraaglijk en uitzichtloos lijden kunnen kiezen voor een menswaardige dood en daarbij kunnen rekenen op professionele ondersteuning. Aan de andere kant mogen mensen nooit in een situatie komen waarin ze het gevoel krijgen te moeten rechtvaardigen waarom ze niet voor euthanasie kiezen. Euthanasie moet een uitzondering blijven, die een uitweg biedt in zeer bijzondere gevallen. Oprekken van de criteria voor toepassing van euthanasie is niet gewenst.

Het beschikbaar stellen van een doodspil (‘pil van Drion’) voor ouderen is ongewenst. Zelfbeschikking moet worden afgewogen tegen andere maatschappelijke waarden en risico’s. Zeker gezien de huidige ondermaatse en niet altijd menswaardige zorg is het onacceptabele risico niet uit te sluiten dat een euthanasiewens niet alleen voortkomt uit vrije keuze maar ook (deels of geheel onbewust) is ingegeven door een gevoel van overbodigheid of eenzaamheid.

In plaats van een discussie over een doodspil voor ouderen, moet een maatschappelijk debat worden gevoerd over de problemen van ouderen en hun plaats in onze samenleving. Daar moet nog heel veel worden hersteld en ingehaald. Ook is nog een wereld te winnen aan verbeteringen van hun kwaliteit van leven.

■ **Orgaandonatie via ‘geen bezwaar’-systeem**

Ervaringen in andere landen leren dat met een ‘geen bezwaar’-systeem het absolute aantal donororganen toeneemt. Door invoering hiervan kan het leven van veel mensen gered worden. Een dergelijk systeem gaat uit van een vanzelfsprekende solidariteit, waarbij iedereen het recht heeft zijn of haar bezwaar tegen orgaandonatie te laten registeren. Bij overlijden dient voor de uitname overleg met de directe familie plaats te vinden. Op deze manier wordt op evenwichtige wijze recht gedaan aan de maatschappelijke vraag naar voldoende aanbod van organen, het individuele recht op zelfbeschikking en de gevoelens van nabestaanden.

■ **GGZ uit de nood helpen**

Het aantal mensen dat een beroep moet doen op de ‘geestelijke’ gezondheidszorg neemt toe. In het overheidsbeleid en het maatschappelijk verkeer (in de 24-uurs economie, de flexibilisering van het werk en de hoge werkdruk) dient veel meer gekeken te worden naar en rekening gehouden met de gevolgen voor de ‘geestelijke’ volksgezondheid. Daarnaast moet er meer onderzoek komen naar de effecten van psychiatrische behandeling. Psychische hulp moet zoveel mogelijk gegeven worden in de eerste lijn. Deze hulp moet daarom versterkt worden, waarbij de huisartsen ondersteund moeten worden door psychiatrisch verpleegkundigen en eerstelijnspsychologen. Op deze wijze kan ook het groot aantal geneesmiddelen dat huisartsen op dit terrein voorschrijven worden teruggebracht. Mensen die zorg en hulp nodig hebben moeten snel geholpen worden. Zeker voor kinderen zijn lange wachttijden funest. Crisisopvang moet 24 uur per dag en altijd voldoende beschikbaar zijn. De asielfunctie van psychiatrische ziekenhuizen dient gehandhaafd te worden, om te voorkomen dat mensen zonder zorg op straat terechtkomen of thuis verwaarlozen. Met name psychiatrische patiënten zonder ziekte-inzicht kunnen niet aan hun lot worden overgelaten. Zij moeten, indien nodig, opgenomen en behandeld worden, om te voorkomen dat zij geïsoleerd raken. Voor patiënten die hulp zoeken hoort te worden uitgegaan van een zorgplicht. De mogelijkheden van opvang, evenals de middelen om hen actief en preventief op te zoeken, moeten worden uitgebreid.

■ **Integrale jeugdgezondheidszorg**

De consultatiebureau- en schoolgezondheidszorg kunnen het beste opgaan in een integrale jeugdgezondheidszorg, die in elke wijk en dorp en op elke school beschikbaar moet zijn. Een wettelijk basispakket moet worden ingevoerd, met onder andere periodieke onderzoeken en huisbezoeken voor kinderen die anders niet worden bereikt. Er moeten voldoende middelen komen om deze basiszorg te garanderen, en meer aandacht en tijd voor het benaderen en begeleiden van risicokinderen.

Jeugdzorg verbeteren

Er moet veel meer gekeken worden naar jongeren die een probleem hebben en niet alleen naar jongeren die een probleem zijn. Meer aandacht moet er zijn voor de tekortkomingen in het onderwijssysteem, het arbeidsmarktbeleid en het sociale beleid. Gemarginaliseerde jongeren dienen vooral te worden aangesproken op wat ze wél kunnen, in plaats van slechts waarin ze tekortschieten. Jeugdzorg moet erop gericht zijn kinderen zoveel mogelijk in hun eigen omgeving en bij hun ouders te laten blijven. Gezinsvoogden moeten meer tijd per kind krijgen (en mogen maximaal 15 kinderen onder hun hoede nemen) en pleegouders meer rechten en betere financiële regelingen. Het specialisme van kinderrechter mag niet verdwijnen. Het aantal instellingsplaatsen dient beter afgestemd te worden op de behoefte. Extra geld is nodig voor de opvang en begeleiding van tienermoeders. In de jeugdhulpverlening moet bovendien meer aandacht komen voor (allochtone) meidenhulpverlening. In elke regio moet een crisisopvang beschikbaar zijn, met voldoende plaatsen en intensieve begeleiding voor jongeren en kinderen die geen 'thuis' hebben. Uitgangspunt in het strafrecht behoort te zijn: kinderen sluiten we niet op. Voor jongeren in het strafrechtelijke circuit dient er een intensief resocialiseringsprogramma te komen. De salarissen van de werkers in de jeugdzorg moeten worden verhoogd.

Verslaving tegengaan, verslaafden helpen

De gevaren van tabak, alcohol en drugs moeten veel indringender onder de aandacht komen. De overheid zal meer steun moeten geven aan mensen die van hun verslaving willen afkomen, dus geen wachtlijsten, maar wel vergoedingen voor effectieve afkickmiddelen. Goed drugsbeleid begint met preventie, gekoppeld aan bestrijding van verslaving en misbruik en voorkomen van overlast.

Alcoholmisbruik aanpakken

Het toenemend misbruik van alcohol, met name onder jongeren, is dermate zorgwekkend dat een scherper ontmoedigingsbeleid moet worden gevoerd. Met harde maatregelen om de vrijheid van drankproducenten en -verkopers in te dammen, onder meer door een wettelijk verbod op reclame en sponsoring. Om de 'grijpbaarheid' voor jongeren terug te brengen, moet het aantal verkooppunten van sterke drank worden beperkt tot de speciaalzaken. Aan jongeren onder 18 jaar hoort geen sterke drank te worden verkocht.

Tabaksverslaving voorkomen en bestrijden

Het hoge aantal tabaksdoden (24.000 per jaar) moet omlaag. Tot op heden is de populariteit van roken onder jongeren onverminderd hoog. Van de 15- tot 19-jarigen rookt bijna 50%. Er dient een wettelijk verbod te komen op alle vormen van reclame en sponsoring van tabak, evenals een verbod op het toevoegen van verslavende stoffen en van smaakmakers die aanzetten tot roken. Tabak hoort slechts in speciaalzaken verkocht te worden en de rookverboden in de Tabakswet dienen te worden uitgebreid. Op plekken waar veel kinderen komen moet een rookverbod gelden. De tabaksindustrie heeft jarenlang bewust de gezondheidsrisico's van roken gebagatelliseerd. De overheid dient na te gaan in hoeverre de industrie aangesproken kan worden op de geweldige maatschappelijke kosten van roken.

Softdrugs legaliseren, harddrugs aanpakken

Het is verstandig softdrugs te legaliseren en de in- en verkoop door coffeeshops helder te regelen en te controleren. Legalisering maakt controle beter mogelijk, schept een strikte scheiding met harddrugs en voorkomt onnodig beslag op de politie. Vanwege het ernstige verslavingsrisico moet het gebruik van harddrugs zoveel mogelijk worden tegengegaan, terwijl de voorlichting over de schadelijke gevolgen ervan moet worden uitgebreid. De handel in harddrugs moet strafbaar blijven. Justitie en politie moeten meer middelen krijgen voor de bestrijding ervan. In het kader van specifieke, op de persoon afgestemde programma's en projecten, kan voor bepaalde verslaafden tijdelijke verstrekking van drugs op medische basis of ter verbetering van de leefomstandigheden wenselijk zijn. Heroïneprostituees horen de kans te krijgen om aan hun menonwaardige situatie te ontsnappen, door speciale opvang in combinatie met drugsverstrekking onder sociale en medische begeleiding. Verstrekking met als enkel doel maatschappelijke overlast te beperken is niet aanvaardbaar. In de hulpverlening aan verslaafden moet, naast afkicken, de kans op optimaal maatschappelijk herstel geboden worden, door op de persoon toegespitste scholing en begeleiding naar werk.

■ **Gokken uit kantines en cafetaria's**

In sportkantines en cafetaria's (de 'droge horeca') horen geen gokautomaten te staan en in cafés (de 'natte horeca') hoogstens één. Uitbreiding van het aantal casino's, loterijen en gokhallen is ongewenst. Aan het gedogen van illegale casino's en internetcasino's moet snel een einde komen.

Ook het aantal legale casino's moet beperkt worden. In loterijen moeten limieten worden gesteld aan prijzengeld en paal en perk aan allerlei tv-belspellen, krasloten en drempelverlagende loterijen.

■ **Dak- en thuislozen onder dak**

Er moet werk gemaakt worden van het weer onder dak brengen van dak- en thuislozen. Het merendeel van de mensen die op straat zwerven, kiest daar niet voor. Naar schatting lijdt 15 tot 30% van de dak- en thuislozen aan een ernstige psychische stoornis, heeft 25% een alcoholprobleem en 20% een drugsprobleem. Ongeveer een kwart heeft zowel een psychische stoornis als een verslavingsprobleem. Daarom moeten gemeenten de zorgplicht krijgen. Zij zijn verantwoordelijk voor een sluitend vangnet van opvangvoorzieningen, sociale pensions en andere opvangmogelijkheden. Ook dienen zij te zorgen voor 24-uurs crisisopvang en voor begeleide woonplekken en werkprojecten met als doel een volwaardige terugkeer in de samenleving. Per stad of regio moeten daklozenteams worden ingezet om actief daklozen op straat en in de opvang te benaderen en hulp aan te bieden. Er moet meer gedaan worden om te voorkomen dat mensen op straat terechtkomen. Ontslag uit psychiatrische en justitiële inrichtingen zonder programma voor opvang en begeleiding of zonder begeleide woonplek is niet aanvaardbaar. Dat geldt ook voor huisuitzetting zonder zicht op ander onderdak.

■ **Tegengaan vrouwenmishandeling**

Er moet meer capaciteit voor vrouwenopvang en blijf van mijn lijfhuizen komen. Daarnaast is meer aandacht nodig voor preventie en vroegtijdig ingrijpen bij mishandeling. Daarom moeten er net als bij kindermishandeling meld- en adviespunten komen voor huiselijk geweld en dient het meldrecht van een arts voor kindermishandeling te worden uitgebreid naar ander huiselijk geweld. Bij huiselijk geweld ziet het slachtoffer zich vaak gedwongen het huis te verlaten. Mits zorgvuldig toegepast en achteraf getoetst, moet de politie bij wijze van crisisinterventie voortaan kunnen overgaan tot uithuisplaatsing van de dader.

De langjarige afhankelijke verblijfvergunning van allochtone vrouwen maakt hen extra kwetsbaar voor huiselijk geweld. Mede hierom is het goed om na één jaar legaal verblijf partners recht te geven op een zelfstandige verblijfstitel.

■ **Beter beleid voor genees- en hulpmiddelen**

Geneesmiddelen die bijdragen aan de kwaliteit van het leven dienen te worden opgenomen in het zorgpakket. Voor nieuwe en dure geneesmiddelen in ziekenhuizen en instellingen moet een apart fonds komen, om te voorkomen dat dit ten koste gaat van andere zorg. Zelfzorgmiddelen op recept, zoals pijnstillers, moeten weer in het ziekenfondspakket. Hulpmiddelen bevorderen de zelfredzaamheid en de maatschappelijke participatie van mensen en moeten daarom voldoende beschikbaar zijn. We willen dat de mogelijkheden van een prijzenwet en een centrale inkoop van hulpmiddelen onderzocht worden. De distributie van de meeste zelfzorgmiddelen hoort in handen te blijven van gekwalificeerde apothekers. De bewaking van het geneesmiddelengebruik is immers van groot belang om bijwerkingen en ziekenhuisopname te voorkomen. De inkomens van apothekers kunnen daartoe het beste losgekoppeld worden van het aantal verrichtingen. Dit is mogelijk door een abonnementsysteem of doordat apothekers in loondienst treden.

■ **Farmaceutische industrie aan banden**

Aanscherping van de prijzenwet voor geneesmiddelen, waarin maximumprijzen zijn vastgelegd, is nodig. De agressieve marketing van de farmaceutische industrie richting artsen moet worden ingedamd, onder meer door een verbod op schenkingen en sponsoring van scholingen en het verbieden van de commerciële artsenbezoeker.

Het wettelijk reclamebesluit moet worden aangescherpt. Het toezicht dient daarom uitgevoerd te worden door de inspectie voor de volksgezondheid en niet te worden overgelaten aan zelfregulering. Een Nationaal Fonds Geneesmiddelenonderzoek, gevoed door bijdragen van de industrie, zou opgericht moeten worden om te bepalen welk onderzoek prioriteit heeft en relevant is.

Zo'n fonds is ook van belang om de beïnvloeding van de farmaceutische industrie van wetenschappelijk onderzoek tegen te gaan. Door opname van een publicatieplicht in de wet op medisch verantwoordelijk onderzoek kan de onafhankelijkheid van medisch wetenschappelijke onderzoekers beter beschermd worden.

Voorzichtig met grensverleggende technieken in de zorg

Om te kunnen beoordelen of nieuwe mogelijke toepassingen in de gezondheidszorg, bijvoorbeeld door biotechnologische en gentechnologische ontwikkelingen, toelaatbaar zijn, dient een nauwgezette afweging te worden gemaakt tussen maatschappelijke en ethische aspecten van toepassingen en de mogelijke alternatieven. Van belang zijn de risico's voor de individuele patiënt en de volksgezondheid als geheel, de veiligheid, de waardigheid van mens en dier, de maatschappelijke aanvaardbaarheid en de sturingsmogelijkheden.

Voorspellende geneeskunde brengt nieuwe mogelijkheden, maar ook nieuwe risico's, met name voor de solidariteit in de samenleving. Een krachtige sturing van de overheid zal nodig zijn, om ongelijke toegang tot werk en verzekeringen te voorkomen en een 'recht om niet te weten' te waarborgen. Het genetisch paspoort dient strikt persoonlijk eigendom te zijn en te blijven. Met betrekking tot xenotransplantatie willen we, zolang er geen duidelijk inzicht is in de risico's, een verbod op klinisch onderzoek, klinische toepassing, proefdieronderzoek en productie van transgene dieren. Reproductief klonen wijzen we zonder meer af. Therapeutisch klonen – het klonen van stamcellen ten behoeve van onderzoek, orgaankweek en de ontwikkeling van therapieën (zoals hersencellen bij de ziekte van Parkinson of hartspiercellen bij een hartinfarct) – kan medisch een belangrijke vooruitgang betekenen. Daartegen bestaat – onder strikte voorwaarden – geen bezwaar. Het beste alternatief lijkt het gebruik van stamcellen van reeds geboren mensen. Door de snel toenemende kennis van groeifactoren is het binnen een paar jaar misschien mogelijk deels gedifferentieerde stamcellen te manipuleren en deze zijn bij iedere volwassene te vinden. Om de medische ontwikkelingen in deze richting te sturen moet dit soort onderzoek door de overheid financieel worden ondersteund.

Somatische gentherapie vinden we alleen aanvaardbaar als het gaat om de bestrijding van erfelijke ziekten waarvoor geen andere effectieve en menswaardige behandelmethodes bestaan.

Geslachtskeuze om andere dan medische redenen moet niet worden toegestaan.

5 Voedselveiligheid en landbouw

Veilige voedselproductie is van elementair belang. Daar mankeert op dit moment nogal wat aan. Voeding is big business geworden, waarbij winst te vaak voor veiligheid gaat. Voedselschandalen schokken ons en steeds meer mensen willen weten wat ze eten. De landbouw moet op wezenlijk andere leest worden geschoeid, met als uitgangspunt een garantie van de voedselveiligheid 'van boer tot bord'. Boeren moeten eerlijke prijzen krijgen voor hun producten, waardoor een einde kan komen aan schadelijke overproductie.

■ Industriële landbouw afbouwen

We moeten de uit de hand gelopen intensieve en grootschalige landbouw afbouwen. Het is niet langer aanvaardbaar om voorrang te geven aan kwantiteit boven kwaliteit en aan economische belangen boven de zorg om de gezondheid van consumenten, het welzijn van dieren en de kwaliteit van het milieu.

We moeten paal en perk stellen aan de heilig verklaarde vrijhandel, die ondernemers stimuleert overal in de wereld op zoek te gaan naar de goedkoopste grondstoffen voor de industriële bereiding van ons voedsel. Er moet een einde komen aan de dwingelandij om de markten van ontwikkelingslanden te openen voor de westerse agro-industrie, om de hier geproduceerde overschotten daar te kunnen afzetten. Het is schandelijk dat de rijke landen de arme landen dwingen hun steun aan de landbouw te verminderen en het patentrecht op levende organismen te erkennen. Voedsel wordt ten onrechte meer en meer beschouwd als slechts handelswaar. Daarbij worden de boeren mondiaal door prijsconcurrentie tegen elkaar uitgespeeld. Voedingsproducten voor menselijk en dierlijk gebruik worden onnodig van de ene kant van de wereld naar de andere gesleept. En daarmee worden ook mogelijke ziektekiemen over de hele wereld verspreid. Daaraan moet tegengas worden gegeven.

■ Landbouw en de Europese Unie

Het Europese landbouwbeleid dat financiële steun koppelt aan productieomvang deugt niet. Het dient te worden omgevormd naar koppeling aan productiebeheersing in plaats van -bevordering. Kwaliteit moet voor gaan op kwantiteit. Dat betekent dat we hoge eisen horen te stellen aan dierenwelzijn, milieu en voedselveiligheid. Exportsubsidies die boeren in de Derde Wereld brodeloos maken moeten worden afgeschaft. Ook de ontwikkelingslanden moeten de kans krijgen zoveel mogelijk regionaal in de voedselbehoefte te voorzien. Verdere liberalisering van de landbouw binnen de Wereldhandelsorganisatie maakt deze hervormingen onmogelijk en is daarom onwenselijk.

■ Kiezen voor duurzame landbouw

Voedselproducent en consument moeten weer dichterbij elkaar komen. Daarvoor is het noodzakelijk dat de landbouw een duurzaam karakter krijgt.

Biologische landbouw dient aangemoedigd te worden en door de overheid ondersteund, zodat boeren in staat zijn om een redelijk inkomen te verdienen met het produceren van milieuvriendelijkere en gezondere voeding. In 2006 dient ten minste 10% van alle landbouwproductie in ons land biologisch te zijn. Eén van de maatregelen die dat bevorderen is het schrappen van de BTW op biologische landbouwproducten. Een andere positieve maatregel is het bevorderen van de binnenlandse afzet door kwaliteitsverbetering en kortere afzetkanalen. Meer samenwerking tussen producenten en handel is daarvoor nodig. Het ministerie van LNV moet ten minste 10% van zijn onderzoeksbudget en 10% van de middelen voor onderwijs en voorlichting inzetten voor biologische landbouw.

Beter boeren

Voedselproductie is meer dan alleen een economische activiteit. De productie van boeren is een onmisbare activiteit in de samenleving en gaat gepaard met beheer van het landschap en de open ruimte.

De afgelopen decennia zagen veel boeren zich gedwongen tot bedrijfsintensivering, om het hoofd boven water te houden. Het gevolg was het ontstaan van een overproductie die het boereninkomen onder grote druk zet. Momenteel leeft bijna een kwart van de boerengezinnen onder het bestaansminimum. Ze zijn met handen en voeten gebonden aan producenten van zaaigoed en veevoer en – vooral – aan de banken. Daardoor zijn ze niet of nauwelijks in staat over te stappen op duurzame landbouw. Verdergaande liberalisering zal massaal slachtoffers maken onder de boeren. Hierdoor wordt het sociale leven op het platteland verder bedreigd en komt ook het beheer van het boerenlandschap in het gedrang. Dagelijks stoppen acht tot tien boerenbedrijven. Om die ontwikkeling te keren zal in het landbouwbeleid de koers verlegd moeten worden naar productiebeheersing en het behoud van boerengezinsbedrijven. Het is zaak dat onze boeren in de toekomst kostendekkende prijzen voor hun producten krijgen. Dat kan door hervorming van de subsidie-regels in de Europese Unie en afspraken over in- en uitvoerhoeveelheden en productiebeheersing. Dat is ook veel beter voor de boeren in arme landen. Landen zullen bovendien de vrijheid moeten krijgen om de gezondheid van hun burgers te beschermen, door schadelijke of twijfelachtige producten buiten de deur te houden. Het wordt tijd dat we niet meer de afzet, maar de afnemer beschermen.

Voedselveiligheid 'van boer tot bord'

De overheid dient voedsel van hoge kwaliteit en veiligheid te garanderen. Ze moet meer investeren in de landbouwwetenschap en de wetenschap van voeding en gezondheid, mede om een einde te maken aan de vermenging van onderzoek en bedrijfsbelangen. Risicobeheersing moet plaatsvinden 'van boer tot bord', oftewel voedselveiligheid 'van grond tot mond'. In het gehele productieproces moet strikte kwaliteitscontrole plaatsvinden, via integraal ketenbeheer. Cruciaal daarbij is de traceerbaarheid van voeding (ingrediënten) en veevoeder (ingrediënten). Alleen op deze manier kan snel en adequaat gereageerd worden bij problemen.

Daarnaast moet het gesleep met vee en veevoeder drastisch worden beperkt. Scherpere normen zijn nodig voor het gebruik van bestrijdingsmiddelen op voedselgewassen. Dit met name om kinderen, die veel gevoeliger zijn voor residuen van bestrijdingsmiddelen, beter te beschermen. In Nederland geïmporteerde producten moeten worden getoetst op aanwezige residuen van bestrijdingsmiddelen. Er moet meer controle komen op voedselbereiding en transport en verwerking van dierlijk afval. De Rijksdienst voor Keuring van Vee en Vlees heeft meer mensen nodig, om goed toezicht te kunnen houden op slachterijen en andere vleesverwerkingsbedrijven.

Daarnaast dient bij overtreding strenger te worden gestraft. Goede etikettering, dat wil zeggen beknopt, begrijpelijk en herkenbaar, moet ervoor zorgen dat de consument weet wat hij eet.

Genetische manipulatie van landbouwgewassen verbieden

Gentechnologie in de landbouwsector is een bedreiging voor mens en dier, de natuurlijke omgeving, de biodiversiteit aan landbouwgewassen en de economische situatie van kleine boeren en arme landen.

De risico's zijn groot en de gevolgen nu nog onvoorspelbaar. Slechts extreme en dringende omstandigheden kunnen het nemen van dergelijke risico's legitimeren. Die omstandigheden doen zich op dit moment niet voor. Daarom wijzen we genetische manipulatie van planten af – ongeacht of het gaat om voedsel of andere landbouwproducten. Er mogen geen licenties worden toegewezen om genetisch gemanipuleerde gewassen commercieel te exploiteren. Alle import van genetisch gemanipuleerde gewassen, zaden en producten moet verboden worden.

6 Dierenwelzijn

Dierenwelzijn mag niet langer de sluitpost zijn van de voedselproductie. De bio-industrie moet verdwijnen. Het massaal afmaken van gezonde dieren na het uitbreken van mond- en klauwzeer was een schandaal. In toekomstige gevallen van epidemieën moet voorrang worden gegeven aan inenten, zonder dat dieren alsnog worden afgemaakt. Het non-vaccinatiebeleid van de EU moet van de baan. Het gesleep met levende dieren heeft onder druk van economische prestatie-eisen krankzinnige vormen aangenomen. Dit is een onaanvaardbare aantasting van het dierenwelzijn en een grote bedreiging van de dier- en volksgezondheid.

■ Veevervoer terugdringen

Er moet paal en perk worden gesteld aan het transport van levende dieren. Daarom moet voor alle veevervoer nut en noodzaak aangetoond worden, vooraleer een transportvergunning wordt afgegeven. Nederland is nu de kraamkamer van biggen voor grote delen van Europa. Kalveren worden van verre aangevoerd om hier afgemest te worden, om daarna het vlees voor 80% weer te exporteren. Aan deze praktijken moet een einde komen. Daartoe zullen veehouders gestimuleerd moeten worden over te gaan op een gesloten bedrijfsvoering. De afstand tussen boerderij, slachthuis en consument moet zo klein mogelijk zijn. Voor veetransporten dienen scherpere regels te komen, om het welzijn van de dieren tijdens het transport beter te waarborgen. In- en doorvoer van exotische diersoorten voor de handel moet geheel verboden worden. Verder moet er een strengere controle komen op het illegaal vervoeren van deze exotische dieren.

■ Dierziekten bestrijden

Als er dierziekten geconstateerd worden, zullen de betrokken instanties beter dan voorheen moeten samenwerken bij het onderzoek naar de oorzaken ervan. Daarbij zullen vaccinatieprogramma's betrokken moeten worden, evenals de voeding (ook het ruwvoer in relatie tot de kwaliteit van de bodem en het grond- en oppervlaktewater) en de mogelijk afgenomen weerstand van dieren (als gevolg van fokprogramma's en de concentratie van veel dieren in een klein gebied).

Bij het plotseling de kop opsteken van dierziekten (ook die niet onder de zeer besmettelijke dierziekten vallen) moet in zo groot mogelijke openheid informatie worden gegeven over omvang en aard. Voor veehouders die buiten eigen schuld met dierziekten te kampen krijgen zal de overheid zich een betrouwbare bondgenoot moeten tonen. Bronnen van dierziekten als riool-overstorten dienen sneller gesloten te worden.

■ Dierproeven: 'nee, tenzij'

Voor proeven op dieren dient het 'nee, tenzij'-principe gehanteerd te worden. Dat wil zeggen dat dierproeven verboden zijn, tenzij ze gedaan worden in het belang van de volksgezondheid en er beslist geen alternatieven voor bestaan. Dat vereist een uiterst nauwgezette afweging tussen enerzijds het welzijn van en het respect voor het dier en anderzijds de ernst van de gezondheidsproblemen van mensen.

Als er toestemming wordt gegeven voor een dierproef, moet dit plaatsvinden onder streng toezicht van de overheid en moeten de vergunningaanvraag en de gegevens van de proeven openbaar zijn. Verschillende diersoorten, zoals primaten en vissen, worden gebruikt voor medische doeleinden en productveiligheid. De Nederlandse overheid zal zich actief moeten inzetten voor het zoeken naar alternatieven, onder meer door een ruimer onderzoeksbudget.

■ Geen genetische manipulatie van dieren

Het genetisch manipuleren van dieren dient te worden afgewezen, tenzij het gebeurt ten behoeve van de

gezondheidszorg en er geen alternatieven voor bestaan. In de praktijk lijken onderzoekers en producenten het 'nee tenzij'-principe te ruim te interpreteren en gaat de overheid er te gemakkelijk mee om. Om dat te veranderen moeten in de toetsingscommissie onafhankelijke deskundigen, onder wie ethici en vertegenwoordigers van consumenten- en patiëntenorganisaties, de meerderheid hebben.

Stoppen met alle plezierjacht

Alle jacht op dieren hoort verboden te zijn, tenzij er sprake is van groot gevaar voor de volksgezondheid of onoverkomelijke schade aan bijvoorbeeld gewassen of dijken, en er geen alternatieven voorhanden zijn. Indien afschot noodzakelijk is moet dit door professionals gebeuren. Plezierjacht, ook de koninklijke hofjacht, is onaanvaardbaar. Om het verbod in de Flora- en Faunawet te effectueren is strenger toezicht en betere handhaving nodig. Jachtvergunningen kunnen alleen worden verstrekt bij aantoonbare schade aan landbouwgewassen of gevaar voor de volksgezondheid en afwezigheid van andere mogelijkheden.

Verbod op de bontindustrie

In Nederland moet er onmiddellijk een verbod komen op de bontproductie en de handel in bont. Verder moet de overheid zich sterk maken om ook in andere (Europese) landen deze vorm van bio-industrie af te schaffen.

Grotere gesloten gebieden voor de zeevisserij

Er moeten grotere gesloten gebieden komen voor de zeevisserij. De visserijdruk op de Noordzee is ook met de beperking van het quotasysteem te hoog om een regeneratie van het ecosysteem mogelijk te maken. Daarnaast is het nodig alternatieve en milieuvriendelijke visserijtechnieken met minder bijvangst en ondermaatse vis te stimuleren.

7 Natuur en milieu

Dat milieuorganisaties tegenwoordig meer leden tellen dan politieke partijen geeft aan dat er een grote betrokkenheid van mensen bij natuur en milieu is. De overheid zou daarvan gebruik moeten maken en een duurzaam milieubeleid tot richtsnoer moeten nemen van haar handelen. De afgelopen jaren is de zorg voor natuur en milieu echter volslagen ten onrechte een ondergeschoven kindje geweest. We kunnen technologisch meer dan ooit tevoren – en toch slagen we erin onze leefomgeving voortdurend te verpesten, de biodiversiteit van flora en fauna aan te tasten en zelfs het klimaat te bedreigen. Ongebreidelde economische groei is verantwoordelijk voor de onverantwoord snelle exploitatie van grondstoffen, de ernstige bodem-, water- en luchtvervuiling, het verdwijnen van natuur en de weerzinwekkende toename van de hoeveelheid schadelijk afval. Economische groei wordt veel te vaak gerealiseerd ten koste van natuur en milieu. We produceren zonder voldoende voorwaarden vooraf en afspraken over het bestrijden van de gevolgen achteraf. Van een duurzame economie die zich goed verdraagt met de ecologie is geen sprake. Dat moet veranderen, en snel. Want schade die we nu aanrichten, is vaak onherstelbaar of alleen met heel veel inspanning en kosten te herstellen. Precies ook daarom zou het verstandig zijn om de milieukosten in de toekomst in het bruto binnenlands product te verrekenen.

■ Klimaataantasting tegengaan

Nederland dient de afspraken die wereldwijd gemaakt zijn om aantasting van het klimaat tegen te gaan, volledig uit te voeren. De uitvoering van deze – overigens beperkte – afspraken staat momenteel onder grote druk vanwege de opstelling van landen als de Verenigde Staten. Maar ook Nederland belooft voorlopig meer dan het waarmaakt. De drang om economisch te groeien verdringt de bereidheid om ecologisch te handelen – en bedreigt daarmee permanent mens en milieu. Die houding dient te veranderen.

■ Broeikasgassen verminderen

Nederland moet meer doen voor de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen. De afspraken in het Kyoto-verdrag dienen als ondergrens beschouwd te worden. Dat kan door nadrukkelijk te werken aan transportpreventie en schone verbrandingsprocessen en aan overschakeling op duurzame energie. Het gebruik van minder vervuilende brandstoffen (zoals zwavelarme benzine) kan worden bevorderd door strengere eisen te stellen aan brandstofleveranciers en door ‘vergroening’ van de accijnsheffing.

Ook moeten bestelauto’s hetzelfde belast worden als personenauto’s, teneinde een kritischer gebruik te bevorderen en de milieubelasting te verlagen. Lucht- en scheepvaart zullen meer dan nu moeten inzetten op CO₂-reductie. Door liberalisering en internationalisering van de elektriciteitsmarkt komt steeds meer vuile stroom Nederland binnen. We dienen ons tegen die ontwikkeling te verzetten, onder meer door verhoging van eigen productie van duurzame energie en een importverbod op vuile stroom. De kolengestookte centrales moeten worden omgeschakeld op gas. Het is redelijk dat Shell en Esso daaraan meebetalen. Zij worden immers sinds jaar en dag slapend rijk van hun exploitatierecht van het Nederlandse aardgas. Het is van belang om (internationaal) onderzoek te verrichten naar de mogelijkheden om het gebruik van waterstof als energiebron te stimuleren. Het energiebeleid moet erop gericht te zijn het gebruik van fossiele brandstoffen structureel te verminderen.

■ Tegengaan grootverbruik

Er dienen maatregelen te komen voor een kritischer energiegebruik door grootgebruikers. Nu vergroten ze met hun vaak nonchalant grootverbruik van energie het klimaatprobleem en verspillen ze op grote schaal

fossiele brandstoffen. Voor energie-grootverbruikers dient daarom een 'ecotaks' ingevoerd te worden met een tarief dat correspondeert met het huidige gewogen prijsvoordeel van Nederlandse grootverbruikers ten opzichte van grootverbruikers in de omringende landen. Aan de speciale aardgastarieven voor de glastuinbouwbedrijven moet een einde komen. De bijzondere contracten met grootverbruikers dienen te worden opgebroken. Om het totale energieverbruik te verlagen is onderzoek naar verdere vergroening van de belastingen gewenst.

Duurzame energie bevorderen

Om de CO₂-uitstoot, en de daarmee gepaard gaande uitstoot van andere schadelijke stoffen, te verminderen moet het gebruik van duurzame energiebronnen, zoals zon en wind, zoveel mogelijk gestimuleerd worden. Er moeten veel meer windparken komen. Bij plaatsing moet rekening worden gehouden met de ruimtelijke inpassing in het landschap. De windmolens moeten vooral geplaatst worden langs al bestaande infrastructuur en op industrieterreinen. Ook de Noordzee is daarvoor geschikt, mits rekening gehouden wordt met ecologische gevolgen en voldoende afstand tot de kusten. Daarom is een demonstratieproject gewenst. Het gebruik van windenergie dient gestimuleerd te worden door de aansluittarieven te verlagen. Ook zonne-energie draagt bij aan CO₂-reductie. Bij het bouwen van woningen in nieuwbouwwijken moet behalve met milieuvriendelijke bouwtechnieken ook veel meer rekening worden gehouden met de toepassing van vormen van duurzame energie. Bekeken moet worden of de rijkswegen verlicht kunnen worden met zonne-energie.

Individuele gebruikers moeten via subsidieregelingen volop gestimuleerd worden om mee te werken aan vormen van duurzame energie. In openbare gebouwen dient door praktische toepassing van duurzame energie de bekendheid ervan te worden vergroot en de deelname eraan gepromoot. De beste energiemaatregel is en blijft energiebesparing. De wanverhouding in energieverbruik tussen ons in de westerse wereld en de mensen in de rest van de wereld dient te veranderen. Energiebesparing moet op ruime aanmoediging door de overheid kunnen rekenen. Om het goede voorbeeld te geven dienen openbare gebouwen niet of slechts beperkt voorzien te worden van sierverlichting en spotlights.

Kernenergie, nee bedankt!

Nederland moet af van kernenergie en zich niet voor de gek laten houden door de nucleaire industrie. Deze onderneemt bij de onderhandelingen over het Klimaatsverdrag pogingen om kernenergie officieel te laten opnemen als geaccepteerd middel tegen het broeikaseffect. Dit is het uitwisselen van het ene milieuprobleem (klimaatsverandering) tegen het andere (kernafval). Dat wijzen we af. Ook moet Nederland voorkomen dat kernenergie een plaats krijgt in duurzaamheidsverdragen en via deze achterdeur volslagen ten onrechte het etiket 'milieuvriendelijk' krijgt. Import van atoomstroom moet verboden worden. De kerncentrale van Borssele moet zo spoedig mogelijk sluiten. Ook de uraniumverrijkingsfabriek Urenco in Almelo moet snel op slot. Onderzoeksinstituten mogen niet langer meewerken aan kernenergieonderzoek. Opwerken van kernafval moet eveneens verboden worden.

Vermindering milieugevaarlijke stoffen

Productie van stoffen die de gezondheid of het milieu ernstig kunnen bedreigen moet vermeden worden. Bedrijven die werken met milieuonvriendelijke stoffen moeten verplicht worden tot het bijhouden van een stoffenboekhouding, die duidelijk maakt welke stoffen wanneer en hoe verwerkt worden en waar ze uiteindelijk terecht komen. Fabrikanten dienen verantwoordelijk gemaakt zijn voor de gevolgen van hun producten voor mens en milieu. Om milieuvervuilende processen en producten beter aan te pakken moeten zowel de regels als de controle van de productie verscherpt worden.

Nog duizenden mensen zullen overlijden aan de gevolgen van ingeademde asbestvezels. En nieuwe slachtoffers zijn niet uit te sluiten, bijvoorbeeld doordat in veel gebouwen asbest is verwerkt. Om verdere slachtoffers te voorkomen moet de asbest in gebouwen geïnventariseerd en systematisch gesaneerd worden.

Afvalstromen indammen

De productie en het transport van gevaarlijk afval moeten worden beperkt, door verbetering en aanpassing van productieprocessen, en verwerking in het eigen bedrijf of de eigen regio. Ook moeten de producenten een verantwoordelijkheid krijgen voor de totale keten van hun product, tot en met de afvalfase. Het overheidsbeleid gericht op het terugdringen van de hoeveelheid huishoudelijk restafval heeft niet geleid tot een

vermindering van de totale hoeveelheid afval, ondanks het feit dat bijna 50% van al het huishoudelijk afval braaf door de burger gescheiden wordt. Goed beschouwd produceren huishoudens geen afval, maar houden het slechts over. De groei van huishoudelijk afval is mede te danken aan de toename van allerlei kunststofverpakkingen. Daarom moeten fabrikanten verplicht worden minder en betere afbreekbare verpakkingen op de markt te brengen en mee te betalen aan de opruimkosten. Statiegeldregelingen kunnen ook behulpzaam zijn om de hoeveelheid afval terug te brengen. Er moet een baggerbeleid ontwikkeld worden dat is gericht op verwerken in plaats van storten.

Er moet een einde komen aan het exporteren van afval. Hier geproduceerd afval dient hier verwerkt te worden. Export van afval kan door gebrekkige of ontbrekende regelgeving elders leiden tot gevaren voor het milieu en de volksgezondheid in het importerende land. Uitzondering kan worden gemaakt indien sprake is van milieuvriendelijke recycling.

■ **Vervuiling uit verleden opruimen**

Er bestaan nog veel vervuilingen uit het verleden, zoals duizenden (illegale) stortplaatsen, die mens en milieu bedreigen. Deze moeten, zo mogelijk op kosten van de vervuiler, worden opgeruimd. Conflicten over wie waarvoor verantwoordelijk is mogen noodzakelijke saneringen niet ophouden. Voorop moet staan dat voorkomen wordt dat vervuiling zich verder uitbreidt en daardoor steeds moeilijker te saneren valt.

■ **Risicobedrijven uit woonwijken**

Risicobedrijven moeten uit woonwijken verdwijnen. Om dit doel zo snel mogelijk te bereiken, moeten onder begeleiding van de landelijke overheid alle gemeenten een veiligheidssaneringsplan opstellen, waarin wordt aangegeven wanneer welke bedrijven verplaatst gaan worden. De risico's die een bedrijf voor de omgeving oplevert moeten goed zichtbaar en met duidelijke symbolen op het bedrijf worden aangegeven en aan omwonenden op schrift worden bekendgemaakt, samen met een instructies voor noodgevallen.

■ **Stoppen met roekeloos gedogen**

Recente rampen laten zien dat 'onmogelijke' ongelukken toch gebeuren en dat veel te weinig rekening wordt gehouden met risico's. Het verantwoordelijkheidsbesef van ondernemers en bestuurders schiet tekort, evenals de regels en het toezicht erop. Te veel wordt te gemakkelijk door de vingers zien. Die bestuurscultuur moet op de helling. En wie zich onverantwoordelijk gedraagt, dient daarvoor de aansprakelijkheid te dragen. Er dient een Nationaal Schadefonds te komen, waarin overheid en schadeverzekeraars deelnemen. Bij grote rampen kunnen slachtoffers en hun nabestaanden uit dit fonds snel schadeloos worden gesteld, ter voorkoming van ellenlange juridische procedures. Overheid en verzekeraars kunnen vervolgens de schade verhalen op de 'daders'.

■ **Transport van gevaarlijke stoffen tegengaan**

Het transport van gevaarlijke stoffen over spoor, weg en water moet drastisch verminderen. Productieonderdelen die nu door hun onderlinge afstand gevaarlijk transport oproepen moeten worden bijeengebracht. Goederentransport per spoor kan vaker dan nu om stadscentra worden heengeleid. Het vervoer van chloor over het spoor moet onmiddellijk stoppen, omdat een rampenplan bij een ongeluk tijdens het chloortransport niet uitvoerbaar is. Burgers hebben het recht op periodieke informatie over wat er in hun omgeving aan gevaarlijke stoffen langskomt. Daarvoor is een gevarenkaart van Nederland nodig, met betrekking tot productie, op- en overslag en vervoer van gevaarlijke stoffen over weg, water en spoor. Deze gevarenkaart moet in elke gemeente voorhanden zijn en als basis dienen voor de rampenbestrijdingsplannen. De rampenbestrijding dient veel beter voorbereid en gecoördineerd te worden.

■ **Geluidsoverlast aanpakken**

Geluidsoverlast treft steeds meer mensen. Ze worden er door gehinderd, soms zelfs in hun welzijn en gezondheid bedreigd. De bronnen van geluidsoverlast, waaronder vlieg-, spoor- en wegverkeer, dienen waar mogelijk aangepakt te worden. In andere gevallen dienen isolerende maatregelen getroffen te worden. Om geluidsoverlast van bureaus te voorkomen of ten minste te verminderen dient het bouwbesluit aangescherpt te worden. Om geluidsoverlast van het wegverkeer te beperken moet het aantal 30 km-zones in de bebouwde kom worden uitgebreid. Verder moet er in de binnensteden en op rijkswegen door of langs de bebouwde

kom zoveel mogelijk gebruik worden gemaakt van stil asfalt. Ook geluidsarme autobanden leveren een bijdrage aan de bestrijding van geluidsoverlast.

Mobiliteit beperken

Het beleid dient sterker dan nu gericht te zijn op inperking van de mobiliteit. Naast maatregelen om het wegverkeer te beperken, moet ook het vliegverkeer een halt worden toegevoerd. Schiphol kan niet langer uitbreiden, maar moet juist ingekrompen worden. De geplande aanleg van rijkswegen dient herbezien te worden en waar mogelijk beperkt.

Handen af van kostbare natuur

Natuurgebieden moeten zoveel mogelijk gevrijwaard worden van economische activiteiten. We steunen het Nationaal Natuur Offensief. Om de samenhang tussen de belangrijke natuurgebieden te waarborgen moet de ecologische hoofdstructuur zo snel mogelijk worden voltooid. De overheid moet zichzelf meer mogelijkheden geven om de benodigde gronden sneller en goedkoper te kunnen verwerven. Uitbreiding van de infrastructuur (en bebouwing) bedreigt de samenhang van natuurgebieden. Daarom moet een dergelijke uitbreiding rond en in natuurgebieden niet langer worden toegestaan. Structureel meer geld moet er komen voor agrarisch natuurbeheer, zodat boeren meer mogelijkheden krijgen voor het instandhouden van de natuur- en landschappelijke waarden van het platteland. Pogingen van de Nederlandse Aardoliemaatschappij of andere bedrijven om naar gas te boren in de Biesbosch moeten door de overheid verhinderd worden. Dat geldt evenzeer voor de Wadden. Naast boringen bedreigen andere economische activiteiten, zoals mechanische kokkelvisserij, dit internationaal unieke natuurgebied. Verdere exploitatie van de Wadden moet onmogelijk worden, door het gebied een nieuwe, allesomvattende en gegarandeerde status te geven van 'nationale wildernis van internationale betekenis'. De Veluwe dient als een van de laatste grote aaneengesloten bosgebieden van West-Europa beter beschermd te worden tegen economische en militaire exploitatie, die de flora en fauna schaden en de rust verstoren. Aanleg van een vernieuwde internationale (goederen-) spoorlijn door het Limburgse natuurgebied Meinweg is vanwege de negatieve effecten op de omgeving ontoelaatbaar. Versnippering van natuurgebieden door nieuwe infrastructuur moet een halt worden toegevoerd. In andere natuurgebieden zouden slechts die activiteiten mogen plaatsvinden die niet ten koste gaan van natuurlijke en ecologische waarden. Ook de Noordzee moet beter beschermd worden, door op een aantal plekken geen economische activiteiten, zoals visserij, gaswinning en olieboring, toe te staan.

Zuiniger met water

Verdere verdroging van de natuur moet worden tegengegaan door grondwateronttrekkingen te beperken en zoveel mogelijk over te gaan op alternatieven. Ook moet de ondergrens waarop de onttrekkingen vergunningplichtig zijn, verlaagd worden. Door aanleg van een dubbel rioolsysteem kan regenwater opgevangen worden voor huishoudelijk en industrieel gebruik en voor de inrichting van waterpartijen.

Het in gang gezette beleid inzake het tegengaan van wateroverlast en het vergroten van de bescherming tegen de gevaren ervan dient te worden doorgezet. Wij kiezen voor de strategie van duurzaam waterbeheer, waarbij met ruimtelijke en waar nodig ook technische maatregelen oplossingen worden geschapen, zoals het vergroten van de afvoercapaciteit door gebruikmaking van de uiterwaarden, het opruimen van obstakels en het niet bouwen in de winterbedding.

Minder bestrijdingsmiddelen

Er moeten snel milieuverantwoorde middelen ontwikkeld worden ter vervanging van schadelijke bestrijdingsmiddelen. De overheid moet de producenten van bestrijdingsmiddelen aanzetten tot het ontwikkelen van milieuverantwoorde alternatieven. De overheid moet zonnig het voortouw nemen in onderzoek.

Gebruik van stoffen die volgens Nederlandse criteria onaanvaardbaar schadelijk zijn moet verboden worden en blijven, ongeacht de wensen van de Europese Unie. Import van producten die geteeld zijn met toepassing van in Nederland verboden middelen moet verboden worden. Om plantenziekten zo min mogelijk de kans te geven zullen boeren, gesteund door de wetenschap en gestimuleerd door de overheid, vormen van wisselteelten en gemengde teelten moeten ontwikkelen en toepassen. Aan het gebruik van niet-landbouwkundige bestrijdingsmiddelen, zoals koperhoudende middelen voor verduurzaming van hout, moet zo snel mogelijk een einde komen.

8 Onderwijs

Het bieden van goed en toegankelijk onderwijs voor iedereen is een van de belangrijkste investeringen in de samenleving. Door de drastische bezuinigingen van de afgelopen twintig jaar zijn we echter sterk achterop geraakt. Nederland besteedt verhoudingsgewijs minder geld aan onderwijs dan de ons omringende landen. De problemen in het onderwijs staan in schril contrast met de huidige welvaart. Er is een rampzalig lerarentekort en een ongekend hoog ziekteverzuim. Veel scholen schieten tekort in veiligheid en schoonmaak. Tweedeling dreigt ook in het onderwijs, met de komst van sponsoring en privé-scholen. Om achterstanden weg te werken zal fors in het onderwijs geïnvesteerd moeten worden. Alleen als werken in het onderwijs weer aantrekkelijk wordt, is het lerarentekort op te lossen. Zo niet, dan blijft het dweilen met de kraan open.

■ Gelijke toegang voor iedereen

Onderwijs moet in beginsel voor iedereen gelijk toegankelijk te zijn en betaald worden uit de algemene middelen. Onderweg daar naartoe, dienen ouderbijdragen in de komende vier jaar gelimiteerd te worden en daarna afgeschaft. Sponsoring van scholen door het bedrijfsleven moet worden tegengegaan, omdat het de continuïteit en de onafhankelijkheid van het onderwijs bedreigt. Scholen met ouders met hoge inkomens komen immers gemakkelijker aan royale sponsors dan arme scholen. De komst van particuliere scholen en daarmee van tweedeling in het onderwijs, kan het beste ontmoedigd worden door een betere financiering van het publieke onderwijs. Daarmee kan op de opkomst van privé-scholen worden gestopt. Experimenten met onderwijsvouchers (onderwijsbonnen), waarmee studenten kunnen 'shoppen', moeten worden stopgezet. De introductie van onderwijsbonnen leidt tot onzinnige concurrentie tussen opleidingen en tot onzekerheid in de financiering. Bovendien zal die introductie de tweedeling in het onderwijs vergroten, omdat welvarende ouders beter in staat zijn om, naast de besteding van onderwijsbonnen, een eigen bijdrage te betalen. Dat is in strijd met het uitgangspunt van kwalitatief goed onderwijs voor alle leerlingen en studenten, ongeacht het inkomen van hun ouders. Het lesgeld in het voortgezet onderwijs moet worden afgeschaft. Leermiddelen in het voortgezet onderwijs horen, net als in de meeste andere Europese landen, kosteloos door de overheid verstrekt te worden. Schoolboeken dienen rechtstreeks via de school verschaft te worden. Zo kan een einde komen aan de (kostbare) administratieve rompslomp rondom de regeling tegemoetkoming studiekosten. Het prestatieregime in het hoger onderwijs werkt frustrerend voor studenten, met name voor studenten met weinig financiële armsgslag, en dient daarom te verdwijnen. De studiebeurs dient geleidelijk een gift te worden en uiteindelijk te stijgen tot normbedragen die in reële verhouding staan tot de kosten van studie, kamerhuur en levensonderhoud. Om te beginnen stellen wij voor de aanvullende beurs te verhogen. Dat vergroot de toegankelijkheid voor kinderen van ouders met lagere inkomens. Het aantal jaren dat de nieuwe studenten gefinancierd kunnen studeren zou met ingang van 2003 opgetrokken moeten worden naar zes, ongeacht de leeftijd waarop men de studie begint. Het collegegeld moet niet verder verhoogd worden.

■ Meer steun voor onderwijspersoneel

Salaries en rechtspositie van het onderwijspersoneel moeten weer centraal worden vastgesteld. Dan hebben overal in het land leraren met een zelfde diensttijd, bevoegdheid en betrekkingsomvang hetzelfde salaris en een gelijke rechtspositie. Dat betekent dat salarissen via de schoolbesturen door het Rijk betaald worden. Het aantal dienstjaren, nodig om op het maximum van de salarisschaal te komen, moet aanzienlijk worden ingekort. De onrechtvaardige verschillen zoals die zijn veroorzaakt door de herstructurering van onderwijssalarissen in 1985 moeten snel verdwijnen. Ook dienen de onredelijke beloningsverschillen tussen vmbo en

vwo weggewerkt te worden. Door structureel hogere lonen, ook voor het onderwijsondersteunende personeel, moet de aantrekkelijkheid en de status van een baan in het onderwijs worden hersteld. Op de korte termijn moeten er meer spoedopleidingen komen, toegankelijk voor havo- en vwo-gediplomeerden en mensen met een positieve praktijkervaring elders, met een baangarantie na positieve afsluiting van de opleiding. De positie van vervangend personeel dient versterkt te worden, door het vervangingsfonds van voldoende middelen te voorzien. Als vervanging niet aantrekkelijker wordt gemaakt, wordt het risico steeds groter dat klassen naar huis worden gestuurd als gevolg van het hoge ziekteverzuim. ID-banen in het onderwijs mogen niet worden wegbezuinigd maar moeten juist worden omgezet in reguliere banen.

Basisonderwijs hoogste prioriteit

In de loop der jaren is er erg veel op het bordje van de basisschoolleerkrachten komen te liggen: grote klassen, leerlingen met een niet-Nederlandse achtergrond, geweld en criminaliteit onder leerlingen, computers, meer aandacht voor hoogbegaafde en zwakbegaafde leerlingen en het wegvallen van vakleerkrachten.

Mensen van wie dit alles gevraagd wordt, hebben recht op een betere opleiding en hoogwaardige nascholing. Om de beste leerkrachten voor het basisonderwijs te werven en te behouden moeten zij een aantrekkelijker salaris ontvangen. Klassenverkleining moet worden voortgezet. Basisscholen moeten de gelegenheid krijgen om boventalig te formeren. Dat biedt hen de gelegenheid om de broodnodige continuïteit van het onderwijs te garanderen. Op basisscholen dienen de vakleerkrachten voor handvaardigheid, muziek en bewegingsonderwijs terug te keren. Voor tussenschoolse opvang moet gekwalificeerd personeel beschikbaar zijn. Het budget voor het schoonmaken moet worden verruimd. Het is onaanvaardbaar dat ouders en leerkrachten op veel scholen zelf verantwoordelijk zijn voor het schoonmaken van het gebouw. Om toezicht en onderhoud te garanderen dient elke basisschool minimaal over één conciërge te beschikken. Er moeten voldoende middelen beschikbaar zijn voor onderwijsondersteunend personeel.

Vanwege de grote problemen in het onderwijs moet het geld dat nu verplicht bestemd is voor ICT op school, vrij besteedbaar worden.

Meer veiligheid op school

Ter bevordering van de veiligheid op scholen dient er een apart veiligheidsfonds te zijn. Nooduitgangen moeten goed bereikbaar zijn en op elke school moet jaarlijks een brandoefening worden gedaan. Om zoveel mogelijk ongevallen te voorkomen gaat de Arbeidsinspectie strenger toezien op naleving van de Arbo-wet. Om gewelddadig gedrag onder leerlingen tegen te gaan wordt een project 'alle scholen wapenvrij' gestart en komt er in het onderwijs meer aandacht voor de bestrijding van agressief gedrag.

Vmbo uit de verdomhoek

Bevordert moet worden dat leerlingen met mavo-advies naar scholen voor voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs gaan. Het mavo-onderwijs dient immers beschouwd te worden als de vierde leerweg van het vmbo. Bestaande mavo-scholen moeten daarom zoveel mogelijk samengaan met vmbo-scholen, in plaats van onderdeel te blijven van havo/vwo-scholen. Zo kunnen we tevens voorkomen dat het vmbo een te grote concentratie van probleemleerlingen krijgt. De nadruk op de theoretische vakken, als gevolg van de basisvorming, mag in de beroepsgerichte leerwegen niet te groot zijn. Nu is het hoge theoretische gehalte van de basisvorming voor een belangrijk deel de oorzaak van negatieve leerervaring en de hoge uitval in het vmbo. Alles moet op alles worden gezet om deze categorie leerlingen 'bij de les' te houden. De 'kloof' tussen voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs en speciaal onderwijs moet worden gedicht, door de laagste leerweg nog meer praktisch en beroepsgericht te maken. Dit voorkomt dat er een 'vijfde leerweg' ontstaat voor probleemleerlingen die anders tussen wal en schip vallen. Ter bevordering van de doorstroommogelijkheden vanuit het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs dient aan het vmbo als bovenbouw een 'polytechnisch lyceum' verbonden te worden, dat geslaagde leerlingen recht op toelating geeft (afhankelijk van het vakkenpakket) tot hoger beroepsonderwijs. Te denken valt aan vier 'profielen': economie, sociaal-pedagogisch, paramedisch en algemeen technisch.

Meer steun voor regionale opleidingscentra

Regionale opleidingscentra dienen meer mogelijkheden te krijgen voor goed onderwijs. Ze mogen geen

vergaarbak van 'probleemleerlingen' worden. Het bedrijfsleven, voor wie de regionale opleidingscentra vakkrachten opleiden, dient te zorgen voor voldoende goede stageplaatsen, waarover afspraken worden vastgelegd in de CAO's. Stages in de zorg en het onderwijs kunnen door een stagevergoeding aantrekkelijker worden. Dat vergroot de kans dat leerlingen daadwerkelijk in deze sectoren gaan werken. Wie kiest voor een vervolgopleiding in het hbo dient op betere voorbereiding te kunnen rekenen dan nu het geval is. De regionale opleidingscentra zijn nu veel te groot waardoor er anonimiteit en uitval ontstaat. Een stelselmatige schaalverkleining kan de kwaliteit van dit onderwijs aanzienlijk verbeteren. Daardoor kan gaandeweg ook het nu topzware management ingekrompen worden. De aansluiting van mbo op hbo is momenteel erg problematisch en dient gemakkelijker en aantrekkelijker te worden. Nieuwe mbo-opleidingen in de sfeer van kunst, cultuur en amusement moeten mede daarom kunnen rekenen op ondersteuning van de overheid.

■ **Van leerfabrieken naar schaalverkleining**

Megascholen bevorderen de anonimiteit van de leerlingen, maken scholen onoverzichtelijker en de afstand tussen de besturen, de docenten en leraren en de leerlingen groter. Daarom dient het beleid omgebogen te worden in de richting van schaalverkleining: kleinere scholen en kleinere groepen.

■ **Meer ruimte voor hoger onderwijs en onafhankelijke universiteiten**

De bekostiging van het hoger beroepsonderwijs moet verbeteren en moet in een redelijker verhouding komen met de verhoogde studentenaantallen. Fusies tussen hogescholen en universiteiten zijn ongewenst, omdat de instellingen een verschillende doelstelling hebben en fusie leidt tot ongewenste verwatering daarvan. Postdoctorale onderzoekers en assistenten in opleiding horen een vast dienstverband te krijgen bij de instelling waar zij werken, om een einde te maken aan de onzekerheid die veel postdocs het werken moeilijk maakt. Zo kan ook worden voorkomen dat promovendi afhaken.

De samenleving dient het onafhankelijk beoefenen van de wetenschap en de opleiding daartoe te garanderen, omdat we daar samen een groot belang bij hebben. De huidige vercommercialisering van de universiteiten dient daarom een halt te worden toegeroepen. De doorgesloten verwevenheid van opdrachtgevers en wetenschappelijke onderzoekers moet worden teruggedrongen. Voor onafhankelijk onderzoek dient de overheid meer middelen beschikbaar te stellen. De salarissen van wetenschappelijk personeel (aio's en medewerkers) moeten zodanig verhoogd worden dat werken in het hoger onderwijs weer aantrekkelijk wordt en mensen niet worden weggekocht door het bedrijfsleven.

Bij de invoering van de bachelor-masterstructuur moet kwaliteit boven tempo gaan. Er dienen goede overgangsregelingen te zijn naar het nieuwe stelsel. Alle bachelor- en masteropleidingen aan bekostigde instellingen horen volledig door de overheid te worden gefinancierd. Omdat hoger onderwijs geen handelswaar is mag het geen onderdeel uitmaken van de General Agreement on Trades in Services (GATS).

■ **Meer jongeren- en studentenhuysvesting**

Gemeenten kunnen een grotere rol spelen in het grote tekort aan studentenhuysvesting, door langdurig leegstaande kantooruimte te vorderen en geschikt te maken voor kamerbewoning. Overbodige kazernes in de grote steden moeten niet worden verkocht aan projectontwikkelaars, maar kunnen een zelfde bestemming krijgen. Het Rijk kan daarnaast kamerverhuur bevorderen door de fiscale vrijlating van inkomsten uit kamerverhuur te verruimen. Tegelijkertijd moet er meer huurbescherming komen voor kamerbewoners, die nu regelmatig het slachtoffer worden van huysjesmelkers. Op korte termijn dient te worden nagegaan of en hoe portiek- en galerijcomplexen in herstructureringswijken die op de nominatie staan om te worden gesloopt, voor hergebruik geschikt gemaakt kunnen worden.

■ **Bijzonder onderwijs beter integreren**

Onderzocht moet worden hoe bijzonder en openbaar onderwijs beter kunnen integreren. Uiteindelijk dient een algemene vorm van onderwijs tot stand te komen, met dezelfde rechten voor iedere school en iedere scholier, deelnemer en student. Scholen mogen niet alleen leerlingen van de eigen denominatie toelaten en moeten zo nodig tot algemene toegankelijkheid worden gedwongen, op grond van artikel 1 van de grondwet dat elke vorm van ongeoorloofd onderscheid verbiedt.

Meer middelen voor speciaal onderwijs

Weer Samen Naar School (speciaal basisonderwijs) kan alleen slagen als scholen daarvoor ook voldoende middelen krijgen. Ouders en scholen dienen meer betrokken te worden bij de aanname van een leerling op een speciale school. Een kind mag niet op een gewone school worden geplaatst omdat het op papier voldoet aan de eisen, terwijl het in de praktijk geen passend onderwijs krijgt. Leerlinggebonden financiering (ook wel bekend als 'het rugzakje') biedt niet de garantie van goede begeleiding en moet vervangen worden door een betere financiering van de school als geheel. Voor kinderen met handicaps zoals dyslexie, adhd en autisme moet betere begeleiding in en buiten het onderwijs beschikbaar komen. Wachtlijsten op scholen voor speciaal onderwijs dienen snel te verdwijnen. Via adequate financiering moet het voor scholen aantrekkelijk blijven om leerlingen ook nog halverwege het jaar aan te nemen.

Onderwijsvernieuwing beter evalueren

Voor onderwijsvernieuwingen in de afgelopen tien jaar is vaak te weinig geld en tijd gegeven. De basisvorming, Weer Samen Naar School, de Tweede Fase en het vmbo dienen daarom zorgvuldig te worden geëvalueerd en waar nodig te worden aangepast.

Op het terugdraaien van vernieuwingen, als blijkt dat er sprake is van onaanvaardbare negatieve effecten, mag niet langer een taboe rusten. Gezien de negatieve resultaten, vooral voor de zwakkere leerling, komt de Tweede Fase in het voortgezet onderwijs daarvoor als eerste in aanmerking. De overhaaste en ondoordachte invoering van deze vernieuwing heeft vele problemen veroorzaakt, waardoor de kwaliteit van het onderwijs achteruit is gegaan. Op korte termijn moeten de vreemde talen, die nu in deelvaardigheden worden onderwezen, weer een volwaardig vak worden. De profielen moeten worden opengeboken, zodat leerlingen meer mogelijkheden krijgen om zélf hun vakkenpakket te kiezen. Verlichting van de Tweede Fase wordt mogelijk door het hoge aantal werkstukken te beperken.

9 Verkeer en vervoer

Nederland staat vast. Vast in de file, vast op het station of vast bij de bushalte. Terwijl het openbaar vervoer een steeds grotere tweedeling begint te kennen, is er volop geld voor prestige-projecten (zweeftrein, HSL), maar niet voor het gewone spoor. Dat de reiziger bij deze nieuwe projecten een veel duurder kaartje moet betalen is kennelijk geen probleem. De rijken kunnen snel vervoerd worden, terwijl mensen met minder geld het moeten doen met vertraagde of niet rijdende treinen. De overheid dient haar verantwoordelijkheid weer te nemen over het openbaar vervoer. De zeggenschap over bus, trein, tram en metro hoort in overheidshanden.

■ Pak de trein terug

Opeenvolgende kabinetten hebben door hun streven naar privatisering van de Nederlandse Spoorwegen een chaos gemaakt. Treinen rijden niet of te laat, zijn vol en vies, onveilig voor reiziger en personeel. De dienstverlening bij de NS wordt afgebroken en het bedrijf verhoogt zijn prijzen. Om een betrouwbaar treinvervoer te krijgen, moet het spoor weer als overheidsbedrijf gaan functioneren. Dat is mogelijk. De overheid bezit nog alle aandelen van de NS, maar zij heeft nog weinig zeggenschap. De NS dienen weer onder democratisch controle te komen. De overheid moet de trein terug pakken.

In plaats van meer staanplaatsen of invoering van een derde klasse moet er juist meer comfort komen: ruimere zitplaatsen, meer plek voor bagage, meer stallingsplaats voor vouwfietsen en een modern reizigers-informatiesysteem, zodat wachten zonder te weten waarop tot het verleden gaat behoren. Met meer personeel kunnen we weer veilig meer treinen laten rijden.

Met de invoering van een bovenspanning van 25 kilovolt kunnen treinen beduidend sneller en (na invoering van nieuwe veiligheidsmaatregelen en -technieken) effectiever gaan rijden. Dat leidt tot een beduidende capaciteitstoename. Een dergelijke investering is veel effectiever dan een peperduur prestigeproject als de Betuwelijn. Tijdige aanschaf van modern materieel moet voortaan gewaarborgd zijn. Door personentreinen standaard voorrang te geven op goederentreinen kan de dienstregeling aan treinreizigers beter worden gegarandeerd. Door aanleg van nieuwe passeerspooren kunnen goederentreinen beter tussen de personentreinen worden doorgeleid.

Vanwege het belang van goede spoorverbindingen dient er op enkele plekken nieuwe spoorinfrastructuur aangelegd te worden. Zo is het van groot belang snel een goede spoorverbinding tussen de Randstad en Noord-Nederland aan te leggen. Dit dient echter geen prestigeproject te worden. Verder is uitstel van de Hanzelijn niet acceptabel.

■ Noodplan Spoor

Met een Noodplan Spoor dienen, in afwachting van structurele oplossingen, de vertragingen zoveel mogelijk teruggebracht te worden en het aantal passagiers beduidend verhoogd. Daarvoor moeten investeringen in personeel en materieel naar voren worden gehaald, nieuwe megaprojecten in de ijskast gezet, buitenlandse investeringen van NS afgeblazen en alle opbrengsten van het spoor volledig geïnvesteerd worden in het spoor. Bedrijven met meer dan honderd werknemers krijgen de verplichting om ten minste een kwart van de werknemers na de ochtendspits te laten beginnen. Met extra inzet van middelen en personeel dienen de ingezette en in te zetten tweedehands treinstellen zo snel mogelijk professioneel opgeknapt te worden, zodat in ieder geval de veiligheid gegarandeerd is, de geluidsinstallaties en verwarming werken, de deuren opengaan, de treinstellen elke morgen fris en schoon zijn en voorzien van Nederlandse aanduidingen op deuren, ramen, noodremmen en brandblussers. Alle treintarieven moeten, ter compensatie van het huidige ongemak voor de reizigers, bevroren worden,

totdat een structurele kwaliteitsverbetering is behaald. Afgeschatte kortingsregelingen, zoals het avondretour, dienen te worden heringevoerd.

Bussen, trams en metro alternatief voor verstopping

Wie genoeg geld heeft reist in een mum van tijd overal naartoe; wie minder te besteden heeft mag steeds vaker wachten op de bus naar het winkelcentrum, de school, het bejaardentehuis of het naastgelegen dorp. Het is hoog tijd om de uitverkoop van het openbaar vervoer te stoppen. De zeggenschap over bus, trein, tram en metro hoort in overheidshanden. Dan kan een rigoureuze verbetering gerealiseerd worden.

Er moet meer geïnvesteerd worden in bussen, trams en metro's, maar ook in lijnen, bestemmingen, service en comfort. Daarbij dient extra gelet te worden op de eisen die mensen met een handicap en ouderen stellen aan het openbaar vervoer. Alle stations, haltes en voertuigen dienen toegankelijk gemaakt te worden voor minder valide reizigers. Nieuwe technieken als 'people movers' en 'light rail' moeten serieuze ontwikkelingskansen krijgen. In alle stedelijke gebieden dient ten minste op koopavonden en zaterdagen de 'winkelbus' tegen sterk gereduceerd tarief te rijden, van de buitengemeenten en aan de stadsrand gelegen parkeerplaatsen naar het stadscentrum. In een middelgrote stad dient, in navolging van ervaringen in het buitenland, een proef met vrij busvervoer te worden uitgevoerd waarbij bekeken wordt in hoeverre de extra kosten voor het vervallen van buskaartjes opwegen tegen de besparingen op infrastructuur en andere voorzieningen ten behoeve van autoverkeer. Het serviceniveau van het openbaar vervoer op het platteland dient beduidend verbeterd te worden. Op trams en risicovolle buslijnen horen conducteurs te komen en op metroperons en busstations info- en toezichtposten. Bedrijven dienen aangespoord te worden om met bedrijfsvervoerplannen het openbaarvervoergebruik en het fietsgebruik van hun werknemers te stimuleren. Ondernemers op bedrijfsterreinen dienen gezamenlijk zorg te dragen voor spitsbuspendel van en naar het bedrijventerrein. In het landelijk gebied kan het voorzieningenniveau gehandhaafd blijven door een adequate en voldoende ondersteunde integratie van trein, bus, taxi en andere vormen van vervoer.

Voorrang voor voetgangers en fietsers

Voetgangersroutes moeten vlugger, veiliger en vriendelijker worden, vrij van onnodige obstakels. Rond scholen hoort een autovrije of autoluwe zone te komen, waar maximaal 30 km/uur gereden mag worden. Fietsen is gezond, gemakkelijk en in stedelijke gebieden vaak ook nog snel en moet daarom gestimuleerd worden. Fietsendiefstal kan aangepakt worden door een landelijk fietsenregistratiesysteem en een 'stop-de-dief-chip' in alle nieuwe fietsen. In stedelijke gebieden kunnen vrijliggende fietspaden en fietsroutes door verkeersluwe gebieden mensen stimuleren om de auto te laten staan, zeker als er extra aandacht komt voor onderhoud, bewegwijzering en modernisering van fietsroutes en voorrang voor fietsers bij verkeerslichten regel wordt. Ook moet er meer aandacht zijn voor veilige en goedkope fietsenstallingen.

De auto: schoner en veiliger

Onnodig autogebruik dient zoveel mogelijk beperkt te worden, teneinde de belasting van het milieu zo klein mogelijk en de veiligheid zo groot mogelijk te maken. Door de autolasten te koppelen aan het gebruik in plaats van aan het bezit wordt doordachter autogebruik bevorderd. Er moeten meer kansen komen voor schonere en stillere auto's, zoals hybride auto's (die op benzine en een accu kunnen rijden) en brandstofcellen waterstofauto's. Bij bedrijven met een groot wagenpark moet in 2006 ten minste 5% van hun wagenpark uit deze schone auto's bestaan.

Minder asfalt, minder file

De plannen inzake aanleg van nieuwe snelwegen dienen kritisch doorgelicht te worden. Knelpunten, die de volksgezondheid overmatig schaden dienen met spoed verholpen te worden. Zo dient de A2 bij Maastricht snel ondertunneld te worden.

Andere plannen dienen te worden geschrapt omdat het algemeen belang ervan niet duidelijk is – of duidelijk niet bestaat, zoals het geval is bij de Tweede Coentunnel, de verbinding A6 - A9 door natuurgebied Gein, de A73 Oost en de verbreding van de A28 bij Amersfoort.

Het oplossen van files is een illusie. Door meer asfalt neer te leggen trekt men juist meer autoverkeer aan. Files bestrijden door knelpunten op te lossen is wel zinvol evenals het sneller afhandelen van ongevallen en betere doorstroming. Daarnaast kan een verbetering van het openbaar vervoer de automobiliteit verkleinen.

Er dient volop aandacht te zijn voor een uitbreiding van de spoorcapaciteit en de vershraling van het openbaar vervoer op het platteland moet worden tegengegaan. Invoering van een kilometerheffing (onder gelijktijdige verlaging van de wegenbelasting) kan de files helpen verminderen.

■ **Veiliger verkeer**

De verkeersveiligheid kan vergroot worden door de bevordering van verantwoord verkeersgedrag, het tegengaan van wangedrag en zwaar bestraffen van onveilig rijden (waaronder het rijden onder invloed). Verder moeten de proeven met vrijwillige deelname aan individuele snelheidsaanpassing worden voortgezet en de ontwikkeling van geleide voertuigtechnieken (auto's met sensoren) worden aangemoedigd. Met meer 30-km-zones in woonwijken en het weren van vrachtverkeer uit woongebieden kan de verkeersveiligheid verder bevorderd worden. In woonbuurten dient meer en beter gebruik te worden gemaakt van de kennis van de bewoners. Er moet meer gelet worden op de positie van kinderen, ouderen en functiegestoorden in het verkeer. Verplicht stellen van de doblispijgel voor alle vrachtwagens om de dode hoek zichtbaar te maken, dient zo snel mogelijk te gebeuren.

■ **Vliegen moet minder**

Schiphol dient, ter verkleining van de belasting van mens en milieu, in te krimpen. Dat kan door het aanbieden van goede vervanging van vlieg- door treinverkeer en het stopzetten van onrechtvaardige subsidies aan de luchtvaart. De 'witte pomp Schiphol' moet zo snel mogelijk dicht. Er dient accijns te komen op kerosine, BTW op vliegtickets en een heffing op korte vluchten. Vliegtuigmaatschappijen moeten door een leestoelenbelasting aangespoord worden om hun passagiersbezetting (nu 75%) te verhogen. Er moet een heffing komen op de uitstoot van vliegtuigen, de geluidsnormen voor Schiphol moeten worden aangescherpt, er moet een verbod van reclamevluchten komen en aanvliegen dient meer boven zee te gebeuren en niet over Amsterdam. Vrachtluchten dienen met heffingen aan banden te worden gelegd. De regionale luchthavens bij Maastricht, Eindhoven, Rotterdam en Lelystad en Eelde kunnen op termijn beter gesloten worden, waarna het vrijkomend geld in milieuvriendelijker vormen van transport, over het spoor en het water, geïnvesteerd kan worden. Schiphol hoort, als natuurlijk monopolie, een overheidsbedrijf te blijven en niet in handen te komen van commerciële ondernemingen.

■ **Nederland waterland**

De waterwegen in Nederland moeten een belangrijkere functie gaan vervullen in het vervoer van goederen. De Betuwelijn moeten we letterlijk en figuurlijk laten varen: geen spoor-, maar waterverbinding is de beste goederentransportroute van Rotterdam naar het Ruhrgebied. De Waal en Rijn zijn de natuurlijke 'Betuweroute', die een groot deel van het vervoer van Rotterdam naar Duitsland voor haar rekening kan nemen. De kleine binnenvaart zou op kleinere waterwegen een grotere bijdrage kunnen leveren aan het verminderen van het vrachtverkeer over de weg. Ter stimulering daarvan dient een vaste bodemprijs overwogen te worden. Om uitbreiding van het vervoer over water snel en veilig te laten verlopen dient onderhoud aan vaarwegen en sluizencomplexen te worden geïntensiveerd en achterstallig onderhoud te worden ingelopen. Extra middelen kunnen worden gevonden door het afblazen van de overbodige investeringen in de Betuwelijn.

■ **Post, telecom en kabel onder overheidsregie**

Nutsfuncties als post, telecom en kabel vereisen een sterke overheidsregie. De overheid dient maatregelen te nemen die een bij de tijds serviceniveau in alle postkantoren garanderen, ook in kleinere woonkernen. Aan de wildgroei in de telecomsector dient tegengas te worden gegeven, door de greep op de in deze sector opererende ondernemingen met regelgeving of anderszins te vergroten. De overheid dient van haar mogelijkheden gebruik te maken om te voorkomen dat het vaste telecommunicatienetwerk voorwerp van handel wordt.

De inmiddels geprivatiseerde kabelnetwerken dienen terug te komen in handen van de overheid.

10 Wonen en ruimtelijke ordening

Het begrip 'sociale volkshuisvesting' lijkt door de politiek besmet verklaard. Alles draait voortaan om het bedienen van de koopkrachtige consumenten, die behoefte hebben aan ruime, luxe woningen. De al aanwezig tweedeling tussen rijke en arme wijken wordt hierdoor verder versterkt. Daarin moet verandering komen. De overheid hoort haar verantwoordelijkheid weer te nemen voor de volkshuisvesting. Wetgeving moet de belangen van economisch zwakke groepen woningzoekenden beter gaan beschermen. De ruimtelijke ordening is veel te veel uit handen gegeven aan particuliere bedrijven. Geld en macht bepalen de inrichting van ons land en niet het algemeen belang en de behoeften van de bevolking. Om die ontwikkeling te stoppen dient de overheid hier de regie weer zelf in handen te nemen om ervoor te zorgen dat het aantal goede en betaalbare woningen niet meer verder af- maar toeneemt.

Leefbare buurten

Wonen is meer dan een dak boven je hoofd. Daarom dient de bemoeienis van de overheid met de volkshuisvesting vergroot te worden. Gezorgd dient te worden dat wijken en dorpen leefbaar zijn en blijven. Dat vereist een evenwichtige opbouw van buurten en het tegengaan van gettovorming. Dat vereist ook de aanwezigheid van voldoende algemene voorzieningen, zoals winkels, postkantoren, bankfilialen, buurthuizen, bibliotheken. Behoud en uitbreiding van het groen is van groot belang voor een leefbare buurt. Verder dient elke wijk over voldoende speelgelegenheid te beschikken. Daartoe moet een wettelijke norm worden opgesteld.

Huren aan banden, nul is genoeg

De uit de hand gelopen huren (50% stijging in tien jaar tijd) kunnen beteugeld worden door in de komende periode als uitgangspunt te hanteren dat 0% huurverhoging genoeg is. Verhuurders die van mening zijn dat de huur wel omhoog moet, omdat ze anders niet in staat zijn de exploitatie rond te krijgen, dienen daarvoor bewijzen aan te dragen. Dat betekent een omkering van de bewijslast. Nu wordt huurverhoging normaal gevonden totdat de huurder het tegendeel bewijst. De maximaal toelaatbare huurverhoging mag in de komende periode in ieder geval niet het inflatiepercentage overschrijden. De huurbescherming bij complexen van particuliere verhuurders dient te worden verbeterd.

Verbetering huursubsidie

De huursubsidiebedragen voor ouderen en alleenstaanden moeten worden verhoogd. De prestatienormering, waardoor duurdere huurwoningen niet mogen worden toegewezen aan huishoudens die aanspraak maken op huursubsidie, moet worden opgeschort voor gemeenten waar de gemiddelde wachttijd voor een huurwoning langer is dan een half jaar. Bij personen met een zorgindicatie dient het inkomen van huisgenoten die een zorgtaak uitvoeren niet meegeteld te worden bij de bepaling van de huursubsidie, indien door deze mantelzorg het gebruik van een duurdere collectief gefinancierde regeling voorkomen wordt. De subsidietabellen dienen een glijdende schaal te krijgen, in plaats van de huidige trapsgewijze schaal, om te voorkomen dat één euro extra inkomen het verlies van meer dan honderd euro huursubsidie kan betekenen.

Woningcorporaties: belang huurders voorop

Woningcorporaties dienen te streven naar een woningbestand dat zo goed mogelijk aansluit op de behoeften van alle woningzoekenden die op een huurwoning zijn aangewezen, onder wie grote en kleine gezinnen, alleenstaanden, jongeren en woongroepen.

De woningtypen dienen zo goed mogelijk gespreid te worden over de wijken waar men bezit heeft. Zo wordt voorkomen dat bepaalde groepen bewoners door de samenstelling van het woningbezit feitelijk worden uitgesloten. Een gevarieerde wijkopbouw biedt bewoners meer kansen om – bij verandering van hun woonwensen – binnen de wijk door te schuiven, en kan een bijdrage leveren aan de sociale structuur. De inspraak van huurders op het beleid van de woningcorporaties dient te worden uitgebreid.

■ **Terughoudendheid bij verkoop sociale huurwoningen**

We dienen uiterst terughoudend te zijn met het verkopen van huurwoningen, zeker nu er zo weinig nieuwe huurwoningen gebouwd worden. Minder huurwoningen voor mensen met lage inkomens betekent langere wachttijden en minder keuze. Verder kan de verkoop van woningen bewoners opzadelen met grote stadsvernieuwings- en beheerproblemen.

■ **Stop de sloper, bouw goedkoper**

De publieke investeringen in de naoorlogse stadswijken schieten tekort. Door het snijden in de stadsvernieuwingssubsidies zeggen woningcorporaties gedwongen te zijn om betaalbare huurwoningen die technisch nog niet versleten zijn, te slopen en te vervangen door dure koopwoningen. In afwijking van dat beleid vinden wij dat het ‘bouwen voor de buurt’ principe hoort te zijn bij herstructurering. Huurders horen er door herstructurering op vooruit te gaan in plaats van op achteruit. Sloop vereist ten minste ook de instemming van de meerderheid van de zittende huurders. Leegstaande woningen die technisch nog niet versleten zijn moeten waar mogelijk geschikt gemaakt worden voor kamerverhuur aan jongeren en studenten.

■ **Particuliere verhuurders beter controleren**

De wettelijke waarborgen voor een fatsoenlijk gedrag van de particuliere verhuurders dienen te worden versterkt. Dat kan door de inkomsten en uitgaven in een jaarverslag te laten verantwoorden, zoals nu ook al het geval is bij corporaties. Ook voor particuliere verhuurders moet er een verplicht onderhoudsfonds komen. Het beperken van de ruimte voor huurharmonisatie zal met name de mogelijkheden voor huurverhoging in de particuliere sector beperken, omdat hier de gemiddelde huur al boven de 80% van het maximaal redelijke ligt.

■ **Hypotheekrenteaf trekgarantie tot 200.000 euro (440.000 gulden)**

De hypotheekrenteaf trek dient gekoppeld te worden aan het maximum van de nationale hypotheekgarantie (200.000 euro / 440.000 gulden in 2003) en door de overheid tot aan dat bedrag gegarandeerd te worden. Daarboven dient geen belastingaf trek meer gegeven te worden, want dat leidt tot een onevenredig groot en niet te rechtvaardigen voordeel voor mensen met hoge inkomens: van dit fiscale voordeel komt nu bijna de helft terecht bij de 7% hoogste inkomens.

■ **Woonruimte eerlijker verdelen**

In gebieden met een overspannen woningmarkt (grote delen van de Randstad, het groene hart, de Veluwe en sommige steden elders) horen bij de woonruimteverdeling weer sociale en/of economische bindings-eisen gesteld mogen worden, zowel voor de huur- als de koopsector. Bovendien zou in deze gebieden nieuwbouw vooral in de vorm van huurwoningen en maatschappelijk gebonden koopwoningen moeten plaatsvinden.

■ **Ruimtelijke ordening onder overheidsregie**

Inzake het ruimtelijke-ordeningsbeleid dient de overheid weer zelf de regie in handen te nemen, op grond van een lange-termijnvisie op de duurzame inrichting van ons land. Daarbij moeten enkele uitgangspunten worden gehanteerd. Er wordt zuinig omgegaan met de groei van stedelijk gebied en de open ruimte en groene gebieden worden beter beschermd. De economische basis van het platteland wordt versterkt door een radicale koerswijziging van de landbouwpolitiek, gericht op een duurzame, multifunctionele landbouw. De heilloze schaalvergroting en steeds grotere transportstromen moeten stoppen, de regionale productie moet worden bevorderd. Bij de aanleg van infrastructuur dienen flankerende maatregelen genomen te worden, waardoor de effecten t.a.v. emissies, versnippering e.d. worden verminderd. Stadsvernieuwing,

functiemenging en dubbel grondgebruik moeten worden gestimuleerd. Verdere stadsuitleg moet worden beperkt. De handhaving van bestemmingsplannen moet hoognodig aangescherpt worden.

Betere bescherming buitengebied

De sancties op illegaal bouwen in het buitengebied moeten worden aangescherpt en de capaciteit van de inspectie Ruimtelijke Ordening verruimd, om toe te zien op de naleving van de ruimtelijke-ordeningsplannen. De natuurbeherende organisaties dienen een grotere rol te krijgen bij het beheren van terreinen voor de openluchtrecreatie, om te voorkomen dat deze gebieden door commerciële exploitatie verslonzen.

Een socialere grondpolitiek

Gegevens met betrekking tot grondeigendom en grondtransacties moeten voortaan openbaar en direct beschikbaar zijn. Overheden dienen niet alleen langs publiekrechtelijke weg maar ook via verwerving van grond actief te sturen op de bestemming. Zowel bij (her)ontwikkeling van stedelijk gebied als bij het beheer van economisch zwakke functies in het landelijk gebied is een sterke grondpositie voor de overheid noodzakelijk. Pacht en erfpacht zijn instrumenten om, met behoud van overheidstoezicht, ruimte te geven voor eigen initiatief en beheer. De pachtprijs en canon moeten niet worden vastgesteld op basis van marktprijzen maar op basis van economische, sociale en ecologische doelen die door de politiek gesteld zijn. De Onteigeningswet en de Wet voorkeursrecht gemeenten dienen een ruimere toepassingsgrondslag te krijgen om democratisch vastgestelde besluiten over de bestemming van grond te kunnen realiseren. De regie van ontwikkelingslocaties voor de bouw van woningen en publieke voorzieningen moet in handen blijven van de overheid. Meervoudig grondgebruik dient te worden bevorderd. Er dienen regionale vereveningsfondsen te komen die gevoed worden met een heffing op het bebouwen van open ruimte en die gebruikt worden om de ruimtebehoefte voor verstedelijking te kunnen terugdringen, met behulp van functiemenging en geconcentreerd bouwen. Er dient een belasting te komen om de waardeverhoging van grond af te romen die voortvloeit uit investeringen van de overheid, zoals bij infrastructurele projecten.

11 Veiligheid, recht en rechtsbescherming

De zorg voor veiligheid vormt een van de kerntaken van de overheid. Helaas heeft de afgelopen jaren een ingrijpende verschuiving plaatsgevonden van publieke naar particuliere veiligheidszorg. In twintig jaar is het aantal particuliere beveiligers verdrievoudigd. Privaat toezicht in het publieke domein groeit, evenals het gevoel van onveiligheid bij veel burgers, die zich geconfronteerd zien met te weinig blauw op straat en andere voorbeelden van het terugtrekken van de overheid als eerstverantwoordelijke voor de garantie van de veiligheid. Het herstellen van het vertrouwen van de burgers in de door de overheid gegarandeerde bescherming van persoon en goed dient voortvarend aangepakt te worden. Privatisering van deze zorg is buitengewoon riskant en dus ongewenst. Om de veiligheid te vergroten mag ook een beroep gedaan worden op de eigen verantwoordelijkheid van burgers. Iedereen dient zijn bijdrage aan een leefbare en veilige samenleving te leveren. Het sociaal toezicht dient bevorderd te worden. De samenleving is van ons allemaal.

■ Preventie en toezicht

De nadruk bij de bestrijding van criminaliteit moet komen te liggen op maatschappelijke preventie. Velen hebben daarin een taak. De landelijke overheid moet de voorwaarden scheppen waardoor criminaliteit zoveel mogelijk wordt voorkomen: bestrijding van de tweedeling en de armoede; beter onderwijs; effectieve sociale zekerheid; betere huisvesting en buurtbeheer. Door verbeteringen in de jeugdzorg, reclassering, maatschappelijk opvang en geestelijke gezondheidszorg en crisisopvang, kan veel werk dat de politie nu opvangt weer gedaan worden door de instellingen die daarvoor zijn. Dan kan de politie zich weer concentreren op haar hoofdtaak: het vangen van boeven en het toezicht houden in wijken en buurten. De lokale overheid moet zorg dragen voor voorzieningen in de wijken voor jong en oud, de leefbaarheid van de wijken, een verantwoord horecabeleid in de stad en steun voor buurtverenigingen. De politie moet meer mensen en middelen krijgen. Er moeten duidelijke afspraken komen met de lokale overheid over de aanpak van geweld op straat, maar ook over het toezicht in de uitgaanscentra, wijken en buurten. In wijken en buurten moet meer toezicht komen door toezichthouders en wijkagenten. De gesubsidieerde banen van stadswachten en toezichthouders moeten worden behouden en bij voorkeur omgezet worden in reguliere banen.

Ouders zijn in eerste instantie verantwoordelijk voor de opvoeding van hun kinderen en daarmee voor het bijbrengen van normen en waarden. Waar nodig moeten de ouders de hulp kunnen inroepen van een consultatiebureau, dat hen helpt door middel van adviezen en bemiddeling. De scholen zijn voor kinderen doorgaans het eerste sociale verband na het gezin. Ze kunnen en moeten daarom een belangrijke bijdrage leveren aan hun voorlichting en opvoeding. Vergroten van het gevoel van saamhorigheid en bevorderen van het verantwoordelijkheidsgevoel van bewoners van straten, buurten en wijken, levert eveneens een bijdrage aan het voorkomen van crimineel gedrag.

■ Bestrijding misdaad prioriteit

Te veel misdrijven worden niet opgehelderd en te veel daders worden niet vervolgd en berecht. Dat ondermijnt de rechtsstaat en het rechtsgevoel van burgers. De capaciteit van opsporing, vervolging en berechting dient op korte termijn op peil te worden gebracht zodat de regel dat misdrijven bestraft worden weer inhoud krijgt en de afschrikwekkende werking van vervolging en veroordeling meer gaat gelden. Het expliciet

benoemen van prioriteiten in de opsporing door de politie is ongewenst. Uitgangspunt dient te blijven dat de politie alle aangiften van strafbare feiten in behandeling hoort te nemen.

Bestrijding witteboordencriminaliteit, fraude en corruptie

Meer aandacht moet worden gegeven aan opsporing, vervolging en berechting van zogeheten ‘witteboordencriminaliteit’ zoals grootschalige bouwfraude, belastingfraude, corruptie en milieumisdrijven. De pak-kans van zowel verantwoordelijke individuen als de betrokken bedrijfsleiding moet worden vergroot. Het aannemen van giften door bestuurders en ambtenaren moet in beginsel niet toegestaan zijn. Constructies om belastingheffing te ontduiken moeten zoveel mogelijk worden tegengegaan, door aanpassing van de wetgeving en verscherping van de controle. Bij het overstappen van bestuurders en ambtenaren van overheid naar particuliere bedrijven dienen garanties gegeven te worden dat er geen misbruik wordt gemaakt van hun vorige positie en de in die positie verworven kennis en contacten.

Ter bestrijding van internationale criminaliteit dient effectief samengewerkt te worden tussen nationale politiekorpsen, een en ander op basis van wettelijk vastgelegde regelingen. Een Europees arrestatiebevel wijzen we af omdat het inbreuk maakt op de Nederlandse rechtstaat.

Bestrijding criminaliteit

Snel en effectief opsporen, vervolgen en straffen van plegers van criminaliteit is nodig om de samenleving te beschermen en de daders aan het lijf te laten voelen dat misdaad in dit land niet ongestraft blijft. Naast deze noodzakelijke repressie dient vooral op preventie te worden ingezet om toekomstige criminaliteit tegen te gaan. Daarom dient er onder andere meer aandacht te komen voor de sociale en culturele omstandigheden die crimineel gedrag (kunnen) bevorderen. Vooral moet gekeken worden naar de sociaal-economische achtergronden van criminaliteit, juist omdat we daarop invloed kunnen uitoefenen. Mensen in achterstandsposities worden relatief vaker het slachtoffer van criminaliteit en bezwijken ook relatief vaker voor de verlokkingen van de criminaliteit. Door het terugtreden van de overheid zijn burgers meer op zichzelf aangewezen. Enerzijds leidt dit tot het verschijnsel dat sommige mensen 's avonds de straat niet meer op durven, anderzijds verhoogt dit het risico dat er groepen zijn die het ‘recht’ dan maar in eigen hand nemen. Daarom moet er meer politie op de straat, aanspreekbaar en inzetbaar. Voorkomen moet worden dat de politie ten onrechte gebruik maakt van bevoegdheden die voor zeer bijzondere situaties geschapen zijn, zoals het aanduiden van groepen mensen als ‘criminele organisatie’, het bestuurlijk ophouden en het preventief fouilleren.

Geen tweedeling in veiligheid

Veiligheidsbevordering dient gestuurd te worden door de reële behoeften van allen en niet door de beschikbaarheid van geld bij sommigen. De trend dat diegenen die het kunnen betalen zich extra veiligheid kunnen veroorloven door het inschakelen van particuliere beveiligers, en mensen met minder geld niet, versterkt de tweedeling in de veiligheid en moet dan ook gestopt worden. Om te voorkomen dat veiligheid een commercieel product wordt mag het toezicht in de publieke ruimte uitsluitend door politieagenten of toezichthouders van de overheid worden uitgeoefend. Stadswachten moeten in een reguliere baan onder verantwoordelijkheid van gemeenten komen. Om het veiligheidstoezicht en het gevoel van veiligheid van burgers te vergroten moet de wijkagent terugkeren.

Betere democratische controle

Er moet een oplossing komen voor het democratische gat dat is ontstaan na de reorganisatie bij de politie. Niet door opnieuw een grootscheepse reorganisatie van het politieapparaat, maar wel door reorganisatie van de aansturing. Bijvoorbeeld door een verplichte goedkeuring van de gemeenteraad van een veiligheidsplan, inclusief de invulling van de politiezorg. Onderzocht moet worden of er gemeentelijke budgetten voor politiezorg kunnen komen, te gebruiken binnen landelijke normen.

Taken en bevoegdheden inzake het beschermen van de binnenlandse veiligheid dienen nauwkeuriger en minder ruim omschreven te worden en beter bewaakt dan nu het geval is. De parlementaire controle op het werk van de Inlichtingen- en Veiligheidsdienst moet aanzienlijk worden versterkt. Ongeoorloofde politieke interventies zoals die in het verleden plaatsvonden moeten in de toekomst absoluut voorkomen worden.

■ **Effectiever straffen**

Straffen hebben vooral resocialisering tot doel en moeten herhaling van strafbaar en asociaal gedrag voorkomen. Kortzichtige maatregelen zoals het plaatsen van meer gedetineerden in één cel werken averechts. Ze verslechteren de veiligheid van gevangenenbewaarders en gevangenen en zullen op langere duur meer schade berokkenen dan voordeel opleveren. Hoewel het aantal alternatieve straffen (zoals taakstraffen) toeneemt, worden nog steeds te veel mensen langdurig opgesloten. Gedetineerden dienen beter te worden voorbereid op een terugkeer in de samenleving en daarna een eerlijke kans te krijgen om opnieuw een onderdeel te worden van de maatschappij. Dat houdt dus in dat met resocialiserende voorzieningen en maatregelen eerder moet worden begonnen. Nu krijgt bijvoorbeeld slechts een klein deel van de gedetineerden een passende opleiding. Ook de begeleiding van ex-gedetineerden dient verbeterd te worden. Velen vallen nu na hun gevangenisstraf in herhaling.

■ **Inkomensafhankelijke boetes**

Steeds vaker legt de rechter geldboetes op, waarbij onvoldoende rekening gehouden wordt met het inkomen van de veroordeelde. Gevolg is dat onder het huidige stelsel een geldboete niet door iedere verdachte als een echte straf wordt ervaren. Een boete die voor de één een kleinigheid is, kan voor de ander financieel een buitenproportionele aanslag zijn. Daarom dient invoering van inkomensafhankelijke boetes onderzocht te worden, inclusief inkomensafhankelijke verkeersboetes (net als in veel andere Europese landen).

■ **Meer mogelijkheden voor slachtofferhulp**

Bij alle noodzakelijke aandacht voor daders mag de aandacht voor slachtoffers van crimineel gedrag niet achterblijven. Slachtofferhulp moet een vaste plaats krijgen binnen justitie en beduidend meer middelen tot haar beschikking krijgen. Pas dan kan op meer adequate manier hulp worden geboden aan mensen die tengevolge van crimineel gedrag in soms ernstige problemen zijn geraakt. Slachtoffers dienen in aanmerking te komen voor gratis rechtshulp.

■ **Schadefonds slachtoffers**

Voorkomen moet worden dat bij rampen slachtoffers of hun nabestaanden lang op schadevergoeding moeten wachten of daarover langdurige procedures moeten voeren. Daarom dient er een nationaal schadefonds slachtoffers te komen, waaruit de overheid op voorhand geleden schade aan slachtoffers van rampen kan vergoeden, waarna verhaal door de overheid op de schuldigen aan de schade kan plaatsvinden.

■ **Geen tweedeling in het recht**

Wetten zouden elke vorm van achterstelling moeten uitsluiten. Maar in de praktijk wordt juist in wettelijke regels de ongelijkheid van partijen vastgelegd. Huurders hebben minder rechten dan verhuurders, werknemers minder rechten dan werkgevers, consumenten trekken bij conflicten met verkopers vaker aan het kortste eind. Ook als het gaat om milieuregels is vaak sprake van structurele ongelijkheid van de betrokken partijen. Aan deze tweedeling dient een einde te komen.

■ **Rechterlijke macht onafhankelijk en toegankelijk**

De rechterlijke macht dient onafhankelijk te zijn en rechtspraak moet in het openbaar plaatsvinden. Daarbij past niet het steeds meer toepassen door het openbaar ministerie van schikkingen buiten de rechter om, vooral in ingewikkelde strafzaken. Daarmee gaat de rechtspraak soms lijken op onderonsjes tussen de officier van justitie en de verdachte of zijn advocaat, waarmee de rechtsgelijkheid in het geding komt. Voor zover schikkingen worden getroffen, moeten deze in ieder geval openbaar worden gemaakt.

De toegang tot de rechter dient zo snel en efficiënt mogelijk plaats te vinden. Lange wachttijden voordat een zaak voorkomt zijn ongewenst en schenden het vertrouwen van de burger in de rechtsorde. Juist doordat zaken vaak diep ingrijpen op het welzijn van het individu, is een snel juridisch uitsluitel wenselijk. Dit geldt ook voor de administratiefrechtelijke procedures, die nu vaak jaren voortduren. Er dienen daarom voldoende deskundige rechters te zijn. Ook het Openbaar Ministerie dient zijn werk beter te doen, onder andere door uitbreiding van de capaciteit. Bemiddeling dient een grotere rol te gaan spelen bij het oplossen van conflicten. Op basis van vrijwilligheid en vertrouwelijkheid kunnen veel zaken worden opgelost zonder inschakeling van de rechter. Zeker in echtscheidingszaken zijn

kinderen dan niet langer de dupe van strijdende ouders. Waar nodig dient bemiddeling wettelijk te worden vastgelegd.

Voorkomen van belangenverstremgeling

Belangenverstremgeling in de rechterlijke macht dient onmogelijk te worden gemaakt. Zo moeten advocaten niet langer als plaatsvervangend rechter kunnen optreden. De integriteit van de rechtsprekende macht dient een zelfstandig doel te zijn in het beleid, zodat de burger vertrouwen houdt in de rechterlijke macht. Rechters mogen geen nevenfuncties bekleden waardoor belangenverstremgeling of zelfs maar de schijn van belangenverstremgeling kan optreden. Hun nevenfuncties dienen openbaar te zijn.

Rechtshulp bereikbaar maken voor iedereen

In een rechtsstaat hoort voor iedereen de toegang tot de rechter gegarandeerd te zijn. In de praktijk wordt rechtshulp steeds meer een kwestie van geld. Hoe hoger het inkomen, hoe beter de beschikbare rechtshulp. Mensen met een laag inkomen zien vaak af van procedures, omdat ze een advocaat niet kunnen betalen of het risico van proceskosten te groot vinden. Bureaus voor rechtshulp, rechtswinkels en andere eerstelijns rechtshulpvoorzieningen dienen (weer) gratis te worden. De eigen bijdrage in de kosten van een advocaat moet vervallen voor mensen met een minimuminkomen en verlaagd worden voor mensen met een inkomen tot modaal. Het uurtarief voor de sociale advocatuur moet omhoog, om deze belangrijke vorm van rechtshulp in stand te houden.

12 Cultuur

Cultuur is van groot belang, zowel voor de ontwikkeling van ieder mens als voor de samenleving in zijn geheel. In het huidige neoliberale bestel wordt cultuur naar de rand gedreven. Waardevol is vervangen door succesvol en succesvol is volgens deze neoliberale filosofie synoniem voor winstgevend. Cultuur als vermaak, als een verhandelbaar product, als business. In deze visie is slechts dat wat verkoopt de moeite waard. Het onderkennen en beschermen van de intrinsieke waarde van cultuur als maatschappelijk instituut is noodzakelijk, om haar rol in de samenleving te garanderen. Alleen dan kan voorkomen worden dat cultuur maatschappelijk geïsoleerd raakt, of simpelweg opgaat in de vermaakindustrie.

■ Halt aan commercialisering

De invloed van de commercie op de cultuur dient teruggedrongen te worden. De overheid moet hiertoe meer middelen vrijmaken. Minimaal één procent van de rijksbegroting moet naar cultuur gaan. Daarmee wordt tegengas gegeven aan de oprukkende macht van de commercie en de daarmee samenhangende verschraving van het cultuuraanbod. De overheid dient eerstverantwoordelijke te blijven voor de bewaking van ons cultureel erfgoed, de bevordering van cultuurdeelnemers en de ondersteuning van culturele diversiteit. Zij dient daarbij uit te gaan van cultuur in brede zin, ongeacht de vraag of er sprake is van professionele dan wel amateuristische uitingsvormen. Kleine en kwetsbare groepen in de cultuursector, zoals het amateur-toneel en de poppodia verdienen meer steun. Daarnaast horen ID-banen in de cultuursector niet te worden wegbezuinigd maar beter te worden omgezet in reguliere banen.

Een beperkt budget mag geen reden zijn om de veelheid aan culturele initiatieven en gezelschappen in te perken. Voor nieuwe ontwikkelingen en voor het inlopen van achterstanden is juist extra geld hard nodig. Het is met name aan de mensen uit de cultuursector om met voorstellen te komen waar de meeste culturele meerwaarde kan worden bereikt en de deelname eraan kan worden bevorderd. Ook dient de achterstand op het beleid van de arbeidsvoorwaarden te worden ingehaald. Bij de verdeling van de subsidies voor de cultuurpodia dient de Raad voor Cultuur een onafhankelijke positie te krijgen. De criteria om in aanmerking te komen voor subsidie mogen niet leiden tot eenvormigheid: verschillende instellingen vragen om verschillende criteria. Instellingen moeten verder voldoende tijd krijgen om plannen in te dienen.

■ Bibliotheken beschermen

Toegang tot vele vormen van cultuur via de bibliotheek moet uitgebreid in plaats van ingeperkt worden. Aan sluiting van bibliotheekfilialen moet een halt worden toegeroepen. Er dient juist voldoende spreiding van bibliotheekvoorzieningen te zijn om optimale toegang mogelijk te maken. Het leengeld per boek dient afgeschaft te worden en de rijksbijdrage aan gemeenten voor bibliotheekvoorzieningen verhoogd, zodat het aanbod van boeken, films en cd's bij de tijd kan blijven en nieuwe media zoals Internet ruimschoots aanwezig kunnen zijn. De vaste boekenprijs is de beste garantie voor publicatie van een breed aanbod aan Nederlandstalige literaire werken in ons kleine taalgebied. Daarom dient deze vaste prijs niet te worden losgelaten.

■ Musea

Naast het conserveren van het cultureel erfgoed en het verzamelen zijn musea door het tonen en toegankelijk maken van collecties bij uitstek geschikt om mensen kennis te laten maken met eigen en andermans cultuur. Het educatieve aspect dient hierbij meer nadruk te krijgen en de geografische spreiding gewaarborgd. Subsiëring van de vijf grote musea mag niet ten koste gaan van de kleinere musea in de provincie.

De onderlinge uitwisseling van collecties tussen musea dient te worden bevorderd, ook internationaal. Er dient meer aandacht te zijn voor het beheer van museumcollecties, teneinde verwaarlozing te voorkomen. Jongeren moeten alle kans krijgen om kennis te nemen van het museale aanbod en dienen daarom een gratis museumjaarkaart te krijgen. Eén dag per week dienen alle musea voor iedereen gratis toegankelijk te zijn.

Positie kunstenaars verbeteren

Kunstenaars moeten weer kunstenaars mogen zijn, in plaats van ondernemers. Kunstenaars die gebruik maken van de Wet inkomensvoorziening kunstenaars mogen in de toekomst hun volledige bijstandsuitkering houden, met een bijverdienmogelijkheid van 125% van het bijstandsniveau. Daarnaast moet het beroep dat kunstenaars op de Wik doen niet langer aan een maximale duur gebonden zijn.

Publieke omroep versterken

Bij de publieke omroep moet pluriformiteit belangrijker worden en moeten kijkcijfers en marktaandeel een minder overheersende rol gaan spelen. Het principe van non-commercialiteit op de publieke zenders dient zo veel mogelijk te worden nagestreefd. Reclame en sponsoring zijn verschijnselen die eigenlijk niet thuishoren bij een publieke omroep. Reclame leidt tot kijkcijferfetisjisme en bedreigt de integriteit en de onafhankelijkheid van de publieke omroep. Om te beginnen moet er één reclamevrije publieke zender komen.

Overigens is pluriformiteit ook van groot belang van de gedrukte media, met name de dag- en weekbladen. De frequenties van commerciële radiozenders dienen door een vergelijkende toets verdeeld te worden in plaats van door veiling.

Internet vrij toegankelijk

Een digitale tweedeling moet door de overheid worden bestreden. Als aan de huidige mogelijkheden voor 'gratis Internet' een einde komt kan door middel van maximumtarieven of een basisvoorziening van overheidswege worden voorkomen dat Internet te kostbaar wordt voor sommigen. Beeldbandinternet moet zich de komende jaren gaan bewijzen. Gezorgd moet worden dat dan ook in meer afgelegen gebieden kabelinternet en ADSL-verbindingen beschikbaar zijn. Regels die buiten Internet gelden, gelden ook op het net, en moeten dus gehandhaafd worden. Voor kinderporno ligt dat gelukkig voor de hand, maar dit geldt bijvoorbeeld ook voor de reclame en verkoop van receptgeneesmiddelen. Omdat het moeilijker aan te pakken is, bestaat ten onrechte de neiging meer toe te staan.

Het gratis downloaden van muziek via Internet bevordert de verspreiding van cultuurgooierden en dient daarom toegestaan te blijven. Om de makers van muziek te compenseren moet er, net als bij lege cassettebandjes, een beperkte opslag komen op de prijs van lege cd's.

De privacy van e-mail is makkelijk te schenden. Het spionagenetwerk Echelon is daar maar één voorbeeld van. Daarom moet het versleutelen van e-mailberichten mogelijk blijven, zodat burgers zich hiertegen kunnen beschermen.

Steun voor filmhuizen

Filmhuizen moeten gesteund worden, zodat ze niet ten onder gaan in de concurrentie met commerciële megabioscopen. Subsidieregelingen voor het maken van films dienen dusdanig te worden ingericht dat ze optimaal worden gebruik en misbruik wordt tegengegaan.

Zorg voor monumenten, architectuur en archeologie

Monumenten dienen waar mogelijk behouden en ingepast te worden in de omgeving. De overheid dient ook mee te helpen aan het bewaren van uitingen van de industriële ontwikkeling van ons land. De privatisering op het vlak van de uitoefening van de archeologie moet worden teruggedraaid, het uitvoeren van archeologische opgravingen hoort in handen te komen van een aantal daartoe uitgeruste universiteiten en de ROB. Vaak zijn opgravingen nu noodopgravingen, voor de bouwondernemers uit. Indien dat wetenschappelijk wenselijk is, moeten er ook middelen worden vrijgemaakt om opgravingen te verrichten op wetenschappelijke grond.

13 Sport en spel

Twee op de drie Nederlanders doen aan sport. Eén op de drie in georganiseerd verband – doorgaans met veel plezier en een positief effect op gezondheid en welbevinden. Investeren in sport is een goedkope en verantwoorde bijdrage aan de leefbaarheid van de samenleving, met name het bevorderen van sociale omgang. Toch zijn veel te veel mensen verstoken van deelname aan sport en spel. Vooral voor kinderen kan dat ernstige gevolgen hebben. Waar mogelijk moet de overheid daarom meer ruimte geven aan een brede beoefening van sport en spel en voldoende ruimte daarvoor in buurten en wijken garanderen.

■ Bevordering breedtesport

Een van de mooie kanten van topsport, naast de amusementswaarde, is dat het met name voor jongeren een stimulans kan zijn om meer te gaan sporten. Maar daarvoor dient er wel een laagdrempelig en toegankelijk sportaanbod te zijn. Sport levert een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit van de samenleving. Veel sportverenigingen zitten echter financieel in de knel, vanwege afnemende gemeentelijke bijdragen en toenemende gemeentelijke (of landelijke) lasten, en moeten daarom meer worden ondersteund. Er moet worden voorkomen dat zij verdwijnen of hun contributie fors moeten verhogen. De lasten van sportverenigingen moeten dringend verlicht worden. Zij moeten het hebben van meer dan één miljoen vrijwilligers. Ruimte voor deskundige coaches en trainers, betere opleidingen, betere beloning en een licentiesysteem voor sportbegeleiders kunnen de vrijwilligers een steun in de rug bieden. Om die ontwikkelingen te bevorderen dient het breedtesportfonds verdrievoudigd te worden.

Topsport wordt steeds meer afhankelijk van media-aandacht, commercie en sponsoring. Naast de mogelijkheden die daardoor ontstaan voor sporters, dreigt sport te verworden tot een 'product' waarvan de verkoop- en winstmogelijkheden voorop staan en niet de sportieve prestaties. Bezien moet worden in hoeverre de overheid door het scheppen van voorwaarden voor topsport de commercie daarin binnen de perken kan houden.

Tegenover de vaak buitengewoon ruime middelen voor bepaalde topsporten staat chronisch geldgebrek voor amateursport en bepaalde andere takken van topsport. Onderzocht moet worden hoe een deel van media- en sponsorgelden voor profs in de toekomst ten goede kan komen aan de amateurs en de niet-commerciële topsport. Dat is ook in het belang van de topsport, die zonder breedtesport op termijn niet kan voortbestaan.

■ Sportopleidingen

Investeren in meer en beter afgestemde sportopleidingen is nodig vanwege de grote scholingsvraag van meer dan één miljoen vrijwilligers die het fundament vormen van de sport in Nederland. De overheid dient te helpen (inhoudelijk en financieel) bij het stimuleren van samenwerking tussen opleidingsinstituten en sportbonden.

■ Meer sportkansen voor kinderen

Alle kinderen moeten in de gelegenheid zijn om te sporten. Nu is dat niet het geval. Drempels die dat veroorzaken dienen te worden weggenomen. Basisschoolleerlingen krijgen een gratis sportstrippenkaart om sportproeflessen te nemen. In het basisonderwijs moet schoolzwemmen weer worden opgenomen in het lespakket en moet geïnvesteerd worden in vakleerkrachten. Op iedere basisschool hoort een sportdocent. Sport en beweging moeten een belangrijke plaats innemen binnen het lesprogramma. Om jongeren te stimuleren zal daarnaast meer samenwerking moeten komen tussen scholen en sportverenigingen.

Sportstrippenkaart

Alle basisschoolleerlingen moeten een sportstrippenkaart krijgen, waarmee ze bij sportclubs proeflessen kunnen nemen. Met het Fonds stimulering jeugdsport kan een bijdrage worden geleverd aan de versterking van de sportmogelijkheden in achterstandswijken.

Positie gehandicapten in sport verbeteren

Extra aandacht voor het vervoer van gehandicaptenporters is nodig. Voor de extra kosten die de gehandicapte sporter maakt moet een adequate vergoedingsregeling komen. De vergoeding van hulpmiddelen ten behoeve van sportbeoefening moet niet alleen sportrolstoelen maar ook andere hulpmiddelen omvatten. Bij revalidatie is naast dagelijkse hulp en begeleiding naar werk ook begeleiding naar sport van belang. De toegankelijkheid van sportaccommodaties moet worden aangepast aan gehandicapten. De toegankelijkheid dient ook te worden verruimd voor wat betreft de tijdstippen waarop tijdelijke aanpassingen, zoals verhoging van de temperatuur van zwemwater, worden aangeboden.

Ruimte om te spelen en te sporten

Bij de ontwikkeling van nieuwe bestemmingsplannen zou een toets ingebouwd moeten worden waarbij de gevolgen voor mogelijkheden voor sport, recreatie en (kinder)spel in het bestemmingsplangebied in kaart worden gebracht, in het bijzonder voor de doelgroepen van het sportbeleid.

In woonwijken moet meer ruimte komen voor trapveldjes, jogging- en skateroutes. Om voldoende speelruimte voor kinderen te garanderen moet er een landelijke speelruimtenorm komen van 3%, oftewel 300 m² per hectare binnen een wijk. Omdat speelruimte ook veilig bereikbaar moet zijn, mag de snelheid voor alle gemotoriseerde voertuigen in woonwijken en in ieder geval in de buurt van scholen en speelplekken maximaal 30 km per uur zijn. Meer woonerven kunnen de veiligheid van spelende kinderen op straat aanzienlijk vergroten.

Lokaal kan effectiever gebruik worden gemaakt van bestaande accommodaties van verenigingen en scholen.

Meer respect voor echte voetbalsupporters

Voetbalvandalisme en -geweld moet effectiever worden aangepakt. Door groepsgerichte maatregelen wordt het echte supporters erg moeilijk gemaakt om op een normale wijze voetbalwedstrijden te bezoeken. Het aantal verplicht combireizen moet daarom worden teruggedraaid en de capaciteit van de bezoekersvakken in de stadions worden uitgebreid. Daartegenover moet een hardere aanpak staan van voetbalvandalen, onder andere door invoering van een meldplicht bij stadionverboden.

14 Migratie

Wereldwijd zijn tientallen miljoenen mensen op de vlucht voor oorlog, onderdrukking, armoede en ecologische rampen. Door de absurde tweedeling tussen rijke landen en arme landen zullen de mondiale migratiestromen alleen maar groter worden. Niemand kan een ander mens het recht ontzeggen op zoek te gaan naar een uitweg uit persoonlijke ellende en naar betere kansen in zijn leven. Wie leeft in angst of honger of armoede zonder zicht op verbetering, ziet emigratie eerder als een oplossing dan diegene die in een veilig en welvarend land leeft. Maar met de erkenning van het individuele recht om een betere toekomst te zoeken moet ook onderkend worden dat onbeperkt toelaten van economische migranten om velerlei redenen niet mogelijk is. Een structurele oplossing van het migratievraagstuk kan daarom alleen gevonden worden als gewerkt wordt aan structurele versterking van de democratie in alle landen, ingrijpende vergroting van de veiligheid en drastisch betere verdeling van de welvaart in de wereld.

■ Ruimhartig asielbeleid

Wie een schuilplaats zoekt voor oorlog, terreur en vervolging, moet altijd bij ons kunnen aankloppen. Nederland moet pal staan voor een ruimhartig beleid voor politieke vluchtelingen en geen gehoor geven aan figuren die roepen dat we 'vol' zijn. Als het moet is er altijd plaats. Alle asielzoekers hebben recht op een humane behandeling. Daarbij hoort een gastvrije, fatsoenlijke opvang en snelle duidelijkheid over het verblijfsrecht. In afwachting van de beslissing over hun asielverzoek moeten asielzoekers mogen werken. Dat de kwaliteit van de procedure moet worden verbeterd, wordt bewezen door het feit dat in bijna een kwart van de rechtbankprocedures de Immigratie- en Naturalisatiedienst in het ongelijk wordt gesteld. Maatregelen lijken vaak en eenzijdig gericht op het verminderen van het aantal asielaanvragen en het beperken van de rechten van de asielzoekers. Het probleem van mensenrechtenschending raakt in de asielfdiscussie te veel op de achtergrond, terwijl veel asielzoekers uit landen komen waar ernstige schendingen plaatsvinden.

■ Geen kortzichtige import van buitenlandse arbeidskrachten

Het is moreel verwerpelijk om de krapte op de Nederlandse markt op te lossen door het opkopen van arbeidskracht van bijvoorbeeld verpleegkundigen, artsen en ICT-werkers elders. In plaats van een dergelijk kortzichtig beleid (waarvan in het verleden al is vastgesteld dat het door onthechting grote schade berokkent aan individuele werknemers en door braindrain aan de landen waar zij vandaan komen) dienen we zelf onze problemen op te lossen. Dat kan door betere verdeling van het werk, door betere opleidingen en door bepaalde arbeid meer geschikt te maken voor mensen die nu in de WAO zitten of anderszins zonder werk zijn.

■ Mensensmokkel tegengaan

Onderzocht moet worden of vluchtelingen in hun eigen regio een asielaanvraag kunnen doen, om zo mensensmokkel af te remmen. Ook moet gewerkt worden aan een meer toereikende opsporing in de ontvangstlanden van mensensmokkelaars en betere samenwerking met doorreislanden. Momenteel is mensensmokkel, waaronder gruwelijke vrouwenhandel voor prostitutiedoeleinden, een uiterst florierende criminele branche geworden, waarin volgens de Verenigde Naties al meer geld omgaat dan in de drugshandel.

■ Meer middelen voor humanere opvang in regio

In internationaal verband moet Nederland de Europese Unie en de Verenigde Naties aansporen te komen tot een doordachte internationale aanpak van de oorzaken en gevolgen van migratie- en vluchtelingenstromen. De rijke landen dienen veel meer middelen beschikbaar te stellen voor opvang van vluchtelingen in hun

eigen regio. Het overgrote deel van de vluchtelingen verblijft al in de regio, maar doet dat vaak onder erbarmelijke omstandigheden in arme en onstabiele landen. De omstandigheden van deze mensen moeten zo snel mogelijk op een menswaardig niveau gebracht worden. Opvang in de regio is van belang om ontchechting te voorkomen, druk op de regio te houden om een oplossing voor de problemen te zoeken en de kansen op terugkeer te vergroten. Dat is ook de mening van de Verenigde Naties en het Hoge Commissariaat voor de Vluchtelingen. Tevens zou afgesproken moeten worden dat de Verenigde Naties kunnen bepalen of iemand in aanmerking komt voor de vluchtelingenstatus in een ander land. De VN zouden de thans bestaande quota moeten verruimen en de vluchtelingen die niet in de regio opgevangen kunnen worden moeten verspreiden over de aangesloten landen, waaronder Nederland.

Humaan asielbeleid in eigen land

Ondertussen moet Nederland zorgen voor een humaan asielbeleid in eigen land en voldoende geld beschikbaar stellen voor adequate opvang. Afgewacht moet worden of de nieuwe Vreemdelingenwet leidt tot snellere procedures en snellere duidelijkheid voor de asielzoeker. Wij blijven het een slechte zaak vinden dat de nieuwe wet slechts één status kent, waardoor de asielzoeker in onzekerheid blijft omtrent de reden van zijn toestaan verblijf hier.

Steun aan mondiale strijd tegen onrecht

De mondiale strijd tegen honger, onderdrukking en uitbuiting dient bevorderd te worden. De Verenigde Naties moeten hierbij een voortrekkersrol vervullen en daarvoor de benodigde middelen krijgen. Nederland moet hier het goede voorbeeld geven. We moeten ook meer structurele hulp vrijmaken voor mensen in gebieden die door natuurrampen getroffen worden. Een internationale 'brandweer' op alle continenten, onder verantwoordelijkheid van de Verenigde Naties, hoort daarbij, die snel en effectief te hulp kan schieten.

Rechten en plichten voor nieuwkomers

Toegelaten vluchtelingen hebben recht op een warm welkom en dienen alle kansen te krijgen om volwaardig deel te nemen aan onze samenleving. Wie bij ons zijn of haar nieuwe vaderland vindt, heeft recht op intensieve en op de persoon toegespitste begeleiding bij het leren van de taal en het verantwoord integreren in de samenleving. Ook aan de nieuwkomers mogen voorwaarden worden gesteld, zoals het bereiken van een bepaald taalniveau en het doorlopen van werkstages. Te vaak worden vluchtelingen aan hun lot overgelaten, zijn integratieprogramma's te vrijblijvend, nemen zij niet (of ver onder hun capaciteiten) deel aan het arbeidsproces en lopen ze het risico sociaal te marginaliseren. De opvang van asielzoekers dient te geschieden in kleinschaliger centra. De zelfstandigheid van de asielzoeker staat hierbij voorop. De omvang van de centra dient afgestemd te worden op het inwonertal van de betreffende gemeente, en op het behoud van de sociale cohesie van de gemeenschap.

Gezinshereniging en -vorming zijn zelfstandige gronden voor het aanvragen van een verblijfsvergunning. Om de rechten van mensen die zich voegen bij hun partner/gezin te waarborgen, mag een verblijfsvergunning maar één jaar gekoppeld zijn aan het feit dat men voor een huwelijk is gekomen. Na een jaar moet de partner recht hebben op een zelfstandige verblijfstitel. Voordat tot een definitieve verblijfsvergunning wordt overgegaan mogen wel eisen worden gesteld aan het leren van de taal, inburgering en arbeidsparticipatie. In die gevallen waarbij ernstige mishandeling in de relatie de nieuwgekomen partner ten deel is gevallen dient ruimhartig omgegaan te worden met het verblijfsrecht.

Asielzoekers die bijzondere aandacht verdienen zijn de alleenstaande minderjarige asielzoekers. Zij hebben door hun leeftijd en vaak ook vanwege hun achtergrond extra begeleiding nodig.

Zorg voor illegalen

De zogeheten 'witte illegalen' dienen een verblijfsvergunning te krijgen. Illegalen en uitgeprocedeerde asielzoekers moeten Nederland verlaten, indien nodig met een startpremie om opnieuw te beginnen in het land van herkomst. Als gevolg van de te strenge Vreemdelingenwet komen steeds meer uitgeprocedeerde asielzoekers op straat terecht. Gemeenten moeten daarom uitvoering kunnen geven aan hun eigen zorgplicht en in de gelegenheid zijn illegalen en uitgeprocedeerde asielzoekers tijdelijk op te nemen. De landelijke overheid dient ze daarin niet te belemmeren. De overheid dient uitbuiters die financieel profiteren van

illegalen, zoals koppelbazen, huisjesmelkers en uitzendbureaus, hard aan te pakken. Zij creëren immers een ongewenste schaduweconomie waarin illegalen onder erbarmelijke omstandigheden worden uitgebuit en normale verhoudingen in de samenleving worden verstoord. Ondernemers bij wie illegale werknemers worden aangetroffen moeten, naast het betalen van een boete, verplicht worden de betreffende werknemers twaalf weken in dienst te houden en te betalen conform de geldende CAO. De illegale werknemer kan daarmee een bedrag sparen om de terugkeer naar het land van herkomst mogelijk te maken en de werkgever merkt op deze wijze in zijn portemonnee dat hij geen illegalen te werk moet stellen.

■ **Generaal pardon**

Asielzoekers die op 1 april 2001 (toen de nieuwe Vreemdelingenwet in werking trad) drie jaar of langer in de opvang zaten (al dan niet uitgeprocedeerd) dienen alsnog een verblijfsvergunning te krijgen bij wijze van generaal pardon.

15 Integratie en samen leven

De Nederlandse samenleving bestaat inmiddels voor een aanzienlijk deel uit burgers van allochtone afkomst. De verzamelnaam 'allochtonen' wordt te pas en te onpas gebruikt om deze omvangrijke en buitengewoon diverse bevolkingsgroep in de Nederlandse samenleving aan te duiden. Weinig onderscheid wordt gemaakt naar afkomst, religie, taal en cultuur, en de redenen van hun komst naar Nederland. Van die onterechte simplificatie en generalisatie moeten we zo snel mogelijk af. 'Allochtonen' zijn geen eenheidsworst en dienen ook niet als zodanig aangesproken en behandeld te worden. Om de solidariteit tussen allochtonen en autochtonen niet nog verder aan te tasten, is het noodzakelijk om de stokkende integratie weer op gang brengen. De vergt inspanningen van beide kanten. Een meer evenredige vertegenwoordiging van allochtonen en autochtonen in alle sectoren is nodig om het doodlopende spoor waarop we nu zitten te kunnen verlaten. Op voorstel van de SP komt er eindelijk een parlementair onderzoek naar het tot dusverre gevoerde integratiebeleid. De resultaten van dit onderzoek moeten bouwstenen leveren voor een beter beleid.

Deltaplan voor een geïntegreerd samenleving

Ondanks alle belemmeringen hebben veel burgers die van elders gekomen zijn, hun plek in de Nederlandse samenleving weten te verwerven. Zij horen erbij en zijn een onlosmakelijk deel geworden van de Nederlandse samenleving. Deze nieuwe burgers bewijzen hiermee dat integratie geen illusie is maar een reële mogelijkheid. De SP is van mening dat het zaak is in de komende jaren de segregatie van mensen en groepen van mensen niet alleen een halt toe te roepen, maar het tij ook te keren door de integratie gericht en stelselmatig te bevorderen. Met een Deltaplan voor een geïntegreerde samenleving kunnen we het tij keren. Uitgangspunten daarbij horen te zijn: samen de werkelijkheid onder ogen zien, samen kiezen, samen leren, samen wonen, samen leven.

Staatsburgerschap

De procedure tot het verkrijgen van het staatsburgerschap voor allochtonen die ervoor hebben gekozen zich blijvend in Nederland te vestigen en het recht daartoe hebben, moet worden vereenvoudigd, gestandaardiseerd en moet gratis zijn. De financiële bijdrage die op dit moment wordt gevraagd dient te worden vervangen door een aantal eisen waarmee aannemelijk wordt gemaakt dat de aanvrager er bewust voor kiest zich blijvend te vestigen in Nederland. Daarbij denken we aan een redelijke kennis van de Nederlandse taal, kennis en inzicht in de Nederlandse samenleving en respect voor de in de Grondwet geformuleerde uitgangspunten.

Geen buitenlandse en religieuze inmenging in het Nederlandse onderwijs

Inmenging van andere landen en van buitenlandse religieuze organisaties in het Nederlandse onderwijs door middel van subsidiegelden of op andere wijze, met het doel invloed te verwerven en of uit te oefenen op het onderwijs, is ongewenst en moet worden tegengegaan. Geldstromen naar het onderwijs uit andere landen of uit buitenlandse religieuze organisaties moeten verboden worden. Verenigingen en stichtingen in het onderwijs van wie blijkt dat zij toch geld ontvangen, verliezen hun recht op Nederlandse subsidie.

Stemrecht allochtonen uitbreiden

Bij lokale verkiezingen geldt nu de eis van vijf jaar ingezetenschap. Die voorwaarde belemmert de deelname van alle legaal in Nederland wonende burgers. Stemrecht voor gemeentelijke – en voortaan ook

provinciale – verkiezingen dient gegeven te worden aan iedereen die ten minste drie jaar rechtmatig in Nederland verblijft. In die periode dienen nieuwe ingezetenen voldoende ingeburgerd te zijn om te kunnen kiezen voor gemeenteraad en Provinciale Staten, waarvan de beslissingen invloed hebben op hun directe woon- en leefomgeving. Daarnaast kan het kiesrecht een stimulans zijn voor meer publieke betrokkenheid.

■ **Taalscholen in de buurt**

Migranten dienen de gelegenheid te hebben en actief te worden gestimuleerd om gratis taallessen te volgen. De wachtlijsten hiervoor moeten snel verdwijnen. In de wijken moeten laagdrempelige taalscholen komen waar allochtonen gratis Nederlands kunnen leren. Bovendien moeten er op de televisie goede Nederlandse taallessen worden aangeboden.

■ **Taalverwerving en inburgering in herkomstlanden**

Ondanks alle bijstellingen en verbeteringen die de inburgeringcursussen hebben ondergaan sinds de invoering van de Wet inburgering nieuwkomers, blijft de uitval van de cursisten voor het eind van het inburgeringstraject onaanvaardbaar hoog. Het bereiken van het einde van het traject biedt ook geen garantie voor een geslaagde inburgering van de cursist. Daarom dient te worden gezien of er overplaatsing mogelijk is van de taal- en inburgeringcursussen voor de twee grootste groepen die naar Nederland komen in het kader van gezinsvorming en gezinshereniging – Marokkanen en Turken – naar Marokko en Turkije. Aspirant-nieuwkomers uit de twee genoemde landen die een verblijfsvergunning voor Nederland aanvragen voor verblijf bij ouders of echtgenoot, horen die cursus na hun aanvraag in eigen land te volgen en daar het van tevoren door Nederland vast te stellen niveau te bereiken. Pas dan kan worden overgegaan tot verstrekking van een verblijfsvergunning voor verblijf bij echtgeno(o)t(e) of ouders in Nederland. Dat zal de integratie van nieuwkomers uit die twee landen in de Nederlandse samenleving aanzienlijk soepeler doen verlopen en de verstikkende druk op de instellingen in Nederland die de inburgeringsprogramma's uitvoeren aanzienlijk verlichten.

■ **Respecteren Grondwet**

De vrijheid van religie is verankerd in onze grondwet, evenals de scheiding tussen kerk en staat, de vrijheid van meningsuiting en andere individuele vrijheden. Religieuze organisaties van en voor allochtonen die in Nederland actief zijn en of willen worden, dienen die rechten te kennen en te respecteren. De komst van geestelijken en imams uit het buitenland die geen kennis hebben van de Nederlandse taal en van de Nederlandse samenleving moet worden tegengegaan. Geestelijken en imams die reeds in Nederland wonen en als zodanig werkzaam zijn, moeten een taal- en inburgeringcursus volgen. Buitenlandse financiering van in Nederland opererende religieuze genootschappen moet worden tegengegaan en dient, waar het toch gebeurt, volstrekt transparant te zijn.

■ **Bestrijding van criminaliteit en overlast door jongeren**

Het bestrijden van specifieke criminaliteit door en overlast van bepaalde allochtone jongeren moet praktischer en meer resultaatgericht worden. Hulpmiddelen daarbij zijn het maken van profielen van daders, het ontleden van de harde kern van recidivisten en het beschermen van allochtone jongeren die dreigen te ontsporen of aan het begin staan van een crimineel bestaan. De betrokkenheid van allochtone ouders dient danig vergroot te worden. Verder moeten er tijdelijke en kleinschalige experimenten komen voor jongeren, die hun afkomst gemeen hebben, om mee te helpen bij het toezicht houden op de leefbaarheid in de wijken. Er dient een landelijke adviesraad te komen van en voor jongeren uit de minderheidsgroeperingen die het meeste integratieproblemen ondervinden.

■ **Remigratie**

Allochtonen die ervoor kiezen terug te keren naar hun land van herkomst in het kader van de terugkeerregeling, dienen geholpen te worden bij het realiseren daarvan. Bestaande belemmeringen moeten weggenomen worden, en de huidige remigratieregeling moet worden verruimd. Voor migranten die in het kader van deze regeling zullen teruggaan of reeds terug zijn moeten er Nederlandse bureaus geopend worden in Turkije en Marokko, voor informatie, opvang en begeleiding.

Segregatie tegengaan

In ons land horen autochtonen én allochtonen recht te hebben op vrijheid van wonen en onderwijs, dus ook op gemengd wonen en gemengd onderwijs. In de praktijk is daarvan helaas vaak geen sprake. Witte wijken en scholen zullen daarom van het slot moeten. Gemeenten moeten in samenwerking met de woningbouwverenigingen een anti-segregatieplan opstellen en uitvoeren. De regionale woningtoewijzing dient zo te worden opgezet dat migranten gewezen worden op de mogelijkheden om te verhuizen naar 'witte' wijken. De huursubsidiewet dient daarvoor dusdanig gewijzigd te worden dat alle huurwoningen in beginsel bereikbaar worden voor huurders met lage inkomens, onder wie veel allochtone huurders.

In het onderwijs moeten gemeenten, openbare en bijzondere scholen en ouders samenwerken om de toenemende scheiding tussen witte en zwarte scholen tegen te gaan en het ontstaan van gemengde scholen te stimuleren. Bijzondere scholen mogen geen allochtone leerlingen weigeren. Met alle betrokkenen moeten afspraken worden gemaakt over een meer evenredige opbouw van autochtone en allochtone leerlingen per school. In goed overleg en met instemming van alle betrokkenen kan overwogen worden zwarte scholen te sluiten en de leerlingen over witte en gemengde scholen te verspreiden. Omdat de woonsegregatie niet op korte termijn opgelost is en de concentratie in het onderwijs door de 'witte vlucht' vaak ook relatief groter is, moeten ouders aanspraak kunnen maken op een inkomensafhankelijke vervoersregeling.

16 Kinderen en jongeren

De stem van jonge mensen wordt te weinig gehoord. Jongeren worden te weinig betrokken bij de maatschappij. Vergroten van de sociale en politieke participatie van jongeren is van essentieel belang. Met een te groot deel van onze jeugd gaat het niet goed. Het beleid moet op belangrijke punten om en daarvoor dient een speciale staatssecretaris voor Jeugdzaken de eerst-verantwoordelijke te zijn.

■ Staatssecretaris en ombudsman voor jeugdzaken

Om integraal jeugdbeleid te bevorderen zijn wij voorstander van een speciale staatssecretaris voor Jeugdzaken. Aanstelling van een onafhankelijke nationale Kinderombudsman is wenselijk om toe te zien op de uitvoering van het VN-verdrag van de Rechten van het Kind in Nederland en de behandeling van klachten in dat verband.

■ Meer kinder- en jongerenrechtswinkels

Door landelijke voorlichtingscampagnes kunnen kinderen en jongeren beter geïnformeerd worden over hun rechten en plichten. Het aantal kinder- en jongerenrechtswinkels dient voor 2006 uitgebreid te worden tot ten minste 100 gemeenten.

■ Kinderrechtenambassadeur

Om internationaal een voortrekkersrol te vervullen en het naleven van de rechten van het kind in andere landen te bevorderen zou Nederland een officiële kinderrechtenambassadeur moeten aanstellen.

■ Opleiding tot 'democraat'

Democratie moet je leren en daarom dienen jongeren systematisch opgeleid te worden tot 'democraat'. In het middelbaar onderwijs en het beroepsonderwijs moet veel meer aandacht worden besteed aan het belang van een goedwerkende democratie. Vakken als maatschappijleer en staatsinrichting horen op het schoolrooster, net als filosofie. Middelbare scholen moeten in staat worden gesteld om jaarlijks een 'dag van de democratie' te organiseren. Door de verkiezing van leerlingenraden met echte bevoegdheden kunnen scholieren vroeg vertrouwd raken met het nut je stem te laten horen. Alle gemeenten moeten participatie van jongeren in het gemeentelijk beleid bevorderen. In veel gemeenten zijn al jeugd- of jongerenraden actief. Dat dient overal praktisch te worden. Experimenten met kinderradens als klankbord voor mensen die activiteiten organiseren binnen de buurt moeten aangemoedigd worden. Organisaties die jongeren een stem geven dienen daarvoor via extra beloond te worden. Jongerenparticipatie moet onderdeel zijn van beoordeling van subsidiecontracten. Jaarlijks dient in elke gemeente een feestelijke jongerendag te komen, waarop de politiek luistert naar de ideeën van de jeugd en de meest aansprekende voorstellen opneemt in het gemeentelijk beleid.

■ Maatschappelijke stage

Het onderwijs moet jongeren voorbereiden op een plaats in de maatschappij, op meer dan betaalde arbeid. Maar dat aspect van het onderwijs raakt steeds meer in de vergetelheid. Alles draait tegenwoordig om geld verdienen, ook bij jongeren. Om aan deze ontwikkeling tegenwicht te bieden dienen maatschappelijke stageperiodes een vast onderdeel van het onderwijs te worden. Hierdoor wordt de maatschappelijke betrokkenheid van jongeren aangemoedigd en ontwikkelt hun verantwoordelijkheidsgevoel, voor zichzelf, maar vooral ook voor anderen. Bovendien krijgen jongeren tijdens een maatschappelijke stage inzicht in het

belang van het werk in de publieke sector en respect voor de mensen die in deze sector werken. Al in het basisonderwijs kan hiermee begonnen worden, bijvoorbeeld door een dag meelopen op een kinderboerderij, meehelpen met klussen in school, het organiseren en begeleiden van de sportdag etc.

Gratis bieb en museumjaarkaart

Jongeren tot 18 jaar mogen van ons gratis naar de bibliotheek en het museum. Om het lezen van boeken onder kinderen aan te moedigen moeten er op basisscholen bibliotheeksteunpunten worden ingericht, zodat alle kinderen boeken binnen handbereik hebben. Alle jongeren krijgen een gratis museumjaarkaart, om belangstelling voor oude en nieuwe kunst niet te frustreren met financiële barrières.

Geen reclame gericht op kinderen

Het reclamebombardement waaraan kinderen worden blootgesteld op de televisie moet worden gestopt. Zelfregulering via de Reclame Code wekt niet. Omstreeks Sinterklaas is er tijdens de blokken kindertelevisie meer dan tien keer zoveel reclame als anders. Het veelvuldig blootstellen aan commerciële boodschappen kan kinderen materialistischer maken. Het niet van toepassing zijn van een beperking op commerciële zenders is een bezwaar, maar mag geen excuus zijn om kinderen niet in bescherming te nemen tegen reclamemakers die de naïviteit van jonge kinderen exploiteren om hun producten aan de man te brengen. Het uitzenden van reclames gericht op kinderen tot 12 jaar moet verboden worden. Ook op Europees niveau zal Nederland moeten ijveren voor een verbod op reclame gericht op kinderen. Keuring van films en televisieprogramma's dient te gebeuren door een onafhankelijk keuringsinstituut en niet door de filmbranche zelf.

Minimumloon vanaf 18 jaar, hogere jeugdlonen

Volwassen mensen hebben recht op een volwassen loon. Het wettelijk minimumloon moet daarom gaan gelden vanaf 18 jaar, evenals het recht op bijstand. Aan minderjarigen mogen niet dezelfde eisen ten aanzien van de werkprestaties gesteld worden als aan volwassenen. Wie jonger is dan 18 jaar mag daarom alleen werken als het onderwijs daardoor niet in de knel komt. Er hoort een maximum van 10 uur per week te gaan gelden voor leerplichtige jongeren. Langer werken per week kan ten koste gaan van de leerprestaties. Het verbod op kinderarbeid geldt voor alle jongeren onder de 16 jaar. Voor 15-jarigen geldt als uitzondering dat zij lichte, niet-industriële arbeid mogen verrichten en kranten mogen bezorgen, zolang de arbeid niet wordt verricht gedurende schooltijd. Er geldt tevens een uitzondering voor arbeid die in het kader van de opleiding wordt verricht. De minimumjeugdlonen voor 15, 16 en 17-jarigen moeten worden verdubbeld tot 60%, 70% en 80% van het wettelijk minimumloon.

Ruimte om te spelen en te sporten

Bij de ontwikkeling van nieuwe bestemmingsplannen zou een toets ingebouwd moeten worden waarbij de gevolgen voor mogelijkheden voor sport, recreatie en (kinder)spel in het bestemmingsplangebied in kaart worden gebracht, in het bijzonder voor de doelgroepen van het sportbeleid. In woonwijken moet meer ruimte komen voor trapveldjes, jogging- en skateroutes. In het basisonderwijs moet schoolzwemmen weer worden opgenomen in het lespakket en moet verder worden geïnvesteerd in vakleerkrachten. Iedere basisschool hoort een sportdocent te hebben. Sport en beweging moeten een belangrijker plaats krijgen binnen het lesprogramma. Basisschoolleerlingen krijgen een gratis sportstrippenkaart om sportproeflessen te nemen. Om voldoende speelruimte voor kinderen te garanderen moet er een landelijke speelruimtenorm komen van 3%, oftewel 300 m² per hectare. Omdat speelruimte ook veilig bereikbaar moet zijn, mag de snelheid voor alle gemotoriseerde voertuigen in woonwijken en in ieder geval in de buurt van scholen en speelplekken maximaal 30 km per uur zijn. Meer woonerven kunnen de veiligheid van spelende kinderen op straat aanzienlijk vergroten.

Toegankelijke kinderopvang

Het aantal plaatsen in de kinderopvang moet worden uitgebreid. De tussenschoolse opvang moet worden geprofessionaliseerd en opgenomen in de wet op de kinderopvang. Peuterspeelzalen moeten een basisvoorziening worden, zonder drempels en wachtlijsten. Peuterspeelzalen en in de toekomst ook de kinderopvang moeten extra aandacht hebben voor kinderen uit achterstandsgroepen. Het personeel in de kinderopvang dient goed gekwalificeerd te zijn en beter te worden betaald.

■ **Tegengaan kindermishandeling**

Elk kind heeft recht op bescherming tegen geweld en op een opvoeding zonder geweld. Ouders dienen recht te krijgen op opvoedingsondersteuning, bijvoorbeeld via speciale hulpverlening bij consultatiebureaus. Deze bureaus moeten meer mogelijkheden krijgen door frequent, vroegtijdig contact met ouders, bijvoorbeeld al vóór de geboorte, en indien nodig intensief contact, ook via huisbezoeken, voor preventie en bestrijding van kindermishandeling. Na een melding bij een meldpunt voor kindermishandeling moet altijd onmiddellijk actie ondernomen kunnen worden. Wachtlijsten zijn zeker hier onaanvaardbaar. Beroepsgroepen die professioneel met kinderen werken (in het onderwijs en de kinderopvang) moeten een meldcode invoeren voor kindermishandeling.

17 Ouderen

Je kunt het feit dat we gemiddeld steeds ouder worden, 'vergrijzen', een probleem noemen. Je kunt ook gewoon blij zijn dat onze gezondheid blijkbaar beter is dan vroeger en onze zorg voor de gezondheid effectiever. Daardoor kun je langer meedoen in de samenleving en de samenleving laten profiteren van je opgebouwde kennis en kunde. Zo bezien is 'vergrijzing' geen probleem, maar een belangrijke verworvenheid. Wij zeggen: lang leve de grijze golf!

Koerswijziging nodig

Het is fijn dat mensen langer leven. Maar dan moeten we natuurlijk wel zorgen dat in de samenleving rekening wordt gehouden met zowel de specifieke mogelijkheden als de moeilijkheden die deze ontwikkeling met zich mee kan brengen. Mensen langer laten leven zonder te zorgen dat ook de kwaliteit van dat leven hoog blijft is wel erg cynisch. De huidige politiek zit wat dat betreft op het verkeerde spoor. Om een koerswijziging te bevorderen dient er een speciale staatssecretaris voor ouderen te komen.

Geen leeftijdsdiscriminatie

Pensionering met 65 jaar hoort een onaantastbaar recht te blijven. Wie van zijn recht op rust gebruik wil maken na een arbeidzaam leven, dient daarin op geen enkele manier gehinderd te worden. Daarom moet de AOW welvaartsvast zijn en aan de loonontwikkeling worden gekoppeld. Tegelijkertijd is leeftijdsdiscriminatie verboden. Als mensen boven de 65 jaar in loondienst willen doorwerken, mogen ze dat en moeten ze aanspraak kunnen blijven maken op een volwaardig loon. Ouderen die zich op een andere wijze willen inzetten voor de samenleving, moeten daarvoor alle kans en waar nodig ondersteuning krijgen.

Herinvoering van de sollicitatieplicht voor 57¹/₂ jarigen wijzen we af.

AOW omhoog

De inkomens van ouderen met alleen AOW of een klein aanvullend pensioen moeten fors omhoog, door een koppeling aan de stijging van het minimumloon met 5% plus het inkomensafhankelijk maken van de huidige ouderenkorting. De AOW hoort welvaartsvast te zijn en te blijven. Invoering van betaling van AOW-premie door AOW-ontvangers leidt tot een fors koopkrachtverlies voor ouderen en is daarom niet wenselijk.

Pensioen voor iedereen

Werkgevers moeten worden verplicht voor hun werknemers een waardevast pensioen af te sluiten. Bestaande pensioenen moeten ten minste inflatievast zijn. Voor iedereen die zich nu nog niet bij een collectieve pensioenregeling kan aansluiten moet er een Sociaal Pensioenfonds komen. Dat leidt tot een forse besparing, omdat collectieve pensioenregelingen ruim 40% goedkoper zijn dan individuele regelingen. In de nieuwe Pensioen- en Spaarfondsenwet moet een volwaardige vertegenwoordiging van ouderen worden geregeld. Verder dient er een verbod te komen op het terugstorten van pensioengeld.

Ouderenzorg uitbreiden

Er moeten integrale wijkteams komen (samenwerkingsverbanden van huisartsen, fysiotherapeuten, thuiszorg, maatschappelijk werk, wijkverpleegkundigen en ouderadviseurs) voor preventie, indicatiestelling en begeleiding. Er moet betere lokale samenhang komen tussen wonen, zorg, welzijn en mobiliteit. Daarom dient er een integrale voorziening te komen voor alle zorg thuis, waaronder vervoersvoorzieningen, dieetkosten, woningaanpassing, maaltijdservice en alarmeringen, klusjes- en boodschappendienst en dag-

opvang. Deze voorziening kan worden ondergebracht in bij voorkeur een nationale zorgverzekering, die het algemene recht op zorg garandeert en aangeeft wie recht heeft op welke voorziening. De preventieve zorg voor ouderen moet worden uitgebreid. Met huisbezoeken door eerstelijnszorgverleners kunnen gezondheids- en sociale problemen voorkomen of vroegtijdig opgespoord worden. Door snellere en beter afgestemde hulpverlening kan de zelfredzaamheid vergroot en de kwaliteit van leven verbeterd worden. De zorg voor dementerende ouderen moet worden versterkt, onder meer door verbetering van de dagopvangmogelijkheden en professionele ondersteuning van partners en familieleden. In ziekenhuizen moeten gespecialiseerde geriatrie afdelingen komen en klinische geriatrie moet aan alle ziekenhuisbedden beschikbaar zijn. Een betere geriatrie vereist ook meer deskundigheidsbevordering bij huisartsen en ouderenadviseurs. Er moet veel meer waardering voor en ondersteuning komen van de vele mensen die de zorg voor oudere mensen voor een groot deel voor hun rekening nemen. Mensen die familie, vrienden of burens verzorgen verdienen meer ondersteuning en waardering, onder andere door uitbreiding van de mogelijkheden voor zorgverlof. De mogelijkheden van respijtzorg zoals oppas- en logeerdiensten dienen te worden uitgebreid zodat mantelzorgers de kans krijgen om even op adem te komen. Verder dienen er overal in het land goede steunpunten voor mantelzorg te komen. De subsidies voor vrijwilligers in de zorg moeten worden uitgebreid.

■ **Beter wonen voor ouderen**

Iedere oudere hoort recht te hebben op een eigen woonruimte, ongeacht de zorgbehoefte. Deze woonruimte moet voldoen aan het Woonkeur. Er dienen meer en betere stimuleringsregelingen te komen om de bestaande voorraad aan woonruimte aan te passen. Er moeten meer en betaalbare aangepaste en ouderenwoningen worden gebouwd. Verder dient er uitbreiding te komen van tussenvormen, zoals woonzorgcomplexen (waarbij voor het zorg- en welzijnsdeel een beroep gedaan kan worden op de AWBZ) en de ontwikkeling van levensloopbestendige huizen. Door het groeiend aantal dementerenden zullen in de komende tijd kleinschalige woonzorgcomplexen speciaal voor deze groep gebouwd moeten worden. In dorpen en wijken van steden moeten voldoende algemene voorzieningen aanwezig zijn, zoals winkels, banken, postkantoren, medische en welzijnszorg. Verder dient het openbaar vervoer de mobiliteit van ouderen zoveel mogelijk te waarborgen.

Voor een aantal ouderen blijft verpleeghuiszorg nodig. Die zorg blijft nu achter en dient op peil te worden gebracht, met meer personeel en eigen ruimte voor de bewoners. Uitgangspunt moet zijn optimaal gebruik te maken van de mogelijkheden die mensen (nog) hebben. Daarnaast moet er meer nadruk liggen op welzijn, waarbij ook mensen van buiten welkom zijn. Gezorgd moet worden voor een warme omgeving met veel activiteiten en een goede en menswaardige zorg. Meer dan nu het geval is dient rekening gehouden te worden met allochtone ouderen en hun specifieke behoeften en wensen.

■ **Openbaar vervoer beter toegankelijk maken**

De afhankelijkheid van het openbaar vervoer is bij ouderen groter dan gemiddeld. Bij constructie van treinen, trams, metro's en bussen dient rekening gehouden te worden met de toegankelijkheid voor ouderen. Ook veilige stations en opstapplaatsen en een fijnmazig net van openbaar vervoer zijn voor ouderen van het grootste belang, ook om op hun leeftijd volop mee te kunnen draaien in de samenleving en om isolement te voorkomen.

■ **Bijblijven**

Om te voorkomen dat ouderen en technologische ontwikkeling steeds verder van elkaar af komen te staan, moeten er voorlichtingsprogramma's komen, op tv en in de directe omgeving (zoals buurthuizen e.d.). Zo kan bevorderd worden dat ook mensen op een oudere leeftijd optimaal kunnen profiteren van technologische vernieuwingen.

18 Mensen met een handicap

Mensen met een handicap dienen op alle terreinen als volwaardige burger aan de samenleving te kunnen deelnemen. Ze hebben recht op een 'maatschappij zonder drempels', in de breedste zin van het woord. Dat vereist dat er op alle terreinen van beleid, waaronder wonen, verkeer en vervoer, media, cultuur en sport, voortdurend rekening gehouden wordt met de specifieke beperkingen van mensen met een handicap. Dat betekent een toegankelijke samenleving en adequate voorzieningen, een breed gedragen en vanzelfsprekende solidariteit om dat voor elkaar op te brengen, en regelgeving op alle terreinen van beleid waarop mensen zich kunnen beroepen als gelijkberechtiging in het geding is. De Standaardregels van de Verenigde Naties voor het bieden van gelijke kansen voor gehandicapten en chronisch zieken dienen richtinggevend te zijn bij het ontwikkelen van het nationale en lokale gehandicaptenbeleid.

Geen discriminatie

Mensen met een handicap moeten zich even welkom weten als mensen zonder handicap. Dat betekent volwaardig burgerschap voor mensen met een handicap of een chronische ziekte op basis van gelijke rechten, gelijke kansen en gelijke plichten. Mensen met beperkingen ervaren echter op allerlei terreinen drempels. Straten, pleinen, treinen, informatie, gebouwen, een restaurant, geldautomaten, scholen, je kunt er als gehandicapte vaak niet in of bij of je bent niet welkom. Een krachtig verbod op discriminatie van mensen met een handicap of een chronische ziekte is nodig om dit ongeoorloofd onderscheid te bestrijden. De Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronisch ziekte dient snel uitgebreid te worden tot alle belangrijke maatschappelijke terreinen.

Gehandicaptenondersteuning en -zorg

Het te voeren beleid dient te zijn gestoeld op ervaringen van mensen met een handicap of een chronische ziekte. Daarom horen belanghebbende organisaties in een vroeg stadium te worden betrokken bij beleidsontwikkelingen.

De mensen zelf en hun naasten moeten meer te zeggen krijgen over inzet van de persoonlijke hulpverlening en meer mogelijkheden krijgen om op te komen voor hun eigen belangen.

De financiering moet plaatsvinden via een systeem van zorgzwaarte, zodat er financiële ruimte is om elke gehandicapte de nodige zorg te bieden. Uitgegaan moet worden van de werkelijke zorgbehoeften en zorgwensen van mensen met een lichamelijke of verstandelijke handicap of een chronische ziekte. Ouders met een gehandicapt kind thuis moeten recht krijgen op meer ondersteuning, ook via de uitbreiding van professionele hulp en logeerhuizen.

De wachttijden in de gehandicaptenzorg dienen te worden aangepakt. Het recht op snelle zorg hoort wettelijk te worden vastgelegd, met daarin termijnen waarbinnen de zorg geboden moet worden. Overheidsmaatregelen dienen in het algemeen steeds getoetst te worden op hun gevolgen voor mensen met een handicap of een chronische ziekte.

Vermaatschappelijking

De vermaatschappelijking van de zorg – het wonen en werken onder niet-gehandicapte mensen – is een positieve ontwikkeling. Meer en betere ondersteuning door artsen en andere deskundigen is daarvoor nodig. De keuzevrijheid voor mensen met een handicap moet overigens verzekerd blijven. Een aantal mensen geeft de voorkeur aan het wonen op het beschermde terrein van een instelling en de vrijheid die dat biedt. Het 'ontinstitutionaliseren' van de zorg en de maatschappelijke integratie kan buiten, maar zeker ook bin-

nen een instelling plaatsvinden: door het terrein open te stellen voor buurtbewoners, door het vormen van kleine groepen (maximaal zes), door iedereen een eigen kamer te geven en zelf indien mogelijk te laten koken en wassen en door dagbesteding naar behoefte. Voor integratie, zowel buiten als binnen de instelling, is meer ondersteuning nodig.

■ Toegankelijkheid

In de woningbouw zal meer rekening gehouden moeten worden met de veranderde samenstelling van de bevolking en het feit dat ouderen en gehandicapten liever zo lang mogelijk zelfstandig wonen. Nieuwe woningen en woongebouwen moeten voldoen aan scherpere eisen voor integrale toegankelijkheid. Aanpassing van bestaande woningen moet worden versneld en de woonzorgprojecten moeten worden uitgebreid. Aanpassing dient vóór te gaan op gedwongen verhuizing. Bij de toegang, inrichting en beheer van openbare gebouwen moet als uitgangspunt gelden dat alle burgers gelijk van de diensten gebruik moet kunnen maken. Hetzelfde geldt voor goederen en diensten. Postkantoren en kantoorfilialen horen én goed bereikbaar én toegankelijk te zijn. Het openbaar vervoer dient ook in dit verband ingrijpend te worden gemoderniseerd. Voor culturele instellingen en sportaccommodaties moeten er regels komen betreffende het aantal rolstoelplaatsen dat minimaal beschikbaar hoort te zijn.

■ Rechtszekerheid voor mensen met een handicap

De Wet Voorzieningen Gehandicapten in zijn huidige vorm leidt tot onaanvaardbare verschillen tussen gemeenten. Daarom moeten in de wet de voorzieningen worden vastgelegd waar men aanspraak op heeft. Op termijn moeten alle voorzieningen en verstrekkingen aan mensen met een handicap, die nu nog onder de WVG vallen, ondergebracht worden in een nationale Zorgverzekering. Gehandicapten dienen een keuzevrijheid te krijgen in de vervoersvoorziening, door iedere vervoersgehandicapte een forfaitaire vergoeding toe te kennen. Deze kan naar eigen inzicht besteed worden aan collectief (openbaar) vervoer of aan een individuele vervoersvoorziening. Het openbaar vervoer moet vanzelfsprekend zo toegankelijk mogelijk worden gemaakt voor mensen met een handicap. De arbeidsongeschiktheidsregeling voor mensen die al erg jong (arbeids)gehandicapt zijn (de WAJONG) moet ook opengesteld worden voor mensen die na hun 18de gehandicapt raken.

Jonge gehandicapten die zich op een of andere wijze nuttig kunnen en willen maken, moeten begeleid worden naar aangepast werk. Tevens moeten er voor deze groepen mensen de mogelijkheden komen om scholing te krijgen.

■ Gehandicapten en sport

Extra aandacht is nodig voor het vervoer van gehandicaptensporters. Voor de extra kosten die de gehandicapte sporter maakt, moet een adequate vergoedingsregeling komen. De vergoeding van hulpmiddelen voor sportbeoefening moeten sportrolstoelen maar ook andere hulpmiddelen omvatten. Bij revalidatie is naast hulp en begeleiding naar werk ook begeleiding naar sport van belang. Bij het toegankelijk maken van sportaccommodaties moet ook rekening gehouden worden met de tijdstippen waarop tijdelijke aanpassingen zoals verhoging van de temperatuur van zwembad, worden aangeboden.

■ Gehandicapten en werk

Werk moet worden aangepast aan de werknemers, niet andersom. Dat betekent dat werk gezond en veilig moet zijn voor mensen met een handicap. WAO'ers moeten waar mogelijk weer aan de slag kunnen komen en de sociale werkvoorziening dient te worden veiliggesteld. Jonge gehandicapten die zich op een of andere wijze nuttig kunnen en willen maken, moeten begeleid worden naar aangepast werk. Tevens moeten er voor deze groep meer mogelijkheden voor scholing komen.

■ Gehandicapten en onderwijs

Elke onderwijsinstelling zal ervoor moeten zorgen dat het geboden onderwijs toegankelijk is voor mensen met een handicap. De aanwezigheid en beschikbaarheid van vergelijkbaar onderwijs in de regio kan geen reden zijn om dit niet te doen.

Weer Samen Naar School kan alleen slagen als scholen daarvoor ook voldoende middelen krijgen. Ouders

en scholen dienen meer betrokken te worden bij de aanname van een leerling op een speciale school. Leerlinggebonden financiering moet vervangen worden door een betere financiering van de school als geheel. Kinderen met handicaps als dyslexie, adhd en autisme moeten binnen en buiten het onderwijs beter begeleid worden. Wachtlijsten in het speciaal onderwijs moeten snel verdwijnen en voor scholen moet het doenlijk blijven ook halverwege het schooljaar nog leerlingen aan te nemen. Er dient onderzoek te komen naar de toegankelijkheid en veiligheid van het leerlingenvervoer. De drempelbijdrage voor het leerlingenvervoer moet worden afgeschaft. Kindervoorzieningen (scholen, speeltuinen, jeugdcentra) moeten beter toegankelijk worden zodat kinderen met een handicap gewoon zelfstandig met hun leeftijdsgenootjes kunnen spelen en naar school gaan.

De informatie- en communicatietechnologie waaronder vrije en toegankelijke overheidsinformatie, dient ook voor mensen met een handicap en/of chronische ziekte toegankelijk te zijn.

Meer samenhang

Er moet een betere lokale samenhang komen tussen wonen, zorg, welzijn en mobiliteit. Daarvoor is een integrale voorziening nodig voor alle zorg thuis zoals vervoersvoorzieningen, dieetkosten, woonaanpassingen, maaltijdservice, alarmeringen, klussen- en boodschappendiensten en dagopvang, ondergebracht in bij voorkeur een nationale zorgverzekering met zorggarantie.

Inkomenspositie

Verbetering van de inkomenspositie van mensen met een handicap of een chronische ziekte is nodig. Dat kan door verhoging van zakgelden, door een nieuwe sociale vangnetregeling voor meerkosten in verband met handicap en chronisch ziektes en door fiscale maatregelen. Er mogen geen nieuwe eigen bijdragen in de AWBZ te komen en nog bestaande bijdragen / kosten dienen aan het inkomen gerelateerd en aan een maximum gebonden te zijn.

Medische technologie

De ontwikkeling in de (genetische) technologie zoals de voorspellende geneeskunde en prenatale diagnostiek kan leiden tot vrijheid maar ook tot onvrijheid. Mensen moeten in vrijheid kunnen blijven kiezen. Ouders hebben ook het recht 'om niet te weten'. Dat recht én het recht op alle benodigde zorg en voorzieningen als er een gehandicapt kind komt, moet de overheid garanderen.

19 Vrede, veiligheid en ontwikkeling

Nederland wordt steeds meer opgeslokt door de Europese Unie. Dat kost ons als land steeds meer democratische en sociale verworvenheden. Ook andere internationale organisaties, zoals de NAVO, de Wereldhandelsorganisatie, de Wereldbank en het Internationaal Monetair Fonds, overtroeven de nationale overheden en tasten democratie en sociale structuur van samenlevingen ernstig aan. Nederland heeft zich laten betrekken in de oorlog tegen het terrorisme en neemt daardoor actief deel aan oorlogshandelingen in Afghanistan. Ook een oorlog tegen Irak lijkt Nederlandse steun te hebben. Oorlog voeren om terrorisme te bestrijden is echter niet effectief en eist veel onschuldige slachtoffers. Daarom moet er wereldwijd, onder leiding van de Verenigde Naties, veel meer aandacht komen voor de voedingsbodem van terrorisme. Maar helaas is de macht van de Verenigde Naties uiterst beperkt en, voor zover aanwezig, onevenredig verdeeld tussen arme en rijke landen. De tegenstellingen tussen arm en rijk, Zuid en Noord, groeien met het jaar. Oorlog en armoede zijn de voornaamste oorzaken van de geweldige vluchtelingen- en migratiestromen over de aardbol. Het grootste deel van de daaruit voortvloeiende ellende wordt gedragen door de landen die daartoe het slechtst zijn uitgerust. Als er geen ingrijpende wijzigingen plaatsvinden in de manier waarop we met elkaar omgaan zullen we steeds vaker geconfronteerd worden met onvoorstelbare vormen van menselijke ellende – waarvan een deel ook steeds vaker het rijke Westen zal gaan raken.

■ Bevriezing overdracht bevoegdheden aan Europese Unie

Overdracht van bevoegdheden aan de Europese Unie wordt bevroren totdat het geweldige democratische gat dat nu bestaat gedicht is en de bevolking een dergelijke overdracht daadwerkelijk steunt. Tot nu toe is veel te veel van onze soevereiniteit al uit handen gegeven aan ondemocratische supranationale organen. De Europese Unie is verworden tot een neoliberal project, dat zich richt op het vergroten van de macht van grote ondernemingen en het verkleinen van de zeggenschap van het democratische publieke bestuur. De twijfel bij de bevolking in de lidstaten is erg groot. Verdere federalisering van de Europese Unie en de opbouw van een Europese superstaat is schadelijk voor onze democratie en dus onaanvaardbaar. Over belangrijke en ingrijpende besluiten – zoals het goedkeuren van nieuwe Europese Verdragen en de uitbreiding van de Europese Unie met nieuwe lidstaten – zouden referenda gehouden moeten worden, zodat het volk van Europa kan beslissen over haar eigen toekomst. Voordat richtlijnen van de Europese Unie hier geldig worden, zouden ze eerst door het Nederlandse parlement moeten worden goedgekeurd. Om de Europese politiek beter te kunnen controleren, dient het Nederlandse parlement voortaan vrij te kunnen beschikken over de notulen van de ministerraden van de Europese Unie. Ook zou de Tweede Kamer veel meer betrokken moeten worden bij Europese regelgeving.

■ Naar een ander Europa

We moeten op een andere manier gaan samenwerken in Europa. Daarbij moet juist de vergroting van de democratische zeggenschap en de betrokkenheid van de bevolking van Europa centraal staan. Er dient meer samenwerking in Europa te komen inzake milieubescherming, criminaliteitsbestrijding, beperking van onnodige mobiliteit, tegengaan van belastingconcurrentie en het in goede banen leiden van migratie. Het opheffen van de Europese deling zoals die na de Tweede Wereldoorlog tot stand kwam is van groot belang voor zowel de veiligheid als de welvaart in Europa. Tegelijkertijd dienen we ons te blijven inzetten voor ingrijpende hervormingen in de huidige Europese Unie. Het rondpompen van geld via allerlei fondsen en de ineffectieve landbouwsubsidies moet worden vervangen door meer steun voor regio's die het echt

nodig hebben. In de landbouwpolitiek dient het accent te komen liggen op bevordering van duurzame productie en landschapsbeheer. Dat voorkomt uitputting van de bodem en een overschot aan producten en dat draagt daadwerkelijk bij aan het dierenwelzijn.

Noodplan herinvoering gulden

Een noodplan voor herinvoering van de gulden dient paraat te worden gehouden, voor het geval dat invoering van de euro – het grootste monetaire experiment uit de geschiedenis – verkeerd uitpakt.

Belastingconcurrentie tegengaan

Binnen de Europese Unie worden landen tegen elkaar uitgespeeld door het internationale bedrijfsleven. Zij concurreren via de belastingheffing met elkaar, om bedrijven en daarmee werkgelegenheid en economische groei binnen te halen. De afgelopen jaren is de vennootschapsbelasting (winstbelasting) internationaal steeds verder verlaagd. In Nederland is het tarief van de vennootschapsbelasting verlaagd van 48% in 1984 tot 34,5% in 2002. Om de voor elk land schadelijke belastingconcurrentie te stoppen dient een Europees minimumtarief ingevoerd te worden van 35% voor de vennootschapsbelasting.

Kleiner leger

Na het einde van de Koude Oorlog is er geen noodzaak meer voor een groot staand leger. Ervaringen elders laten zien dat dergelijke grootschalige militaire structuren geen bescherming bieden tegen nieuwe dreigingen als internationaal terrorisme en ook niet effectief zijn voor het bestrijden ervan. Daarvoor dienen andere methoden ontwikkeld worden, vooral gericht op het inperken en weghalen van de voedingsbodem voor terroristische organisaties. Structurele inkrimping van onze krijgsmacht is gewenst, mede om middelen vrij te maken om in te zetten voor de sociale wederopbouw van de samenleving. De mobilisabele eenheden en mobilisabele tanks kunnen naar onze mening afgeschaft worden, evenals de Luchtmobiele Brigade (die is ingericht om met geweld buiten ons eigen land in te grijpen). Verder kunnen onze militaire marinetaken worden afgebouwd. Het aantal gevechtsvliegtuigen kan om te beginnen worden gehalveerd. Volstaan kan worden met een 'endlife-update' voor de rest van de F-16's. De deelname aan de ontwikkeling van de Joint Strike Fighter moet worden stopgezet. De niet-militaire taken van de Koninklijke Marechaussee kunnen worden ondergebracht bij Binnenlandse Zaken.

Alle kernwapens moeten de wereld uit, om te beginnen uit Nederland.

Oorlog tegen terrorisme

Na de moorddadige aanslag op het World Trade Center in New York op 11 september 2001 is een wilde jacht begonnen op de opdrachtgevers van deze terreurdaden. In dat kader doet Nederland mee aan de oorlogshandelingen in Afghanistan. Succes in de strijd tegen het terrorisme wordt echter niet of nauwelijks geboekt. Toch dreigen alweer nieuwe oorlogen, bijvoorbeeld tegen Irak. Wij zijn van mening dat terrorisme niet bestreden moet worden door het aanvallen van landen met militair geweld. Dat is niet effectief en zaait nog meer haat tegen de Westerse wereld. Door een betere samenwerking van inlichtingendiensten kunnen terroristische organisaties worden opgespoord en terroristen aangehouden en berecht. De voedingsbodem voor terrorisme ligt in armoede, uitbuiting en achterstelling. Door die weg te nemen wordt de aantrekkingskracht, en daarmee de dreiging van terrorisme daadwerkelijk verminderd. Steun geven aan een betere verdeling van de welvaart, aan meer onderwijs en meer gezondheidszorg is daarom ver te prefereren boven het bombarderen van doorgaans onschuldige mensen.

Uit de NAVO

De NAVO is een achterhaald en daardoor gevaarlijk militair instituut en dient ontmanteld in plaats van uitgebreid te worden. Nederland doet er wijs aan zelf uit deze overleefde verdragsorganisatie te treden. Dat geeft ons de zeggenschap terug over ons buitenlandse beleid in zaken van oorlog en vrede. We worden weer baas over onze krijgsmacht. Nederland moet niet deelnemen aan het Europees Veiligheids- en Defensie-Initiatief (EVDI), oftewel het Euroleger. Dat is immers een ongewenste en onnodige nieuwe militaire structuur, met extra militaire ambities en activiteiten en de daarmee verbonden grotere risico's en kosten. De Nederlandse krijgsmacht zou dusdanig hervormd dienen te worden dat ze bijdraagt aan verbetering van de internationale capaciteit voor conflictpreventie en vreedzame

conflictoplossingen. De Verenigde Naties en de Europese veiligheidsorganisatie OVSE kunnen hierin een belangrijke rol spelen.

■ **Zoeken naar niet-militaire oplossingen**

Nederland moet een vasthoudender pleitbezorger worden van het zoeken naar niet-militaire oplossingen. We dienen daaraan ook een actievere bijdrage te leveren. Bijvoorbeeld door het helpen opzetten van een netwerk voor 'early warning', het bieden van diplomatieke en facilitaire steun bij onderhandelingen tussen (potentiële) conflictpartijen en het versterken van democratische instellingen in mogelijke conflictgebieden. Nederland dient ook een volwaardige opleiding voor conflictpreventie te starten. Verzoeken tot deelname aan vredeshandhaving dienen rationeel te worden beoordeeld. Economische druk kan in bepaalde gevallen bijdragen aan de vreedzame beëindiging van conflicten. In dat kader dient Nederland in de Europese Unie opschorting te bepleiten van het handelsverdrag tussen de EU en Israël om zodoende de gewenste twee statenoplossing (een veilig Israël en een levensvatbaar Palestina) dichterbij te brengen.

■ **Wervings- en uitzendleeftijd omhoog**

De minimumleeftijd voor werving door Defensie moet verhoogd worden tot 18 jaar en voor uitzending naar (potentiële) conflictgebieden naar 21 jaar. Dit vermindert de kans op psychische trauma's en geeft meer tijd om de militairen goed voor te bereiden op alle aspecten van hun werk in het buitenland. Naast goede voorbereiding is ook betere nazorg nodig.

■ **Internationale wapenhandel terugdringen**

Nederland dient geen militaire goederen te (laten) exporteren naar spanningsgebieden en landen die het niet al te nauw nemen met de mensenrechten. Subsidiëring van het militair-industrieel complex in de vorm van onderzoek, exportondersteuning en -kredieten en compensatiebeleid moet worden stopgezet. De bestaande criteria voor het wapenexportbeleid horen scherper toegepast te worden. Tevens moet een verbod worden ingesteld op het organiseren van wapenbeurzen. Kleine wapens ('pistolen en geweren') die het Nederlandse leger niet meer nodig heeft moeten worden vernietigd, in plaats van verkocht. De wapenproductie in Nederland moet gaandeweg worden afgebouwd. Voor wapenimport dient als regel te gelden dat we geen wapens kopen van landen aan wie we geen wapens zouden verkopen. Nederland mag op geen enkele wijze de wapenindustrie stimuleren in spanningsgebieden.

Aan de bijzondere positie van Schiphol in de doorvoer van wapens uit de Verenigde Staten naar Israël dient een einde te worden gemaakt.

■ **Verenigde Naties versterken**

De VN moeten een sterker internationaal forum worden voor overleg en actie en horen een grotere rol te krijgen in de verdeling van de welvaart en de coördinatie van ontwikkelingssamenwerking. Veel onderdelen van de VN moeten dringend gedemocratiseerd worden. De Algemene Vergadering moet meer gebruik maken van haar mogelijkheden inzake vrede en veiligheid en lidstaten horen meer gebonden te zijn aan haar resoluties. Het monopolie van de grootmachten (Verenigde Staten, Rusland, China, Groot-Brittannië, Frankrijk) dient doorbroken te worden. In de meest recente ontwikkelingen (rondom een oorlog tegen Irak) dreigen de Verenigde Staten zelfs de Verenigde Naties aan de kant te schuiven. Dat is een volstrekt ongewenste ontwikkeling waartegen Nederland scherp stelling dient te nemen.

De financiering van de Verenigde Naties moet beter worden geregeld. Aan geldverspilling door overbodige bureaucratie, het niet betalen van lidmaatschapsgelden en het afknijpen van vitale organisaties, zoals de vluchtelingenorganisatie UNHCR, moet een einde komen.

■ **Misdaden tegen de menselijkheid**

Nederland dient wettelijk vast te leggen dat het mogelijk is misdaden tegen de menselijkheid, waar en wanneer ook begaan, in ons land te vervolgen. Het Internationale Strafhof dient meer te zijn dan een papieren tijger. Als Nederland het op haar grondgebied gevestigde Hof serieus neemt, dienen we op te komen voor internationale erkenning van de legitimiteit van het Strafhof en stelling te nemen tegen uitholling van de rechtsmacht ervan door de Verenigde Staten en andere landen die bilaterale verdragen daarover met de VS sluiten.

IMF en Wereldbank democratiseren

Het IMF en de Wereldbank, waar nu nog geldt: 'hoe meer geld, hoe meer invloed', moeten worden gedemocratiseerd. Elk land dient één stem te krijgen, waardoor aan het feitelijke vetorecht van de Verenigde Staten een einde komt. Het IMF moet zich alleen bezighouden met het verstrekken van korte-termijnleningen, om betalingsbalansproblemen van landen zoveel mogelijk te voorkomen. Het verstrekken van lange-termijnleningen onder de voorwaarde van het doorvoeren van neoliberal beleid, is asociaal en dient te stoppen. De Wereldbank moet minder nadruk leggen op grootschalige infrastructurele projecten, met vaak desastreuze effecten voor de lokale bevolking en voor natuur en milieu. Voorwaarden voor hulp, die stellen dat eigen bijdragen voor gezondheidszorg en onderwijs ingevoerd moeten worden, moeten worden afgeschaft. In de plaats daarvan zou de Wereldbank zich moeten richten op het produceren van mondiale collectieve goederen, zoals medicijnen tegen malaria en andere tropische ziekten. Regionale afdelingen van de Wereldbank doen dubbel werk en kunnen beter worden afgeschaft. De schuldkwijtschelding voor de allerarmste landen moet onvoorwaardelijk worden.

Nee tegen dictaten Wereldhandelsorganisatie

Het lidmaatschap van de wereldhandelsorganisatie verplicht ons vrijhandel voor te laten gaan op belangen van voedselveiligheid, gezondheidszorg, milieu, cultuur en de ontwikkeling van de Derde Wereld. De WTO-verdragen en de uitspraken van het WTO-geschillenorgaan staan boven Nederlandse wetgeving. Daarmee wordt onze democratie ondergeschikt aan de schimmige handelsbelangen van het internationale bedrijfsleven. Binnen de WTO dient Nederland zich in ieder geval hard te maken voor acceptatie van het voorzorgbeginsel bij regels ter bescherming van de voedselveiligheid, zoals het Europese verbod op hormoonvlees en de beperkingen voor genetisch gemanipuleerde producten. Milieuregels ter uitvoering van een Multilaterale Milieuovereenkomst (MEA's) zouden niet langer het onderwerp mogen zijn van een klacht bij het WTO-geschillenorgaan. Hetzelfde geldt voor culturele wetten en regelgeving. Arme landen moeten door de WTO niet langer belemmerd worden om de eigen industrie tijdelijk te beschermen tegen westerse concurrentie en deze een kans te geven zich te ontwikkelen. Het goedkoop produceren van medicijnen in de Derde Wereld (bijvoorbeeld tegen AIDS) moet mogelijk worden gemaakt door geen royalties of vergoedingen meer te heffen in het kader van een dwanglicentie. Het TRIMS-akkoord van de WTO, dat ontwikkelingslanden verbiedt eisen te stellen aan investeerders, moet buiten werking worden gesteld. Een akkoord zoals de in 1998 mislukte Multilateral Agreement on Investment (MAI) moet in welk verband dan ook door Nederland worden verworpen en bestreden. Nederland moet zich verzetten tegen verdere uitbreiding van de General Agreement on Trade in Services (GATS), waarmee landen zich verbinden aan meer concurrentie en privatiseringen in de dienstensector. De vergaderingen van het WTO-geschillenorgaan moeten openbaar worden en belangenverstrengeling van leden moet voorkomen worden. De macht van dit officieuze internationaal economisch gerechtshof kan worden beperkt door de internationaal gebruikelijke regel toe te passen dat uitspraken alleen maar bindend zijn wanneer alle partijen daarin toestemmen.

Wanneer alle bemoeienissen om de wereldhandel eerlijker te maken doodlopen, dient Nederland zijn lidmaatschap van de WTO te heroverwegen.

Aanpakken witwas- en belastingontduikingspraktijken

Nederland moet zich keren tegen het witwassen van zwart geld en het initiatief nemen om belastingontduiking te voorkomen. Er dienen in Europees verband maatregelen getroffen te worden om meer druk te zetten op belastingparadijzen als Luxemburg. Tegen de 35 landen die op de zwarte lijst van belastingparadijzen staan moeten strafmaatregelen worden genomen, als deze fiscale roversnesten hun gedrag niet veranderen. Voorkomen moet worden dat multinationals feitelijk veel minder betalen dan het tarief van 35%, omdat ze gebruik maken van allerlei mazen in de belastingwetgeving. Ook zij moeten voortaan fatsoenlijk hun belasting betalen.

Belasting op flitskapitaal

Om de destructieve werking van het ongecontroleerde, geliberaliseerde kapitaalverkeer in te dammen zou, het liefst wereldwijd, een belasting op internationaal kapitaalverkeer moeten worden ingevoerd. De Europese Unie kan als belangrijk economisch blok met de invoering van deze belasting beginnen. De belastingheffing kan gebeuren bij de centrale banken, via welke al het internationale kapitaalsverkeer loopt. De

internationale wisselkoersen kunnen door een dergelijke belasting stabiel worden. Het flitskapitaal kan verder aan banden worden gelegd door landen het recht (terug) te geven eisen te stellen met betrekking tot bijvoorbeeld de minimumverblijftijd van kapitaal.

■ **Meer ruimte voor ontwikkelingssamenwerking**

Internationale solidariteit met mensen die strijden voor verbetering van hun leven moet het uitgangspunt worden van Nederlandse ontwikkelingssamenwerking. Bevrijding en ontwikkeling kan niet vanuit Nederland geregeld worden, maar wel ondersteund. Deze ambitie moet vertaald worden in het Nederlandse ontwikkelingsbeleid. De Nederlandse regering dient daarom een volwaardige minister van ontwikkelingssamenwerking te hebben. Het marktdenken in de financiering van projecten moet snel worden teruggedrongen. Te vaak is financiële zelfredzaamheid (op korte of lange termijn) een criterium bij projecten waar dit geen rol hoort te spelen, zoals in projecten voor onderwijs, gezondheidszorg of mensenrechten. Nederland moet in de Europese Unie pleiten voor openstelling van de Europese markt voor producten uit ontwikkelingslanden. De EU moet stoppen met het dumpen van de Europese overproductie in deze landen. Landen in de Derde Wereld moeten het recht behouden hun fragiele economieën te beschermen tegen goedkope producten uit het Westen. Het terugbrengen van het aantal landen waarmee Nederland een structurele bilaterale ontwikkelingsrelatie onderhoudt, moet gevolgd worden door een reductie van het aantal programma's waaraan en kanalen waarlangs het hulpgeld wordt besteed. Nederlands ontwikkelingsbeleid zou zich moeten concentreren op die terreinen waar ons land een werkelijke expertise heeft en die politiek van groot belang zijn. Het voorkomen van versnippering moet leiden tot minder pretenties, maar meer deskundigheid en efficiëntie.

■ **Nederlandse Antillen en Aruba**

Nederland moet effectiever bijdragen aan de ontwikkeling van de welvaart in de andere delen van het koninkrijk, de Nederlandse Antillen en Aruba. Om de voortdurende uittocht van met name Antilliaanse jongeren te beperken is niet een visumplicht de oplossing maar vergroting van kansen voor jongeren op de Antillen en Aruba.

In de Nederlandse samenleving moet in het algemeen meer aandacht gegeven worden aan verleden, heden en toekomst van deze twee rijkdelen, die honderden jaren met Nederland verbonden zijn. De komst van een monument ter herinnering aan de slavernij is een voorbeeld van beter omgaan met het verleden. Pogingen om vanuit Nederland verpleegkundigen, leerkrachten en andere in Suriname belangrijke werkrachten weg te lokken ('braindrain') dienen met kracht verhinderd te worden. Al veel te veel kennis en kunde is uit dat land naar Nederland verhuisd, tot schade van de Surinaamse bevolking en de opbouw van dit voormalige rijkdeel. Nederland dient zijn verplichtingen jegens Suriname voluit na te komen en waar mogelijk hulp te geven aan verdere ontwikkeling van het land en zijn bevolking.

■ **Meer geneesmiddelen Derde Wereld**

We moeten ervoor zorgen dat geneesmiddelen ook daar terechtkomen waar ze het hardst nodig zijn. De farmaceutische industrie investeert nu nauwelijks in medicijnen voor ziekten in ontwikkelingslanden. Het onderzoek is vooral gericht op de meest 'winstgevende ziekten'. Als er al medicijnen zijn, gaan de hogere prijzen voor geïmporteerde geneesmiddelen de draagkracht van het merendeel van de mensen in de arme landen te boven. Daarom moeten internationaal dwanglicenties worden ingevoerd en de lokale productie van medicijnen in ontwikkelingslanden worden bevorderd. Verder moet voor deze geneesmiddelen een internationaal publiek fonds in het leven worden geroepen, met verplichte deelname voor farmaceutische bedrijven.

20 Middelen

De afgelopen twee decennia is een groot aantal collectieve voorzieningen, met name nutsvoorzieningen, geprivatiseerd, onder gelijktijdige liberalisering van de markt. Op voorzieningen die nog wel tot het publieke domein behoren is zwaar bezuinigd. De belastingen zijn drastisch verlaagd en ook anderszins is de bijdrage van bedrijven en burgers aan de publieke zaak sterk verminderd. En dat in een tijd waarin de economie juist heeft geleid tot gigantische winsten voor het bedrijfsleven en snel stijgende inkomens voor een deel van de bevolking. Zo zijn private rijkdom en collectieve armoede hand in hand gegaan, ideologisch verklaard en aangemoedigd door het neoliberalisme dat de Nederlandse politiek nu al jarenlang domineert. In de samenleving groeit echter het besef dat deze uitverkoop van de publieke zaak te ver is doorgeschoten. In de meeste gevallen is de belofte van lagere prijzen en betere service niet waargemaakt. Het feit dat de overheid het rechtstreeks toezicht en de directe invloed heeft opgegeven, bemoeilijkt een adequaat beheer van deze voorzieningen. Daarom is het nu tijd voor een fundamentele herwaardering van de plaats en de taak van de overheid.

Moratorium op privatiseringsplannen

Er dient een stop te komen op alle privatiseringsplannen, met name voor het openbaar vervoer en de energiesector. Uitverkoop van de drinkwatervoorziening aan de markt moet geblokkeerd worden, evenals de introductie van marktwerking in de zorg en het onderwijs. Zaken en taken die inmiddels aan de markt worden overgelaten moeten in een parlementaire enquête worden geëvalueerd en, indien de uitslag daartoe aanleiding geeft, opnieuw onder overheidsregie worden gebracht.

Staatsschuld en maatschappelijke schuld

Ons land heeft twee schulden open staan: een staatsschuld én een maatschappelijke schuld, door de jarenlange budgettaire tekorten voor de publieke voorzieningen. Hoe lager de staatsschuld, hoe beter dat is voor komende generaties. De staatsschuld, als percentage van het nationaal inkomen en de overheidsuitgaven, daalt echter al heel snel. Bovendien hebben we de binnenkomende middelen hard nodig om een andere schuld, de maatschappelijke schuld, in te lossen: onze verplichting om een fatsoenlijk land voor de komende generaties achter te laten. Met het doordacht en in voldoende mate besteden van overheidsmiddelen aan de publieke zaak dienen we te zorgen voor een schoon milieu, een goed beheerde ruimte, een verantwoorde en moderne infrastructuur, goede huisvesting, duurzaam gebruik van schaarse middelen, een kwalitatief goed onderwijs- en zorgsysteem en een goed beheerd cultureel erfgoed. Versnelde verlaging van de staatsschuld ten koste van een hogere maatschappelijke schuld wijzen we van de hand. Het inlossen van de maatschappelijke schuld gaat, als het erop aankomt, vóór. Daarom moeten we snel af van de Zalmnorm (volgens welke extra inkomsten alleen mogen worden gebruikt voor extra lastenverlichting, vermindering van het financieringstekort en aflossing van de staatsschuld). Deze norm was er de afgelopen jaren schuldig aan dat de vele miljarden aan extra inkomsten niet gebruikt konden worden op de plekken waar de maatschappelijke noden het hoogst zijn: in de zorg, het onderwijs, de politie, het toezicht, de handhaving, het ambtelijk apparaat en de rechtspleging.

Begrotingsevenwicht

Het financieringstekort is door de snelle economische groei van de laatste jaren verdwenen. In de komende vier jaar is een begrotingsevenwicht voor de overheid haalbaar. Omdat er na de periode van afbraak onder de twee paarse kabinetten een chronisch gebrek is ontstaan in de publieke sector, is voor de wederopbouw

van de collectieve voorzieningen veel geld nodig. Investeren moet voorlopig voorgaan op overhouden. De komende jaren kan een reëel begrotingsbeleid worden gevoerd, waarbij niet langer kunstmatig meevallers worden gecreëerd door langdurig en welbewust de economische groei lager in te schatten dan in werkelijkheid het geval is. Bij het begrotingsbeleid moet voortaan uitgangspunt zijn dat de salarissen in de publieke sector kunnen meestijgen met de salarissen in de marktsector. Als de economische groei tegenvalt moet de overheid niet terugkeren naar een structureel financieringstekort, maar durven kiezen voor belastingverhogingen. Bij een meevallende economische groei is het enerzijds verstandig het begrotingsoverschot te laten oplopen, als appeltje voor de dorst. Anderzijds is het niet meer dan redelijk dat iedereen van meevallende economische groei kan profiteren. Dat maakt het logisch dat bij een hoge economische groei in ieder geval een deel van de inkomstenmeevallers wordt gebruikt voor het inlossen van de maatschappelijke schuld.

■ **Eerlijker belastingstelsel**

Ons belastingstelsel moet ervoor zorgen dat de overheid genoeg geld binnenkrijgt om onze collectieve voorzieningen te betalen. Tegelijkertijd moet het bijdragen aan een eerlijke inkomensverdeling. De lastenverlichtingspolitiek van de afgelopen jaren heeft daaraan zeker niet bijgedragen. Bijna 14 miljard euro (bijna 30 miljard gulden) is onttrokken aan de schatkist en in onevenredige mate in de portemonnee van de bestbetaalden terechtgekomen. Daarom dient er zeker geen nieuwe lastenverlichting te komen. We willen voor de toekomst een meer nivellerend belastingstelsel. We stellen voor dat boven op het huidige toptarief van 52% weer een belastingsschijf van 72% komt, in ieder geval voor inkomens boven 226.890 euro (500.000 gulden).

Onderzocht dient te worden hoe de huidige lokale belastingheffing (waaronder de onroerend zaakbelasting) omgezet kan worden in een inkomensafhankelijke belasting.

■ **Tegengaan graaidentaliteit**

De financiële schandalen in de Verenigde Staten en in eigen land tonen aan dat opties bestuurders een perverse stimulans geven om de winsten op de korte termijn, kunstmatig of zelfs frauduleus, op te krikken. Dat is de kat op het spek binden. Daarom moeten opties in het eigen bedrijf verboden worden. Accountants kunnen beter worden toegewezen door de Autoriteit Financiële Markten dan door bedrijven en instellingen zelf.

■ **Werk moet lonen: 'terugtaks'**

Wij stellen voor dat mensen die een baan aannemen met een loon van 100% tot 115% van het minimumloon van de overheid een 'terugtaks' krijgen. Bij lonen tussen de 115% en 150% kan een aflopend bedrag worden uitgekeerd. Met dit voorstel wordt de huidige armoedeval effectief bestreden voor mensen met de laagste lonen. Wij denken dat onze 'terugtaks' beduidend effectiever is dan de nu nog bestaande regeling voor werkgevers, de Specifieke Afdrachtkorting (SPAK). We stellen voor die regeling op te heffen en de vrijkomende middelen te gebruiken voor financiering van de 'terugtaks'. Ook een groot aantal andere afdrachtverminderingen die de afgelopen jaren zijn totstandgekomen hebben weinig effect en kunnen beter verdwijnen. Dat geld kan nuttiger besteed worden.

■ **Spaarloon**

De spaarloonregeling moet niet worden afgeschaft maar verbeterd. Dat kan door hogere en lagere inkomens hetzelfde aftrekpercentage te verlenen.

■ **Hypotheekrenteaf trekgarantie tot 200.000 euro (440.000 gulden)**

De hypotheekrenteaf trek dient gekoppeld te worden aan het maximum van de nationale hypotheekgarantie (200.000 euro / 440.000 gulden in 2003) en door de overheid tot aan dat bedrag gegarandeerd te worden. Daarboven dient geen belastingaf trek meer gegeven te worden, want dat leidt tot een onevenredig groot en niet te rechtvaardigen voordeel voor mensen met hoge inkomens: van dit fiscale voordeel komt nu bijna de helft terecht bij de 7% hoogste inkomens.

■ **Herinvoering vermogensbelasting**

Herinvoering van de sinds kort verdwenen vermogensbelasting met een tarief van 0,7% is wenselijk, omdat vermogen een zelfstandige bron van rijkdom en macht is en daarom belast dient te worden.

Vermogenswinstbelasting nodig

De vermogensrendementsheffing dient omgebouwd te worden tot een vermogenswinstbelasting. Deze heffing kan, met een tarief van 35%, op een meer rechtvaardige manier vermogensinkomsten belasten, doordat alleen over de daadwerkelijk gerealiseerde vermogenswinsten belasting verschuldigd is. Ook met opties behaalde winsten vallen onder deze heffing. Een dergelijke vermogenswinstbelasting is ook internationaal veel gebruikelijker dan de wereldwijd unieke Nederlandse vermogensrendementsheffing.

'Ecotaks' voor grootverbruikers

Voor energiegrootverbruikers dient een 'ecotaks' ingevoerd te worden, met een tarief dat correspondeert met het huidige gewogen prijsvoordeel van Nederlandse grootverbruikers ten opzichte van grootverbruikers in de omliggende landen. De ecotaks op gas- en elektriciteitsverbruik is op dit moment een degressieve belasting: naarmate het gebruik toeneemt, wordt de ecotaks minder. Boven een bepaald gebruik is zelfs helemaal geen ecotaks meer verschuldigd. De 350 industriële grootverbruikers in Nederland betalen samen geen ecotaks over 82% van hun verbruik. Het is niet uit te leggen dat burgers moeten betalen voor milieu-belastend gedrag, maar dat grootverbruikers daarvan worden vrijgesteld.

Belastingconcurrentie tegengaan

Binnen de Europese Unie worden landen tegen elkaar uitgespeeld door het internationale bedrijfsleven. Zij concurreren via de belastingheffing met elkaar om bedrijven, en daarmee werkgelegenheid en economische groei binnen te halen. De afgelopen jaren is de vennootschapsbelasting (winstbelasting) internationaal steeds verder verlaagd. In Nederland is het tarief van de vennootschapsbelasting verlaagd van 48% in 1984 tot 34,5% in 2002. Om schadelijke belastingconcurrentie te stoppen dient een Europees minimumtarief ingevoerd te worden van 35% voor de vennootschapsbelasting.

Aanpakken witwas- en belastingontduikingspraktijken

Nederland moet zich keren tegen het witwassen van zwart geld en het voortouw te nemen in het voorkomen van belastingontduiking. Er dienen in Europees verband maatregelen te worden getroffen om meer druk te zetten op belastingparadijzen als Luxemburg. Tegen de 35 landen die op de zwarte lijst van belastingparadijzen staan moeten strafmaatregelen worden genomen, als deze fiscale roversnesten hun gedrag niet veranderen. Multinationals die nu feitelijk veel minder betalen dan het geldende tarief, omdat ze gebruik maken van allerlei mazen in de belastingwetgeving, moeten voortaan adequaat hun belasting betalen.

Belasting op flitskapitaal

Om de destructieve werking van het ongecontroleerde, geliberaliseerde kapitaalverkeer in te dammen zou, het liefst wereldwijd, een belasting op internationaal kapitaalverkeer moeten worden ingevoerd. De Europese Unie kan als belangrijk economisch blok met de invoering van deze belasting beginnen. De belastingheffing kan gebeuren bij de centrale banken, via welke al het internationale kapitaalverkeer verloopt. De internationale wisselkoersen kunnen door een dergelijke belasting stabiel worden. Het flitskapitaal kan verder aan banden gelegd worden door landen bijvoorbeeld het recht (terug) te geven om eisen te stellen met betrekking tot de minimumverblijftijd van kapitaal. Nederland kan in dat verband eisen stellen aan de kapitaalsuitstroom naar de VS, die een belangrijke rol speelt bij de lage euro.

Actuele economische situatie

Sinds vaststelling en doorrekening van ons vorige verkiezingsprogramma, dat de basis vormt voor dit aangepaste, nieuwe programma, is de economische situatie ingrijpend veranderd. Voor het door ons gewenste structureel begrotingsevenwicht is het noodzakelijk extra maatregelen te treffen. Dat kan door de inkomsten van de overheid te verhogen met 2,25 miljard euro door een algemene verhoging van de inkomstenbelasting. Daardoor blijft een structureel begrotingsevenwicht mogelijk.

Lijst van afkortingen

ABW	Algemene bijstandswet
adhd	attention deficit hyperactivity disorder
ADSL	Asymmetric Digital Subscriber Line
aio	assistent in opleiding
AOW	Algemene ouderdomswet
Arbo	Arbidsomstandigheden
AWBZ	Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten
BTW	belasting over de toegevoegde waarde
CAO	Collectieve Arbeidsovereenkomst
EU	Europese Unie
EVDI	Europese Veiligheids- en Defensie Initiatief
GATS	General Agreement on Trade in Services
GGD	Gemeentelijke Geneeskundige Dienst
GGZ	geestelijke gezondheidszorg
ICT	informatie- en communicatietechnologie
ID	In- en doorstroom
IMF	Internationaal Monetair Fonds
LNV	Landbouw, Natuurbeheer en Visserij
MAI	Multilateraal Akkoord inzake Investerings
MEA	Multilaterale milieuovereenkomst
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
OVSE	Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa
REA	Wet op de (re)integratie arbeidsgehandicapten
RIO	Regionaal Indicatie Orgaan
ROB	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
RSI	Repetitive Strain Injury
SPAK	Specifieke afdrachtkorting lage lonen
sw	sociale werkvoorziening
TRIMS	verzamelnaam van investeringsmaatregelen m.b.t. de handel in goederen
UNHCR	United Nations High Commissioner Refugees
vmbo	voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
WAJONG	Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten
WAO	Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering
Wik	Wet inkomensvoorziening kunstenaars
WIW	Wet inschakeling werkzoekenden
WSW	Wet op de sociale werkvoorziening
WTO	World Trade Organisation
WVG	Wet voorzieningen gehandicapten
WW	Werkloosheidswet

SP-eerste weg links

Landelijk secretariaat, Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam
T (010) 243 55 55 F (010) 243 55 66 E sp@sp.nl I www.sp.nl

